

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII^{то} обикновено Народно събрание.

Първа редовна сесия.

83 заседание, четвъртъкъ, 5 мартъ 1915 г.

(Открито отъ подпрѣдседателя д-ръ С. Иванчовъ, въ 4 ч. 5 м. слѣдъ пладнѣ)

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: (Звъни) Моля г. секретаря да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь М. Зелковъ: (Прочита списъка. Отсутствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Недѣлко Атанасовъ, Никсда Атанасовъ, Салимъ Ахмедовъ, Иванъ Багаровъ, Цанко Бакаловъ, Константинъ Бозвелиевъ, д-ръ Борисъ Вазовъ, Григоръ Василевъ, Костадинъ Василевъ, Милушъ Велчевъ, Василь Димчевъ, Иванъ Желевъ, Станю Златевъ, Дончо Златковъ, Иванъ Ивановъ, Сотиръ Календеровъ, Георги Кирковъ, Рашко Маджаровъ, Александъръ Малиновъ, Христо Марковски, Хафузъ Садкъ Мехмедовъ, Никола Мушановъ, д-ръ Василь Нейчевъ, Никола Ненчовъ, Тодоръ Ноевъ, Петъръ Панайотовъ, Методий Петровъ, Тодоръ Петровъ, Тестю Продановъ, д-ръ Еню Разпоповъ, Илия Стоевъ, д-ръ Паскаль Табуриновъ, Константинъ Торлаковъ, Хашимъ бей, д-ръ Андрѣй Ходжовъ, Ненко Храновъ, Крумъ Чапрашиковъ, Никола Шишковъ, д-ръ Божидаръ Ючормански и Илия Януловъ)

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Отъ 245 народни прѣдставители има налице 210; нужниятъ кворумъ за откриване на заседанието присъствува.

Обявявамъ заседанието за открито.

Народниятъ прѣдставитель г. д-ръ Борисъ Вазовъ съ заявление моли да му се разрѣши отпускъ въ продължение на два дни, а именно за 5 и 6 т. м. Които сж съгласни да му се разрѣши този отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Разрѣшава се.

Народниятъ прѣдставитель г. Хафузъ Садкъ Мехмедовъ моли да му се разрѣши отпускъ за 5, 6 и 7 т. м. Които сж съгласни да му се разрѣши този отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Разрѣшава се.

Народниятъ прѣдставитель г. Тотю Продановъ моли да му се разрѣши отпускъ за 5, 6 и 7 т. м. Които сж съгласни да му се разрѣши този отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Разрѣшава се.

Постѣпили сж слѣдующитѣ питання:

Първо, отъ видинския народенъ прѣдставитель г. д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ къмъ г. министра на вжтрѣшнитѣ работи и народното здраве, относительно станалитѣ безредници въ Варна и относительно взетото рѣшение отъ Варненския общински съвѣтъ за сключване единъ заемъ отъ 500.000 л. за пѣрмахване на безработицата.

Второ, отъ пловдивския народенъ прѣдставитель г. Василь Коларовъ и плѣвенския народенъ прѣдставитель г. Христо Кабакчиевъ къмъ сжщия министъръ, относи-

телно настѣпилата безработица въ Варна, посжщпването на хлѣбъ и станалитѣ размирици въ този градъ.

Х. Кабакчиевъ: Ние молимъ да се даде спѣшность на нашето питане.

Г. Димитровъ: Искаме спѣшность, г. прѣдседателю.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Чакайте, моля, да свърши съ съобщението и на другитѣ питання.

Трето, отъ плѣвенския народенъ прѣдставитель г. Недѣлко Георгиевъ къмъ сжщия министъръ, относительно вършенитѣ злоупотрѣбления отъ единъ общински чиновникъ въ Никополско.

Четвърто, отъ варненския народенъ прѣдставитель г. Венедиктъ Поповъ къмъ сжщия министъръ, относительно про-изволитѣ, вършени отъ полицейскитѣ власти противъ нѣкои гърци, бѣлгарски подданици, и относительно малтретирането на руския подданикъ г. Яковъ Пикманъ.

Всички тия питання ще се съобщятъ въ прѣписъ на респективния министъръ и ще се помоли послѣдниятъ да отговори на тѣхъ.

Х. Кабакчиевъ: Молимъ да се отговори на нашето питане по-скоро. Народното събрание трѣбва да знае, какво е станало въ Варна. Настояваме веднага да се отговори.

Г. Димитровъ: Утрѣ да се отговори, г. прѣдседателю.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Минаваме къмъ дневния редъ.

Първата точка отъ дневния редъ е трето четене на законопроекта за обединение на фондоветѣ за работнически застраховки.

Моля г. секретаря да прочете законопроекта на трето четене.

Секретарь М. Зелковъ: (Чете)

„ЗАКОНЪ

за обединение на фондоветѣ за работнишки застраховки.

„Чл. 1. Фондоветѣ, образувани по силата на закона за спомагателната каса на работницитѣ по общественитѣ прѣдприятия, закона за насърдчение мѣстната индустрия, закона за женския и дѣтския трудъ и закона за подпомагане държавнитѣ работници въ случай на заболяване и инвалидность се обединяватъ въ единъ общъ фондъ, подъ наиме-

нобание: „Фондъ за работнишки застраховки“, като за всеки от тези фондове се водят отделно сметки.

„Чл. 2. Фондът за работнишките застраховки се управлява от Министерството на търговията, промишлеността и труда, отделение за труда.

„За упражняване бюджета на фонда се назначава при отделението за труда единъ счетоводителъ и нужното число помощенъ персоналъ. Счетоводителътъ слѣди за правилното и наврѣменно прибиране на приходитѣ и законосъобразното произвеждане и оправдаване на разходитѣ.

„Чл. 3. Помощитѣ и пенситѣ, прѣдвидени въ изброенитѣ въ чл. 1 закони, се отпускатъ — съгласно съ надлежитѣ постановления на същитѣ закони — отъ министра на търговията, промишлеността и труда, по рѣшение на комисията, въ слѣдния съставъ: началника на отделението за труда или неговия помощникъ — за прѣдседателъ и членове: юрисконсулта при Министерството на търговията, промишлеността и труда; счетоводителя на фонда за работнишките застраховки; единъ лѣкарь, назначенъ отъ министра на търговията, промишлеността и труда и единъ прѣдставителъ на вѣдомството, по което сж служили работниците, чиито заявления сж поставени на разглеждане.

„Рѣшенията на комисията сж законни, ако присѣдствуватъ, най-малко трима отъ членоветѣ.

„Чл. 4. Всички заявления за помощи и пенсии, подкрѣпени съ нужнитѣ документи, се изпращатъ отъ заинтересованитѣ работници, чрезъ прѣкото имъ началство, до Министерството на търговията, промишлеността и труда, отделение за труда, което ги прѣдставя на разглеждане отъ комисията по чл. 3 и се грижи за по-нататѣшния имъ ходъ.

„Комисията заседава най-малко веднѣжъ на мѣсеца.

„Недоволнитѣ отъ постановленията на министра, относно пенситѣ, могатъ да ги обжалватъ, чрезъ Министерството на търговията, промишлеността и труда, по апелативенъ редъ прѣдъ Върховния административенъ съдъ, въ едномѣсеченъ срокъ отъ съобщение постановлението въ прѣписъ.

„Производството е бесплатно.

„Чл. 5. Никой работникъ не може да получава едновременно двѣ и повече пенсии, но има право да прѣдпочете по-големата.

„Чл. 6. Помощитѣ на работниците, по чл. 20 отъ закона за подпомагане държавнитѣ работници въ случай на заболяване и инвалидностъ, се изплащатъ отъ съответнитѣ параграфи на бюджетитѣ на разнитѣ вѣдомства, по искане на отделението за труда, възъ основа рѣшение на комисията по чл. 3.

„За тия помощи, въ случай на нужда, може да се отпускатъ аванси.

„Чл. 7. Изплащането на пенситѣ и помощитѣ отъ фонда за работнишките застраховки става съ платежни заповѣди, споредъ установения редъ отъ закона за отчетността по бюджета и закона за касовата служба на държавата.

„Чл. 8. Общинскитѣ управления държатъ точни списъци на живущитѣ въ общинитѣ имъ пенсионери — държавни работници — и за всеки случай, когато пенсията трѣбва да се прѣкрати, намали или прѣхвърли върху други лица, съобщаватъ на надлежния окръженъ управителъ, който отъ своя страна донася въ Министерството на търговията, промишлеността и труда.

„При това, ако пенсиониранитѣ държавнѣ работници получаватъ и други пенсии, то общинскитѣ управления задържатъ пенсионнитѣ книжки за пенситѣ въ по-малкъ размѣръ и ги изпращатъ чрезъ съответния окръженъ управителъ въ Министерството на търговията, промишлеността и труда на разпореждане.

„За неизпълнение настоящия членъ, отговорнитѣ лица се глобяватъ съ двойния размѣръ на щетата, причинена на фонда.

„Чл. 9. Прѣкръпяването, измѣнението или прѣхвърлянето на пенситѣ става по прѣдвидения въ чл. чл. 3 и 4 редъ.

„Чл. 10. Приходитѣ на фонда за работнишките застраховки сж:

„а) удържитѣ 1% отъ сметкитѣ по всяка ситуация за изплащане извършени работи и доставки, отъ какъвто и да е било видъ за обществени постройки и поддържането на такива;

„б) удържитѣ 2% отъ заплатитѣ на държавнитѣ работници, удържитѣ отъ повишенията имъ, помощитѣ отъ бюджетитѣ на разнитѣ вѣдомства, подаръцитѣ и завѣтитѣ, прѣдвидени въ чл. чл. 19 и 22 отъ закона за подпомагане

държавнитѣ работници въ случай на заболяване и инвалидностъ;

„в) вноски, по 1%, отъ сумитѣ, на които възлизатъ работнишките надници въ насържаванитѣ отъ държавата индустриални заведения, както и въ всички мини и кариери. Тѣзи вноски се заплащатъ отъ самитѣ работодатели;

„г) 2% върху митата, отъ които се освобождаватъ индустриалцитѣ, споредъ закона за насърчение мѣстната индустрия;

„д) глобитѣ за нарушение закона за насърчение мѣстната индустрия, закона за женския и дѣтския трудъ, закона за празникитѣ и недѣлната почивка, закона за инспектората по труда, закона за подпомагане държавнитѣ работници въ случай на заболяване и инвалидностъ, закона за спомогателната каса на работниците по общественитѣ прѣдприятия, на настоящия законъ;

„е) глобитѣ, наложени върху работниците въ фабрицитѣ, работилницитѣ и разнитѣ други заведения и прѣдприятия за неизпълнение вътрѣшнитѣ наредби по службата имъ или за неизпълнение разпоредбитѣ на инспекцията по труда. Тия глоби се внасятъ въ края на всеки 6 мѣсеци;

„ж) останалитѣ неповърнати суми отъ фондоветѣ за помощъ на работниците, образувани при общинскитѣ управления, по силата на поемнитѣ условия за отдаване на експлоатация кариеритѣ;

„з) наличността на фондоветѣ на прѣстаналитѣ да съществува въ взаимноспомогателни, болнични и др. подобни работнишки каси, образувани било само отъ работници, било съ участието и на работодатели;

„и) подаръци, завѣти и други случайни постѣпления, и

„к) вноскитѣ, които ще се прѣдвидятъ въ бъдещия законъ за работнишките застраховки изобщо.

„З а б ъ л ѣ ж к а. Постѣпленията, прѣдвидени въ букви а, в и г, не освобождаватъ работодателитѣ отъ отговорността, която съществувашитѣ закони или сключенитѣ договори имъ налагатъ спрямо работниците, въ случай на заболяване, злополука, инвалидностъ, старостъ и смъртъ.

„Чл. 11. Събирането и внасянето приходитѣ на фонда се възлага на длъжностнитѣ и частни лица, върху които лежи отговорността — по съответнитѣ закони — за упражнението на разходитѣ, събиране на митата, внасянето на вноскитѣ, глобитѣ и пр., указани въ прѣдидущия членъ.

„Чл. 12. Приходитѣ на фонда се внасятъ въ клоноветѣ и. агентуритѣ на Българската народна банка, на текуща лихвена сметка, по установения редъ за другитѣ управления отъ държавата фондове, като въ надлежитѣ вносни листове се отбѣлзва изрично по коя буква отъ чл. 10 е внасяниятъ приходъ.

„Чл. 13. Свободната сума отъ наличността на фонда, вѣнъ отъ необходимия оборотенъ капиталъ, се оставя отъ управлението на фонда въ Българската народна банка, на срѣченъ влогъ.

„Чл. 14. Длъжностнитѣ лица, които пропуснатъ да събератъ или внесатъ наврѣме приходитѣ на фонда, се прѣслѣдватъ съгласно законитѣ, по силата на които става събирането и внасянето на тѣзи приходи, като прѣписи отъ издадени за случая постановления, изпълнителни листове и пр. се изпращатъ въ Министерството на търговията, промишлеността и труда, за знание.

„Чл. 15. Прилагането на настоящия законъ, както и контрола по прилагането на съответнитѣ постановления на отделнитѣ закони, възъ основа на които се събиратъ приходитѣ на фонда, се възлага на Министерството на търговията, промишлеността и труда.

„Чл. 16. За всички констатиранни нарушения на настоящия законъ, както и на отделнитѣ закони, споредъ които се събиратъ или внасятъ приходитѣ на фонда, надлежитъ контролни органи на Министерството на търговията, промишлеността и труда съставляватъ актове, които, подписани отъ тѣхъ и нарушителитѣ, се изпращатъ въ същото министерство за издаване постановления за глобяване на нарушителитѣ, въ размѣръ до 1.000 л.

„Отказътъ на нарушителя да подпише акта се отбѣлзва въ самия актъ.

„Постановленията могатъ да се обжалватъ, по апелативенъ редъ, въ съответния окръженъ съдъ, чрезъ Министерството на търговията, промишлеността и труда, въ 15-дневенъ срокъ отъ съобщаването имъ на заинтересованитѣ страни.

„Окръжниятъ съдъ е длъженъ да разгледа и рѣши дѣлото окончателно въ едномѣсеченъ срокъ. Присѣдитѣ на

окръжния съдъ, които прѣдвѣждатъ по-голъма глоба отъ 100 л., подлежатъ на касационно обжалване.

„Актоветъ служатъ за неоспорими доказателства прѣдъ съда, докато не се докаже противното на изложеното въ тѣхъ.

„Чл. 17. Глобитъ по необжалванитъ въ срока постановления, както и по издаденитъ присѣди, се събиратъ по реда на прѣжитъ данѣци и се внасятъ въ фонда за работнишкитъ застраховки.

„Чл. 18. Настоящиятъ законъ влиза въ сила слѣдъ три мѣсеци отъ обнародването му въ „Държавенъ вѣстникъ“ и отмѣнява всички противорѣчащи нему разпорѣдби на съществуващитъ закони, въ това число и тѣзи относително вноскитъ по чл. 48 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия.

„Министерството на търговията, промишлеността и труда ще изработва и издава, споредъ нуждата, специални правилници и наредби за приложението на настоящия законъ.

„Чл. 19. До влизането на закона въ сила, заведващитъ работнишки фондове при разнитъ вѣдомства сѣ длъжни да се стѣчатъ при Върховната смѣтна палата за извършванитъ отъ тѣхъ операции и да прѣдадатъ на отдѣлението за труда както смѣткитъ, така и всички прѣписки по тѣзи фондове.

„Прѣзъ същото врѣме управлението на фонда е длъжно да ревизира, чрѣзъ комисията по чл. 3 на настоящия законъ, отпуснати вече пенсии и да замѣни издаденитъ пенсионни книжка съ нови.

„Чл. 20. За начина, по който фондътъ ще бѣде употребяванъ за работницитъ въ частнитъ прѣдприятия, както и за разширение досегашната му служба, ще се създаде специаленъ законъ, слѣдъ като Министерството на търговията, промишлеността и труда събере потрѣбнитъ данни и направи нужнитъ проучвания.“

Прѣдседателствуващъ д-ръ С. Ивановъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Никола Харлаковъ.

Н. Харлаковъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ искамъ да кажа само нѣколко думи въ мотивировка на прѣдложенията, които ще направя за нѣкои отъ въноветъ на законопроекта, който се приема на трето четене.

Първото ми прѣдложение засѣга чл. 3, за който при второто четене не успѣхъ да обоснова своето прѣдложение. Азъ прѣдлагамъ, щото съставътъ на комисията, която ще управлява фондоветъ или, както въ закона се казва, общия фондъ, и която прѣдставлява зачатъкъ на управление изобщо на фондоветъ за работническитъ пенсии, да се допълни съ присѣжствието на двѣ длъжностни лица, а именно съ главния инспекторъ на труда, който обязательно трѣбва да бѣде юристъ, и съ инспекторъ-лѣкаръ по труда, както и съ двама души прѣдставители на организираното работничество. Чл. 3, както е формулиранъ сега, прѣдвижда само единъ лѣкаръ, назначаванъ отъ министра на търговията, промишлеността и труда. Въ първата редакция бѣше прѣдвидено единъ лѣкаръ прѣдставителъ на Дирекцията за опазване общественото здраве, но г. министрътъ, като се произнесе отъ съображенията, които наведохме въ комисията по този поводъ, се съгласи на една полуотстъпка, а именно тоя лѣкаръ да не бѣде прѣдставителъ на дирекцията, а да бѣде лѣкаръ, назначаванъ отъ министра на труда. Обаче ние смѣтаме, че това е недостатъчно. Въ тази комисия, която ще рѣшава да раздава помощи на пострадали работници, на инвалидни работници, пострадали или получили инвалидность вслѣдствие злополука, обязательно трѣбва да има единъ лѣкаръ специалистъ по тази материя. Тя е една материя, за която, г. г. народни прѣдставители, лѣкари ще ви кажатъ, че се е разрастнала до степенъта на една специална наука, за която познанията само по общата медицина сѣ съвършено недостатъчни; — наука, която е извѣстна подъ името травматология — наука за опрѣдѣляне степенъта на изгубване работоспособността у работника, вслѣдствие на такава или онакава злополука, която е прѣдизвикала отнемането на единъ прѣстъ, на два прѣста, на ръка, на око или друга тѣлесна частъ, т. е., до каква степенъ тѣзи поврѣди измѣнятъ работоспособността на работника, та, споредъ господствующето право въ тази материя и пропорционално съ степенъта на изгубването на работоспособността, да се опрѣдѣли и размѣрътъ на обезщетението, на възнаграждението, което се дава на работника въ форма на едноврѣмenna помощ или въ форма на пен-

сия. Тази областъ въ медицината, както казахъ и по-рано, е тѣй подробно и всестранно разработена, че е достигнала до степенъта на единъ съвършено особенъ отдѣлъ въ медицината, за който общитъ медицински познания на обикновенитъ лѣкари, свършили по общата медицина, сѣ съвършено недостатъчни. Тукъ се иска непрѣмѣнно да бѣде медику и непрѣмѣнно да бѣде инспекторъ по труда, лице, което да е изпълнявало функциитъ на инспекторъ по труда и, нѣщо повече, да се е специализирало въ тази работа, за да може дѣйствително съ полза да дава необходимитъ съвѣти при оцѣнката на възнаграждението и размѣрътъ на пенсията, които, съобразно съ изгубената работоспособностъ, трѣбва да се даватъ на пострадалия работникъ. Ето защо, ние се възвръщаме — слѣдъ като въ комисията изказахме смѣтитъ тия съображения, поради които г. министрътъ се съгласи да прѣдвиди, щото лѣкарътъ да бѣде назначаванъ отъ него, — да настоямъ върху нашето искане да се прѣдвиди, че този лѣкаръ трѣбва да бѣде непрѣмѣнно и инспекторъ по труда. Значи, въ тази комисия, отъ която ще излѣзе бѣдащиятъ управителенъ комитетъ на пенсиятъ по работническитъ застраховки и начало на която се поставя сега, ние искаме непрѣмѣнно да влѣзе главниятъ инспекторъ, който ще борави съ познанията си отъ другата областъ — юридическа, техническа и пр. — а така сѣщо да влѣзе непрѣмѣнно и инспекторъ-лѣкаръ по труда. По-правката, на която се съгласи г. министрътъ, не е достатъчна. Той обеща, че ще попълни този недостатъкъ, като прѣдвиди тази длъжностъ въ законопроекта за хигиената и безопасността на труда. Обаче азъ имамъ нарѣка този законопроектъ и не виждамъ да е прѣдвидена тази функция или тази длъжностъ. Слѣдователно, става нужда да бѣде непрѣмѣнно прѣдвидена въ този законъ, защото въ този комитетъ сѣ необходими познанията и присѣжствието на единъ такъвъ лѣкаръ, който тепърва ще трѣбва да се специализира, да изучи теорията и практиката на травматологията и съобразно зараждащата се практика у насъ да може да си изработи необходимитъ технически похвати и познания. Това е въ интересъ на работницитъ, това е въ интересъ на прѣдприемачитъ и на господаритъ, защото скоро нѣма да дойдемъ до степенъта да се даде едно пълно възнаграждение за загубата на работника въ животъ и здраве, въ работоспособностъ отъ злополукитъ, а господаритъ най-вече ще се държатъ о тоя принципъ, щото възнаграждението да бѣде пропорционално на изгубената работоспособностъ. Ето защо, азъ не намирамъ основание, щото г. министрътъ да се съпротивява на това искане и ще го моля да се съгласи и съ негово съгласие да стане това допълнение. Другото, обаче, което за насъ е по-важно, то е, че въ този комитетъ, който ще завежда сега фонда по работнишкитъ застраховки и който ще има да прилага нѣколко закони и правилници — засѣга поне единъ правилникъ — трѣбва обязательно да участвуватъ прѣдставители на работнишката класа. Въ законопроекта се прѣдвижда, когато конкретно ще се разглежда заявлението на единъ работникъ отъ дадена професия, отъ дадено вѣдомство на държавнитъ работилници, за всѣки отдѣленъ случай да участвува единъ прѣдставителъ на съответното вѣдомство. Това се касае за държавнитъ работници; за другитъ работници, слѣдователно, нѣма никакво прѣдставителство. Но и това прѣдставителство за държавнитъ работници е съвършено неудачно прѣдвидено; то е прѣдвидено въ форма, която никой пътъ нѣма да даде възможностъ да се осмѣществи. Защото въ единъ два случая на злополуки или инвалидность на работницитъ въ Варна, въ Русчукъ или въ Софийския арсеналъ ще се праща единъ специаленъ човѣкъ, който да участвува въ едно засѣдание или въ една частъ отъ засѣданието на комисията; слѣдъ туй ще дойде въпросъ да се разискватъ други заявления на друга категория работници, и първиятъ ще трѣбва да излѣзе и да се замѣсти съ прѣдставителъ на другото вѣдомство и т. н. Значи, въ едно засѣдание нѣколко души ще трѣбва да се смѣняватъ, а това не е въ интереса на работата, нито фактически ще бѣде възможно. Ето защо, прѣдвиданото участие на прѣдставители отъ разнитъ вѣдомства на държавнитъ работници, когато ще се разглеждатъ евентуално тѣхни заявления, по моему, е съвършено излишно, то нѣма да даде никакви резултати и нѣма да допринесе къмъ знанието и опитността на комисията никакъвъ новъ елементъ. Въместо това, ние прѣдлагаме, щото въ тая комисия да бѣде допуснато участието на двама прѣдставители на организираното работничество, като делегати отъ общитъ работнически синдикални съюзи, ония организации, които най-много се интересуватъ отъ защитата на труда, ония органи-

зации, които, тъй да се каже, организират и прѣдвяват исканията на работническата класа въ България, прѣд Парламента и правителството, ония организации, които канализират недоволството на работническата класа и които ще организират и по-нататъшната нейна борба, ако тя бѣде недоволна отъ туй или отъ онуй разпореждане. И менѣ ми се струва, че съ това наше искане ние не внасяме нищо ново въ съществуващата на западъ практика. Това е единъ общопризнатъ, усвоенъ принципъ, въ управлението на работнишките пенсии; тамъ, дѣто работнишките застраховки се завеждатъ отъ автономни учрѣждения, и тамъ, дѣто тѣ се завеждатъ отъ неавтономни учрѣждения, навсѣкѣдъ се допуска прѣдставителството на застрахованитѣ. Тамъ, дѣто нѣма съответна организация, законътъ задължава да се образува такава организация, за да могатъ застрахованитѣ да пратятъ своитѣ делегати. А както е, напр., у насъ, дѣто съществуватъ вече организации, които сѣ се борили, борятъ се и продължаватъ да искатъ работнишко законодателство, най-умѣстно ще бѣде да бѣде допуснато прѣдставителство по делегация на общитѣ синдикални съюзи. При такава една мѣрка и самото работничество ще се отнася съ необходимото прѣдварително довѣрие, че дѣйствително законътъ, който отпуска пенсии и помощи на работническото, колкото и ограниченъ да бѣде, колкото и негъленъ да бѣде, въ всѣки случай ще се прилага правилно, ще има едно предварително довѣрие на работнишката класа, прѣдставлявана отъ делегатитѣ на еднишките отъ нея създадени учрѣждения. И нищо повече, когато ще има това прѣдставителство въ управителния комитетъ на пенситѣ и фондоветѣ, тогава нѣма да се допушатъ такива злоупотреби и неправилности въ управлението на фондоветѣ, каквито министъръ Франгъ и министъръ Такевъ допуснаха въ спомагателната каса на работницитѣ по общественитѣ прѣдприятия, като повърнаха отъ фонда на тая каса на прѣдприемачитѣ удържкитѣ 1% върху ситуациитѣ отъ извършенитѣ работи въ желѣзопѣжнитѣ прѣдприятия.

Ето защо, азъ правя прѣдложение, щото послѣдниятъ пасажъ отъ чл. 3 да бѣде видоизмѣненъ. Като си остава първата му частъ тъй, както е въ законопроекта, поради туй, че г. министърътъ не се съгласи да приеме прѣдлаганото отъ насъ измѣнение, поне послѣдниятъ пасажъ да бѣде измѣненъ въ смисълъ: (Чете) . . . „комисията въ слѣдния съставъ: началника на отдѣлението на труда или неговия помощникъ за прѣдседател, и членове: юрисконсулта при Министерството на търговията, промишлеността и труда, счетоводителя на фонда за работнишките застраховки, главния инспекторъ на труда, лѣкаръ-инспектора по труда и двама делегати отъ общитѣ работнишки синдикални съюзи. Решенията на комисията сѣ законни, ако присѣствуватъ най-малко петима отъ членоветѣ.“ Това е по въпроса за измѣнението и допълнението на чл. 3.

По чл. 10 азъ сжщо така имамъ едно прѣдложение, което мотивирахъ въ по-голѣмата му частъ при второто четене на законопроекта и което сега формулирамъ по-ясно. Понеже г. министърътъ не се съгласи съ онѣзи по-широки измѣнения, които се прѣдлагаха, прѣдлагамъ, щото приходитѣ на фонда за работнишки застраховки да бѣдатъ: (Чете) „а) Удържкитѣ 2% отъ сумитѣ по всѣка ситуация за изплащане извършени работи и доставки отъ каквѣто и да било видъ за обществени постройки и поддържането на такива, а така сжщо вноскитѣ на прѣдприемачитѣ, равни на 2%, върху общата сума, на която възлизатъ работнишките надници въ тия прѣдприятия; б) Вноскитѣ на държавата . . .“ По буква б азъ прѣдлагамъ, и настоявамъ върху мотивировката, която изложихъ при второто четене на законопроекта — а, както ми се струва, г. министърътъ се изказа до извѣстна степенъ наклоненъ да вземе подъ внимание нашитѣ бѣлѣжки — да се прѣмахнатъ вноскитѣ на държавнитѣ работници 2% върху тѣхнитѣ заплати за подпомагане въ случай на инвалидностъ, като вноски несъобразни нито съ теорията, нито съ практиката въ съществуващитѣ законодателства, и като вноски, които, при съществуването на стария и особено на новия законъ, ще бѣдатъ единъ паметникъ не само за непризнаване легитимнитѣ искания на работническото, но единъ паметникъ, ако искате, за непознаването на тая материя и за едно непонятно упрямство въ поддържането на тия вноски. Никѣдъ, както казахъ и миналия пътъ, въ никое законодателство рискътъ за злополука не се покрива отъ вноски на работницитѣ. Той лежи всецѣло върху прѣдприятията, той се взема отъ

печалбитѣ на прѣдприятията, той се внася изцѣло отъ прѣдприемачитѣ. Така е въ Германия, така е и въ Англия, така е и въ Франция, така е и въ Сърбия, така е и въ закѣснѣлата малко културно и реакционна Ромѣния. Ще бѣде просто скандално въ едно законодателство, макаръ и формално, днесъ, въ тоя моментъ, въ 1915 г., при такава интензивностъ и напѣнатостъ на положението, въ което се намира работнишката класа, при тѣзи жертви, които парвительството е искало и ще иска за постигането на национални задачи, да се постави една такава реакционна мѣрка, една такава несправедлива тежоба за работнишката класа за покриване риска на злополукитѣ по труда. Ето защо по въпроса за държавнитѣ работници прѣдлагамъ буква б да се измѣни въ смисълъ, този фондъ да се попълни отъ вноскитѣ на държавата, въ качеството ѝ на прѣдприемачъ на държавнитѣ работилници, и отъ вноскитѣ на държавата въ качеството ѝ на държава. Така щото буква б да се редактира така: (Чете) . . . „Отъ вноскитѣ на държавата равни на 4% върху общата сума, на която възлизатъ надниците на държавнитѣ работници, както и помощитѣ“ — слѣдва стариятъ текстъ на закона — „отъ бюджетитѣ на разнитѣ вѣдомства, подарѣцитѣ и завѣтитѣ, прѣдвидени въ чл. чл. 19 и 22 отъ закона за подпомагане на държавнитѣ работници въ случай на заболяване и инвалидностъ.

„в) Вноскитѣ на работодателитѣ и държавата по 2% върху сумитѣ, на които възлизатъ работнишките надници въ насърчаванитѣ отъ държавата индустриални заведения, въ минитѣ и кариеритѣ, както и въ всички заведения експлоатиращи женски и дѣтски трудъ“, съ бѣлѣжка, че „срѣщу тия вноски, както и срѣщу вноскитѣ, прѣдвидени въ буква а, работодателитѣ не могатъ подъ никакъвъ видъ да намаляватъ надниците на работницитѣ.“ И най-сетнѣ,

„г) Вноскитѣ 2% върху общата сума на всички облаги отъ които се ползуватъ индустриалцитѣ и миньоритѣ, споредъ закона за насърчение на мѣстната индустрия и закона за минитѣ“. Тази точка ние измѣняме само въ смисълъ, че тия 2%, вмѣсто да се събиратъ отъ вноскитѣ мита, отъ които се освобождава само една частъ отъ насърчаванитѣ отъ закона прѣдприятия, да се събиратъ върху всички облаги, получавани отъ насърчаванитѣ отъ държавата индустрии.

Най-сетнѣ, като свършвамъ, г. г. народни прѣдставители, азъ ще ви моля да гласувате за измѣнението на послѣдния членъ отъ законопроекта, а именно чл. 20, и вървамъ, че и г. министърътъ нѣма да има нищо противъ, понеже тукъ не се засѣгатъ никакви материални интереси, не се внасятъ никакви съществени и принципиални поправки въ законопроекта. Тѣзи измѣнения само сочатъ да се гарантира едно тържествено обещание на редица правителства и на Парламента, давано не единъ пътъ въ нѣколко закони, едно обещание, което съществува и въ този законопроектъ. Старата редакция на чл. 20 гласи: (Чете) „За начина, по който фондътъ ще бѣде употребяванъ за работницитѣ въ частнитѣ прѣдприятия, както и за разширение досегашната му служба, ще се създаде специаленъ законъ, слѣдъ като Министерството на търговията, промишлеността и труда събере потребнитѣ данни и направи нужнитѣ проучвания“. Азъ искамъ да обърна внимание върху една несъобразностъ въ първия пасажъ на този членъ. Чл. 20 отъ законопроекта казва, че начинътъ, по който ще се употребява фондътъ за работницитѣ въ частнитѣ прѣдприятия, ще се уреди въ единъ специаленъ законъ. Нѣма ли да се разбира, г. министре, че частнитѣ прѣдприятия, именно общественитѣ прѣдприятия, за които има специаленъ законъ, който законъ задължава да се изработи единъ правилникъ, за да уреди начина, по който ще бѣде употребяванъ тѣхнитѣ фондъ, ще подпадатъ подъ туй запрѣщение, подъ тази очаквателна перспектива — когато се изработи новъ законъ.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Това би значило да нѣма никакво значение този законъ, който сега вотираме.

Н. Харлаковъ: Най-хубаво е да се махне.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Нѣма защо да се махне. Това се отнася до частнитѣ индустриални прѣдприятия.

Н. Харлаковъ: Ами и онѣзи сѣ частни прѣдприятия.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Вземаме фонда, образуванъ по този законъ, въ наше вѣдомство.

Н. Харлаковъ: Тукъ е казано за работниците въ частните предприятия, а не е казано за работниците въ частните предприятия, насърчавани отъ закона за насърчение на местната индустрия.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Вашето тълкувание би отрекло съществуването на този законъ.

Н. Харлаковъ: Азъ не държа толкова на това, азъ държа най-вече за прѣмахването на послѣдния пасажъ, защото той въ тази форма, както е сега, също така внася известни недоумѣния. Чл. 20 казва, че за употреблението на този фондъ — по-право би било да се каже „на тия фондове“, понеже нѣма единъ фондъ, а има нѣколко фондове — както и за разширението на досегашната му служба, ще се създаде единъ специаленъ законъ, слѣдъ като Министерството на търговията, промишлеността и труда събере потребните данни и направи нужните проучвания. Послѣдниятъ пасажъ даже малко нѣщо излага не до тамъ добръ отдѣлението на труда: като-че то нѣма нужните данни и че не е готово съ необходимите проучвания, та щомъ държавата е признала необходимостта отъ този законъ, да го внесе веднага. Но, ако г. министърътъ и правителството дѣйствително държатъ на това обещание, което не за пръвъ път се дава на разни делегации на организираното работничество, ако правителството и Парламентътъ държатъ на сѣщото обещание, което е прокламирано въ чл. чл. 78 и 79 отъ закона за насърчение на местната индустрия, както и въ чл. 24 отъ закона за женския и дѣтски трудъ, където е казано, че за фондовете, образувани по него законъ още тогава, въ 1910 г., ще се издаде единъ специаленъ законъ, за подпомагане на работниците въ случай на заболяване, инвалидност, злополука, старостъ и смъртъ; ако, повтарямъ, тѣзи тѣй тържествени и законодателни обещания сѣ искрени и сѣ правени съ сериозното намѣрение да се изпълнятъ, и ако дѣйствително отдѣлението на труда признава, че нѣма събрани потребните данни и не е направило необходимите проучвания, нека г. министърътъ се съгласи съ нашето прѣдложение, да се назначи една парламентарна комисия отъ 5—7 члена, въ която да влѣзатъ лица, които познаватъ материята у насъ, както и практиката и теорията на западъ, и която комисия, държейки смѣтка за съществуващата у насъ практика и резултатите отъ създадените вече законоположения по тази материя, да може, подпомогната отъ отдѣлението на труда при Министерството на търговията, да изработи въ единъ срокъ най-много отъ 1—2 мѣсеца единъ законопроектъ съ необходимия обстоенъ докладъ, както за резултатите отъ приложението на съществуващите законодателни положения по охраната на труда, тѣй също и единъ докладъ отъ носително онова, което е възможно да се направи въ защита на труда. Ние можемъ прѣдварително да обещаемъ, че нашата работа въ тази парламентарна комисия ще бѣде съобразена съ онзи минимумъ, който е възможенъ, който може да бѣде понесенъ отъ съществуващата техника и организация на нашата индустрия. Не сме ние, г. г. народни прѣдставители, които ще искаме създаването на едно работническо законодателство, което, както плачатъ и вдигатъ гюрултия г. г. индустриалцитѣ, ще покруси, ще разруши, ще унищожи индустрията. Тѣмъ ние сме, които, когато нѣмаше у насъ индустрия и още нѣмаше налице необходимите условия за нейното развитие — нито капиталъ, нито хора, които да я създадатъ — изтъквахм теоретически и практически необходимостта и неизбежността на едно належащо индустриално развитие. Не сме ние, социалистите, които ще използваме възможността, която министерството или Парламентътъ ще даде, за да вложимъ нашето участие въ една такава работа, та да опропащимъ индустрията, понеже ние стоимъ на базата, че развитието на работническата класа и, слѣдователно, възможността за осъществяване на нѣштитѣ близки искания, прѣдполага едно интензивно капиталистическо и индустриално развитие, при което е възможна една работническа класа, която да бѣде носителъ и защитникъ на своите искания въ смисълъ на демокрация въ политиката и демократизиране въобще на капиталистическата култура. Щомъ е така, нѣма никакъвъ страхъ отъ нашето участие въ една такава комисия, а, напротивъ, съ създаването на едно такова законоположение, се дава гаранция за работническото, че дѣйствително е сериозно обещанието за създаването на този законъ. По този начинъ се създава единъ органъ, който дѣйствително ще бѣде въ състояние въ едно много късо врѣме да изработи този законопроектъ съ необходимите

материяли по приложението на съществуващите законоположения и съ необходимите прѣдварителни данни относително придобитите резултати отъ приложението на подобни закони въ други страни, близки по степенята на своето развитие съ нашата страна. Азъ се осмѣлявамъ да направя това искане още повече при днешното правителство, което изхожда отъ тритѣ либерални партии, които не единъ път сѣ декларирали, че държатъ въобще на традициите на европейския либерализмъ. Ако дѣйствително правителството държи на общоевропейските традиции на либерализма въ тази областъ, то трѣбва да си спомни, че нѣма нито една законодателна инициатива, напримѣръ въ английския законодателенъ животъ, която да не е създадена слѣдъ едно обстойно проучване и анкетирание на всѣки единъ въпросъ, или на всѣка една частица отъ единъ даденъ по-сложенъ въпросъ, отъ специално назначена парламентарна комисия. Така е било по въпроса за женския и дѣтски трудъ, по въпроса за безопасността на труда, по въпроса за хигиената на труда и пр. Винаги тѣзи въпроси сѣ възбуждали инцидентно, подъ влияние на исканията на тая частъ отъ обществото; правителството отговаря съ назначаването на една анкетна комисия отъ срѣдата на народното прѣдставителство; тази анкетна комисия проучва въпроса и влиза въ Парламента съ единъ докладъ и често пакти даже съ самия законопроектъ.

Като свършвамъ, азъ настоявамъ, щото г. министърътъ, слѣдъ като отхвърли всички наши искания по другитѣ членове, да се съгласи поне върху измѣнението на чл. 20 въ смисълъ: (Чете) „За разширение на досегашната служба на фонда ще се създаде специаленъ законъ за застраховка на работниците въ случай на заболяване, злополука, инвалидност, старостъ и смъртъ. Изработването на тоя законъ се възлага, при съдѣйствието на Министерството на труда, на една 7-членна парламентарна комисия, която ще прѣстави своя докладъ веднага въ най-близките сесии на Народното събрание“.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Ще пристѣпимъ къмъ гласуване.

По прочтението законопроектъ сѣ постѣпили слѣдующите прѣдложения, подписани отъ изискуемото се отъ правилника число народни прѣдставители. Прѣдложенията сѣ направени отъ г. Никола Харлаковъ въ слѣдующата смисълъ:

Първо прѣдложение: (Чете)

„За измѣнение на послѣдния пасажъ отъ чл. 3.

... комисията въ слѣдния съставъ: началника на отдѣлението на труда или неговия помощникъ за прѣдседателъ и членове: юриконсулта при министерството, счетоводителя на фонда за работнишките застраховки, главния инспекторъ на труда, лѣкаръ-инспекторътъ на труда и двама делегати отъ общите работнически синдикални съюзи.

„Рѣшенията на комисията сѣ законни, ако присѣствуватъ най-малко петима отъ членовете“.

Конто отъ г. г. народните прѣдставители сѣ за приемане прѣдложението на г. Харлаковъ, моля, да си вдигнатъ рѣжката. (Малцинство) Пада.

Второ прѣдложение, пакъ отъ г. Харлакова: за измѣнение на чл. 10, както слѣдва: (Чете)

„Приходитъ на фонда за работнишките застраховки сѣ:

„а) удържките 20% отъ смѣтките по всѣка ситуация за изплащане извършени работи и доставки, отъ какъвто и да било видъ, за обществени постройки и поддържането на такива, а така също вноските на прѣдприемачите, равни на 2% върху общата сума, на която възлизатъ работническите надници въ тия предприятия.

„б) Вноските на държавата, равни на 4% върху общата сума, на която възлизатъ надниците на държавните работници, както и помощите отъ бюджетите на разнитѣ вѣдомства, подаръците и завѣтитѣ, прѣдвидени въ чл. чл. 19 и 22 отъ закона за подпомагане на държавните работници, въ случай на заболяване и инвалидност.

„в) Вноските на работодателите и държавата по 2% върху сумите, на които възлизатъ работническите надници въ насърчаваните отъ държавата индустриални заведения, въ минитѣ и карьерите, както и въ всички заведения, експлоатиращи женски и дѣтски трудъ.

„Срѣщу тия вноски, както и срѣщу вноските, прѣдвидени въ буква а, работодателите не могатъ подъ никакъвъ видъ, да намаляватъ надниците на работниците.

„г) Вноските 2% върху общата сума на всички облаги, отъ които се ползватъ индустриалцитѣ и миньорите, спо-

редъ закона за насърчение на мѣстната индустрия и закона за минитѣ“.

Които г. г. народни прѣдставители сѣ за приемане на това прѣдложение, моля, да си вдигнатъ рѣката. (Малцинство) Пада.

Трето прѣдложение, направено пакъ отъ г. Харлакова, за измѣнение на чл. 20. (Чете)

„За разширение досегашната служба на фонда ще се създаде специаленъ законъ за застраховка на работниците въ случай на заболѣване, злополука, инвалидностъ, старостъ и смъртъ.“

„Изработването на тоя законъ се възлага, при съдѣйствието на Министерството на труда, на една 7-членна парламентарна комисия, която ще прѣдстави своя докладъ въ една отъ най-близките сесии на Народното събрание“.

Които сѣ за приемането на това прѣдложение, моля, да си вдигнатъ рѣката. (Малцинство) Пада.

Които сѣ за приемането на току-що прочетения отъ г. секретаря на трето четене законопректъ за обединение фондовете за работнишките застраховки, моля, да си вдигнатъ рѣката. (Мнозинство) Приетъ.

Минаваме къмъ слѣдующия пунктъ отъ дневния редъ — продължение разискванията по второто четене на военносъдебния законъ. На разискване е поставенъ чл. 997.

Има думата г. д-ръ Петъръ Джидровъ.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателътъ д-ръ И. Момчиловъ.

Д-ръ П. Джидровъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ чл. 997 се прави едно изключение отъ общото правило, магистратитѣ да бѣдатъ назначавани по установения редъ, а именно отъ респективния отговоренъ министъръ. Прѣдседателътъ на сѣда, прокурорътъ, слѣдователитѣ, дѣлопроизводителитѣ и дѣловодителитѣ при прокуроритѣ се назначаватъ още въ мирно врѣме отъ военния министъръ, а останалитѣ съставъ на сѣда се назначава слѣдъ обявяване на военното положение. Освѣнъ това, прави се слѣдующето различие: въ царството — отъ военния министъръ, при дивизинитѣ и отдѣлнитѣ отряди — отъ тѣхнитѣ началници; въ крѣпоститѣ — отъ командантитѣ на крѣпоститѣ; въ завоюванитѣ области — отъ военнитѣ губернатори и въ извънреднитѣ сѣдилища — отъ главнокомандующия на армията.

Г. г. народни прѣдставители! Щомъ като сѣдътъ въ своя съставъ е ангажиранъ още въ мирно врѣме, прѣдполага се, че министерството разполага съ ония прѣдимно юристи, които могатъ да заематъ тѣзи служби. Единственото учрѣждение, което може да знае най-добре юриститѣ, съ които разполага и кой отъ тѣхъ за каква работа е годенъ, струва ми се, е министерството чрѣзъ своитѣ органи. Не виждамъ никакъвъ смисълъ, никаква основателна причина, щомъ като допълнителниятъ съставъ на военнополовитѣ сѣдилища се назначава при обявяването на военното положение, а не слѣдъ войната, когато, дѣйствително, може да бѣде трудно на министерството да разполага съ съдебенъ персоналъ, — а винаги войната се прѣдшествува отъ военно положение и министерството разполага съ съдебенъ персоналъ — не виждамъ, казвамъ, никаква основателна причина, защото министерството, онзи органъ, който въобще е отговоренъ за назначенията — отговоренъ е прѣдъ Парламента, носи министерска отговорностъ по конституцията — да не бѣде оторизиранъ отъ закона да назначава допълнителния съставъ въ тѣзи сѣдилища. Азъ разбирамъ, че се е прѣдполагало, какво страната може да бѣде въ едно такова положение, че Военното министерство не може да разполага съ този персоналъ. Но, г-да, това е само въ случай на война. Азъ не мисля, че за случанитѣ, когато военното положение по конституцията е допустимо, при една опасностъ, която ни застрашава отъ вънъ, или при безредици и въоръжено въстание въ страната, не мисля, казвамъ, че има нѣкаква прѣчка за министерството да назначи допълнителния персоналъ отъ лица, които то познава и съ които разполага отдавна. Но не е само това съображението, което ме кара да не се съгласявамъ съ постановлението на законопроекта.

Г. г. народни прѣдставители! Въ този членъ се дава право за назначаване състава въ военнитѣ сѣдилища на военнитѣ началници, на дивизионнитѣ началници, на чисто военни лица, които нѣматъ никаква връзка съ правосѣднитѣ органи, които никога въ мирно врѣме не сѣ били въ нѣкаква връзка съ правосѣдието, които нѣматъ познание на лицата — юристи, които сѣ налице, както може да го има Военното министерство, защото то е контроленъ ор-

ганъ на всички служби, на всички военни функции на отдѣлнитѣ служби. Щомъ е така, азъ мисля, че не бива да се съгласимъ на чисто военни лица, на дивизионния началникъ, напр., да даваме правото да назначава магистрати, да назначава сѣдии, които ще се занимаватъ съ функции далечни и нѣматъ нищо общо съ военната организация и военното дѣло. Вчера чухъ г. министърътъ по въпроса за допълнителния съставъ на сѣда да казва, че трѣбвало да се турятъ военни лица въ състава, защото военното правосѣдие е специално. Азъ разбирамъ тѣзи мотиви на г. министра; но, за да се назначи този или онзи сѣдия, той ще разполага съ дадени сѣдии; Военното министерство познава хората си, защото то се е грижило чрѣзъ контрола, който упражнява, да ги запознае. И затова най-добриятъ съставъ, съставъ значи, не ad hoc, а прѣдварително установенъ, ще се постави отъ него. Това едно, и второ, ще се отнематъ тѣзи права на войнскитѣ началници, които никѣдъ въ другъ случай не ги виждаме; ще се запази и подчертае, отъ друга страна, правилото за назначаването на сѣдинитѣ отъ отговорния министъръ. Въ такъвъ случай ще освободимъ и войнскитѣ началници да се занимаватъ съ единъ въпросъ, който въ нищо не е отъ тѣхната кометентностъ.

Така сѣщо азъ не разбирамъ, защо да се даде право на главнокомандующия да назначава състава на извънредния сѣдъ. Извънредниятъ сѣдъ е онзи, който се учрѣжда, за да се сѣдятъ дѣлата на лица, по-горни отъ бригадни командири, на най-върховнитѣ войнски началници. Г. г. народни прѣдставители! Или има прѣстъпление, което е надлежно разслѣдвано, което е установено, доказано, и трѣбва да се привлече къмъ отговорностъ този началникъ, който го е извършилъ, или нѣма. Ако има установено прѣстъпление дѣяние, очевидно, то е по-страшно и по-големо, отколкото дѣйствието на малкия началникъ, защото винаги дѣлата на първия сѣ по-сѣдбоносни. Щомъ като е налице едно обвинение доказано, едно възбудено дѣло, въ такъвъ случай би трѣбвало, г. г. народни прѣдставители, да се приеме, че този сѣдъ не може да бѣде единъ сѣдъ, който ще се конституира по желанието на главнокомандующия, който тоже е ангажиранъ съ специални операции, съ специални работи въ врѣме на война. Главнокомандующъ при военно положение нѣма, главнокомандующъ дѣйствува въ врѣме на война, а вие говорите за конституиране на единъ военнополови сѣдъ, извънреденъ, съ задача да сѣди голѣмитѣ началници. Бригадни командири и въ мирно врѣме, при военното положение, има; армейски командири и началници има. Позволете ми да приема, че въ военното положение, безъ да има война, е възможно да се извърши прѣстъпление отъ голѣмъ началникъ, както допускаме да се извършва прѣстъпление въ военно врѣме отъ малкитѣ началници и ги прѣслѣдваме. Азъ не искамъ да хвърлямъ тукъ укоръ или да възбудямъ съмнѣние въ прѣстъпността на началнитѣ, но искамъ да кажа, че когато законодателътъ установява едно право, създава законъ, той прѣдполага най-лошото, взема прѣдварително застрашителни мѣрки, които правятъ прѣстъпността невъзможна. Асѣмъ този е смисълътъ на наказателния законъ: чрѣзъ едно застрашаване възмездие да спре прѣстъпността. Сега, г. г. народни прѣдставители, прѣдставете си едно такова положение: обявява се страната въ военно положение, извършва се прѣстъпление отъ бригаденъ, дивизионенъ или армейски началникъ; докато не се отвори война, нѣмаме назначенъ главнокомандующъ, а докато нѣма главнокомандующъ, ние не можемъ да конституираме единъ сѣдъ за тѣзи голѣми началници.

И. Т. Поповъ: Върховенъ началникъ на армията сѣщеествува и сега, въ мирно врѣме.

Д-ръ П. Джидровъ: Трѣбва да ни се каже.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Трѣбваше да дойдете въ комисията, да повдигнете този въпросъ.

Д-ръ П. Джидровъ: Г. министре! Трѣбваше да ме покажете. Азъ много съжалявамъ, че по тоя въпросъ тукъ не ми е дадена покана, за да присѣдствавамъ.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Двѣтѣ комисии бѣха наедно: по Министерството на войната и по Министерството на правосѣдието.

Д-ръ П. Джидровъ: Съвѣщанията на комисинитѣ иматъ едно значение: да се помогне на министерството отъ члено-

ветъ на комисията и отъ г. министра и неговитѣ представители тамъ, да се създаде една по-ясна редакция, която да не търпи тълкувания и криво разбиране. Но, съгласете се, въ комисията азъ мога да не съзря единъ недостатъкъ; всички сме хора, всички можемъ да не съзремъ недостатъцитѣ, когато разискваме единъ законопроектъ и впоследствие, именно, когато четемъ окончателния текстъ на комисията, да намираме грѣшки. Следователно, нѣма защо г. министърътъ да спира дебатитѣ по такива съществени въпроси. Или въ такива случаи царътъ ще бъде главнокомандующъ — значи той ще назначава? Позволете ми да считамъ, че това е противоконституционно, защото той нѣма право да назначава, тъй като винаги неговитѣ актове, безъ подписа на министра, сѫ безъ значение. Какво ще излѣзе? Ще излѣзе, че пакъ министърътъ ще назначава — военниятъ министъръ съ своя подписъ посредствомъ единъ указъ. Но, г-да, идеята на закона не е, щото главнокомандующиятъ, който разпорежда съ армията, да назначава. Очевидно, тукъ имаме едно недоразумѣние, едно противорѣчие съ закона за въоръженитѣ сили, едно противорѣчие съ конституцията. И понеже се касае не до една борба, а до единъ правилень текстъ, азъ моля г. министърътъ да приеме, че въ такива случаи не е нужно главнокомандующиятъ да се занимава съ такива въпроси, ами пакъ да си остане министърътъ, защото министърътъ е върховниятъ органъ на военното дѣло. По-нататъкъ, г-да, операциитѣ се направляватъ отъ главнокомандующия и началницитѣ, които сѫ много по-цѣнни за службата си, да кажемъ, отъ военния министъръ. Но тукъ се касае не до производство въ врѣме на война, ами се касае до едно конституиране на сѣдъ отъ гледището на закона, което трѣбва да стане прѣди да се обяви войната. Смыслътъ на закона е ясенъ, г-да. Азъ разбирамъ, че Военното министерство не иска да плаши нито началницитѣ, нито войската, нито офицеритѣ съ единъ специаленъ назначенъ ad hoc сѣдъ, а прѣдварително трѣбва да създаде сѣдилище. Офицеритѣ — това сѫ хората, които ще сѣдятъ. Това се обявява на населението, то знае, че това е сѣдилището и ще върви да получи присѣда отъ този сѣдъ, който не е назначенъ специално за него, нито противъ него, нито да го облагодѣтельствува, нито да го принижва, да го смачка, ами е единъ прѣдварително установень сѣдъ, който въ дадения случай, бихъ казалъ, е неговъ естественъ сѣдъ.

Какъ може да се поправи тази грѣшка? Прѣдлагамъ и ходатайствамъ г. министърътъ да се съгласи — и тогава ще се избѣгнатъ всички противорѣчия съ законитѣ и конституцията — чл. 997 да се измѣни така: „... а) въ царството — отъ военния министъръ“ — значи правилно е, запазена е тази конституционна форма. Ще каже, пунктътъ да бѣда така: „... въ царството при дивизиитѣ и отдѣлнитѣ отряди и въ извънреднитѣ сѣдилища — отъ военния министъръ съ царски указъ“. А буква б и буква д да се заличатъ. Тогава текстътъ остава така: „Назначава се допълнителенъ съставъ слѣдъ обявяване на военно положение...“ — иначе трѣбва да турнете „война“ — и слѣдъ „военно положение“ се казва: „а) въ царството, при дивизиитѣ и отдѣлнитѣ отряди — отъ военния министъръ; б) въ крѣпоститѣ — отъ команданта на крѣпостта“ — защото дѣйствително тамъ вече е едно изключение, тамъ не можемъ да диримъ министра. Въ крѣпостъ, азъ разбирамъ обсадена крѣпостъ, а ако крѣпостта не е още обсадена, както е въ военното положение, пакъ ще се назначава отъ министра. Ето какъ схващамъ азъ въпроса. Тамъ има една дивизия или отрядъ — трѣбва да си има сѣдилище. Но така се случва, че сѣдътъ се оттегля въ момента, когато неприятелъ обсажда. Съществуващиятъ сѣдъ не може да функционира, тогава министърътъ тамъ не може да дѣйствува и, очевидно, не може да назначава въ такава една крѣпостъ; а това може да стане било при въоръжено възстание, еветулно, или въ война — само тогава може да бѣде. Заради това грѣбъа съставитъ на сѣда въ обсаденитѣ крѣпости да се назначава отъ команданта на крѣпостта. И най-послѣ: „в) въ завоюванитѣ области — отъ военнитѣ губернатори“ — защото завоюване области не може да стане само съ военно положение безъ война. Ако би могло да ни викатъ отъ тамъ: „Елате ни завладѣйте“, тогава бихъ далъ право на военния министъръ да назначава състава на сѣда. Но той не може да знае, какво се нарежда въ новитѣ земи, защото въ врѣме на война се навлиза съ войскитѣ и, въ такъвъ случай, очевидно е, че губернаторътъ на завладѣнитѣ земи може да има изключителното право да сѣди, както има и страшното право, по военнитѣ закони, да прави какъ-

вото намѣри за добръ. Ето защо азъ моля г. военния министъръ да се съгласи да се измѣни текстътъ съ заличване на двата пункта. Прѣдъ думата „крѣпости“ да се постави „обсадени“.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Такевъ.

М. Такевъ: Г. г. народни представители! Още при първото четене обърнахме вниманието на г. министра за тази аномалия, която виждаме сега да съществува въ законопроекта въ сравнение съ съществуващия законъ. Въ законопроекта е казано, че само прѣдседателитѣ, прокуроритѣ, слѣдователитѣ и дѣлопроизводителитѣ на сѣда ще се назначаватъ въ мирно врѣме на разнитѣ видове военно-полевѣ сѣдилища, а останалитѣ членове ще се назначаватъ слѣдъ обявяването на военното положение, както слѣдва: дивизионни началници въ дивизионнитѣ полевѣ сѣдилища, началници на отряди, въ респективнитѣ свои отряди, началници на крѣпости — тамъ. Елементарно начало е въ правната наука, че всѣки гражданинъ трѣбва да се сѣди отъ сѣдъ вече конституиранъ, не отъ сѣдъ назначенъ a posteriori. Всѣки гражданинъ трѣбва да знае, ако не лицето, което ще го сѣди, то института, въ неговитѣ общи черти. И затуй въ някоя държава не се допуска, слѣдъ като се извърши едно прѣстѣпление, тогава да се конституира сѣдъ за неговото сѣдене. Такова едно нѣщо стана въ България въ 1907 г., когато една злодѣйска рѣжка, дѣйствително, по-сѣгна на живота на първия тогава министъръ, покойния Димитъръ Петковъ: тогава се създаде законъ съ обратна сила да се сѣдятъ прѣстѣпници отъ единъ сѣдъ, съставенъ ad hoc, по една процедура, неприсѣща на прѣстѣпленieto и на врѣмето, въ което то бѣше извършено. Но мисля, че днесъ нѣма кой да поддържа тази аномалия въ нашия правовъ животъ на държавата. Било въ военно врѣме, било въ мирно врѣме, било въ военно положение, било прѣстѣпление спрѣмо личността на единъ обикновенъ работникъ, било злодѣяние, извършено спрѣмо личността на най-висшия административенъ органъ на държавата, всички ще бѣдатъ равни прѣдъ закона, всички ще се сѣдятъ съобразно общитѣ положения на нашето държавно правно положение. Ако е тъй, азъ се питамъ: защо г. министърътъ на войната остава да се конституиратъ сѣдилищата слѣдъ това, слѣдъ като се обяви държавата въ военно положение. Доколкото ми е извѣстно, въ мобилизационния отдѣлъ всѣкога е било така. Въ всички държави още отъ мирно врѣме сѫ опрѣдѣлени функциитѣ, длѣжноститѣ, правата на всички органи въ армията. Ако паметта ме не мами, така бѣше и въ миналата война. Монитѣ свѣдѣния говорятъ, че споредъ разпоредбитѣ въ Министерството на войната, и днесъ съставитѣ на тѣзи сѣдилища, въ случай на война, сѫ опрѣдѣлени и членоветѣ на тия сѣдилища сѫ назначени. Азъ се питамъ сега, защо се оставя, споредъ законопроекта, това нѣщо да се върши слѣдъ като се обяви военното положение? Че то е именно най-неудобно. Още отъ мирно врѣме всѣки единъ органъ на военната организация трѣбва въ запечатанъ пликъ да си получи своето прѣдназначенie, и щомъ като барабанътъ удари, че се мобилизира армията, всѣки въ 24 часа е длѣженъ да заеме своя постъ; прѣдседателътъ ще отиде тамъ, дѣто е назначенъ, прокурорътъ ще отиде тамъ, дѣто е назначенъ, членоветѣ на сѣда — също; всѣки ще отиде на своето мѣсто. Дивизионниятъ началникъ и безъ туй има достатъчно много работа, за да нѣма нужда, като се обяви военното положение, да го изтоварваме съ друго: да седне да назначава членове на сѣда. Ето защо, менъ ми се струва, че това нѣщо, което се прави сега въ законопроекта, е съвършено неправилно, за да не кажа нѣкоя друга дума. Най-правилното, което трѣбва да се приеме въ законопроекта, е, че както прѣдседателитѣ, така и членоветѣ на разнитѣ видове военно-полевѣ сѣдилища се назначаватъ още въ мирно врѣме, съ тайна височайша заповѣдъ, не съ царски указъ — по военното вѣдомство се назначаватъ съ височайша заповѣдъ, безспорно, по докладъ на респективния министъръ, който и носи отговорността за това. Държавниятъ глава — това се разясни достатъчно въ Камарата, па и нѣма нужда да се разяснява — държавниятъ глава, казвамъ, билъ той главнокомандующъ или не билъ такъвъ, ще ги назначи съ респективния подписъ на министра. Дали ще го наречете указъ, или ще го наречете височайша заповѣдъ, то нѣма значение. Но понеже тѣзи работи ставатъ секретно, въ мирно врѣме за военно врѣме — такава е организацията

на всички армии — министърът ще ги представи със своя доклад и царят — главнокомандующият, ще ги назначи. Заради туй мен ми се струва, че няма защо г. министърът да се освобождава от тази длъжност — той, който е, тъй да се каже, върховният, фактическият началник на всички въоръжени сили в държавата, който се грижи за нейната организация в мирно и военно време, който трябва да назначи всеки орган на тази организация на съответното място. Няма защо още от мирно време да се не назначават всички органи на тези съдилища, па били те извънредни, били те обикновени военни полеви съдилища.

Отварямъ едни скоби и забълбзвамъ думата „извънредни“. Добър е тази дума да се отмахне, защото тя е запрѣтена отъ нашата конституция; тя напомня една епоха, възвръщането на която не трябва да желаемъ — назначаването на извънредните военно-полеви съдилища, тъй както ги наричаха някога въ срѣдните вѣкове, комисии за осъждане. Такива „извънредни полеви съдилища“ България помни няколко: онзи съдъ, който съди покойния Каравеловъ и т. н. Затуй въ нашата конституция се постанови на 1910 г., че се запрѣщава установяването на каквито и да е, и подъ каквато и да е форма и видъ, каквито и да сѫ „извънредни“ съдилища въ България. Извънредни съдилища въ България не може да има. Може да има съдъ дивизионенъ, може да има съдъ при отрядъ, съдъ при крѣпости — това сѫ съдилища. А да има съдъ, който да съди различните чинове на армията, то вече няма нужда отъ никакви извънредни съдилища; ще изменимъ състава на съда. Ако се съди единъ бригадиръ при дивизията, ще му туримъ за членъ въ съда нему равенъ по чинъ, ако се съди единъ дивизионеръ въ армията, ще му туримъ за прѣседателъ и членове на съда съответни на неговия чинъ и положение, но няма защо да го наричаме извънреденъ съдъ, това е безсмислица. Собствено, не е безсмислица, може да има голѣмъ смисълъ за този, който е написалъ законопроекта, но това е запрѣтено отъ нашата конституция. Ние извънредни съдилища не можемъ да търпимъ, защото, казахъ, и повтарямъ, те сѫ запрѣтени отъ нашия основенъ законъ.

Ние не правимъ никакво изменение, ние не искаме да накрѣняваме въ нѣщо правата на военния министъръ, ние не искаме да посѣгаме въ нѣщо на желанието му да организира съда, тъй, както той намѣри за добъръ, а искаме само съставътъ на този съдъ още отъ мирно време да е извѣстенъ, да се знае отъ широката публика. Защо, г. г. народни прѣдставители! Защото ние не единъ път въ нашия животъ сме срѣщали, когато съдилищата сѫ се съставлявали споредъ личността, която ще се съди. И затуй ние искаме още отъ мирно време съставътъ на съда да бѣде назначенъ. Дивизионниятъ началникъ, като началникъ на дивизията, е много близкъ до своите подчинени, пъкъ има симпатии и антипатии — тия работи сѫ човѣшки, ние ги знаемъ. Затова по-добъръ е още отъ мирно време да направи това г. военниятъ министъръ, който като чинъ отъ армията, издигнатъ на най-високото стѣпало, безспорно, ще бѣде къмъ всички еднакво справедливъ, толкозъ повече, че той не ще знае, кой ще отиде при този съдъ. Ще бѣде добре още отъ мирно време въ запечатани пликове всичко да бѣде наредено и всеки да получи своето назначение. И затуй азъ прѣдлагамъ г. министърътъ да се съгласи съ слѣдующата редакция на този членъ, която съ нищо не изменява смисъла: (Чете) „Прѣседателътъ на съда, прокурорътъ, слѣдователътъ, членоветъ, дѣлопроизводителитъ и дѣловодителитъ при прокурора, се назначаватъ още въ мирно време отъ военния министъръ съ надлежните височайши заповѣди“. По този начинъ, още отъ мирно време, всеки ще си получи своето назначение.

Има единъ въпросъ за крѣпоститъ. За крѣпоститъ не въ България, разбира се. Ако е въпросъ за военно-полевитъ съдилища въ крѣпоститъ на България, прѣспокойно може да се назначатъ и те. Но понеже ние въ нашата територия нямаме крѣпости, то въ случай, че някога някой нашъ градъ се обърне въ укрѣпенъ пунктъ — ние нямаме крѣпости, но имаме укрѣпени пунктове и те сѫ извѣстни въ България кои сѫ — нищо не прѣчи на г. военния министъръ да назначи и въ тѣхъ съдилищата отъ мирно време, защото укрѣпенитъ пунктове не се импровизиратъ утрѣ, а на военния министъръ е извѣстно кои сѫ: не всѣко село ще стане укрѣпенъ пунктъ. Ако нѣщо случайно стане, то въ правата на случайно създалия се укрѣпенъ пунктъ, за такива изключителни случаи, пакъ нищо не прѣчи на същия воен-

енъ министъръ да назначи този съдъ или, споредъ положението на началника на крѣпостята — той има това право при така случайно импровизиранъ укрѣпенъ пунктъ — той да си назначи съда. Той ще го назначи възъ основа на правата, които има като съвършено отдѣленъ началникъ, изолиранъ отъ армията. Но за укрѣпени пунктове, които съществуватъ отъ мирно време въ нашето военно разписание, ако мога тъй да се изразя, за нашитъ позиции и стратегически точки, които имаме и които Военното министерство смѣта, че трябва да се отбраняватъ — те сѫ извѣстни — нищо не прѣчи на г. военния министъръ да опредѣли отъ мирно време съответните състави на съдилищата. Така това нѣщо направено, както виждате, ще се избѣгнатъ много нареkania и много разбъркани нѣща, които ставатъ често пъти въ дивизията, когато ги назначава. Защото азъ зная примѣри въ време на войната, когато даже въ армията, както бѣше досега, имаше армейски военно-полеви съдилища, когато нѣкой съдия, случайно отишълъ другадъ, се замѣстваше, а ставаша често пъти и твърдѣ интересни нѣща: назначаваха съдии споредъ дѣлата, защото нищо не прѣчи на дивизионния началникъ членътъ съдия Иванъ Драгановъ да прати да командува рота и да вземе ротния командиръ Х. У. и го прати да съди. Тези работи ставатъ. Затуй ние казваме: дивизионниятъ началникъ няма работа съ съда, а то е работа още въ мирно време на военния министъръ. Ако прѣзъ време на войната умре нѣкой отъ членоветъ на съда, нищо не прѣчи на дивизионния началникъ да иска отъ Военното министерство назначаването на замѣстникъ, както иска толкова много други работи отъ послѣдното.

Прочее, заключавамъ, още отъ мирно време съставитъ на съдилищата трябва да бѣдатъ опредѣлени и всеки органъ на тези съдилища да получи своето назначение. Тѣхното назначение трябва да стане съ височайша заповѣдъ, по докладъ на министра на войната.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Константинъ Панайодовъ.

К. Панайодовъ: Г. г. народни прѣдставители! Чл. 997 урежда начина, по който се назначава съставътъ на съдилищата, съгласно отдѣлъ IV на военно-сѣдебния законъ, който ние сега разглеждаме. Въ тоя членъ се казва, че съставътъ на съдилищата, които ще функциониратъ въ прѣдѣлитъ на царството, се назначава отъ военния министъръ; онѣзи съдилища, които ще функциониратъ при дивизитъ и отдѣлнитъ отряди — отъ тѣхнитъ началници; въ крѣпоститъ — отъ командантитъ на крѣпостята; въ завоюванитъ области — отъ военнитъ губернатори, и въ извънреднитъ съдилища — отъ главнокомандующия на армията. Не зная защо г. г. говорившитъ се противятъ на този редъ за назначаване състава на военнитъ съдилища и какво лошо виждатъ те въ него. Г. Такевъ настоява, щото още въ мирно време всички съдилища да бѣдатъ конституирани, съдиитъ да бѣдатъ назначени, всеки да има писмо, дѣ е назначенъ. Обаче той никакъ не обръща внимание, че това нѣщо г. военниятъ министъръ и да иска да го направи, не може, защото естеството на работата е такова, че не може отъ сега да се прѣдвиди, нито колко съдилища ще бѣдатъ, нито дѣ ще функциониратъ те. Съдилищата, които може точно да се прѣдвидятъ, те сѫ само съдилищата, които ще действуватъ въ прѣдѣлитъ на царството и само те могатъ да се нарѣкатъ, така да се каже, постоянни съдилища. Въ буква б на този членъ ще видите, че се говори за съдилища при дивизитъ и отдѣлнитъ отряди, а пъкъ отъ мирно време не може да се прѣдвиди, колко дивизии ще действуватъ. Вие знаете, че въ миналата война ние имаме по мирния съставъ 9 дивизии, а пъкъ станаха 13, можеха да станатъ 14, можеха да станатъ и повече. Същото може да стане и въ една бѣдаща война: пакъ може сегашнитъ 10 дивизии, които имаме, да се развиятъ въ 12 и 15 дивизии. Можемъ ли ние, прочее, още отъ сега да кажемъ, че точното число на съдилищата ще бѣде толкова, че съшитъ, които ще се назначава, ще бѣдатъ тези и тези? Това нѣщо не може да стане. Всичко това ще зависи отъ развитието на онѣзи военни единици, при които ще действуватъ военнитъ съдилища. Слѣдъ това идатъ съдилищата при отдѣлнитъ отряди. Може ли да се каже сега, колко ще бѣдатъ тези отряди? Не. Нито щабътъ на армията може да изкаже своя планъ, който има за организацията и мобилизацията на войската въ време на война, нито той може отъ сега точно да опредѣли тази организация.

Слѣдователно, по никой начинъ не е възможно да се каже, че отсега още въ закона можемъ да прѣвдимъ дѣ и колко военнополови сѣдилища ще дѣйствуватъ въ дивизитѣ и отрядитѣ. Значи, изключена е възможността тѣ да бѣдатъ назначени още отъ мирно врѣме.

Иде слѣдъ това буква в: сѣдилища въ крѣпоститѣ. И тѣхъ ние не можемъ да знаемъ колко ще бѣдатъ. Може да се окаже една частъ отъ нашитѣ войски обсадена отъ неприятеля. Имаме крѣпости, каквито сѣ Шуменъ, Видинъ и други, обаче дотогава, докогато единъ отъ тѣзи градове не бѣде обсаденъ отъ неприятеля, тамъ нѣма да функционира отдѣленъ крѣпостенъ сѣдъ, а ще функционира мѣстнитѣ сѣдъ на дивизията.

Само тогава, когато той се окаже въ обсадно положение, комендантътъ на крѣпостта взема всичката власт — така трѣбва да бѣде, и така е въ всички държави — и ще назначи сѣдилище на основание обсадното положение.

Буква г — сѣдилища въ завоюванитѣ области. И това ние не го знаемъ, и то е неопредѣлена величина. Коя областъ ще бѣде завоювана, колко сѣдилища ще трѣбва да бѣдатъ назначени — едно или петъ — това никой не може да опредѣли, нито ние, нито военниятъ министъръ, нито началникъ щаба на армията.

Въ буква д се говори за извънреднитѣ сѣдилища. И това ние не знаемъ, ще бѣдатъ ли необходими тѣ или нѣма да бѣдатъ. Може отъ такива сѣдилища да не стане никаква нужда, а може и да стане. Но г. Такевъ казва, че у насъ това е забранено отъ конституцията. Никѣдъ подобно нѣщо въ конституцията нѣма. Въ конституцията има единъ членъ, споредъ който особенъ законъ ще уреди начина, по който ще се сѣдятъ въ военно врѣме военнитѣ лица. Това е, което е казано въ конституцията. Никакво ограничение, прочее, нѣма, което да откъсва правото на Народното събрание да установява въ военно-сѣдебния законъ извънредни сѣдилища. Понеже не е извѣстно, дали ще има нужда отъ такива или нѣма да има нужда, слѣдователно, не може отъ мирно врѣме да се назначи съставътъ на извънреднитѣ сѣдилища.

Г. Такевъ, като се обръща къмъ миналото, намира единъ недостатъкъ въ това, че е имало извѣстни врѣмена, когато сѣ били учрѣждавани извънредни сѣдилища. Историата е задъ насъ и всѣки може да тълкува бѣлгарската история, тъй, както той я разбира отъ своя точка зрѣние. Обаче тѣзи, които винаги сѣ скѣпѣли за цѣлостта на нашата страна, ни най-малко могатъ да упрѣкватъ законодателя, вѣхъ една частъ отъ него. Какво направиха само? Раззащото убѣждението имъ е, че безъ тѣзи извънредни сѣдилища надали можеше да се запази цѣлостта на нашата държава. Но, както казахъ, то е единъ въпросъ на разбиране на нашата история и всѣки, съобразно съ своитѣ наклонности и съ своитѣ убѣждения, може да има извѣстно гледище по този въпросъ. Колкото се касае специално до закона отъ 1907 г., който напомнимъ г. Такевъ, именно, че тогазъ се е допуснало едно законоположение, коегo е било несъобразно съ принципа въ правото, щото всѣки да се сѣди отъ този сѣдъ, който е сѣществувалъ въ врѣме на извършването на прѣстѣпното дѣяние, трѣбва да забѣлѣжа, че такъвъ принципъ въ правото нѣма и г. Такевъ не може да ни укаже никѣдъ подобно положение, възприето отъ нѣкое законодателство. Вѣрно е едно нѣщо, че никой не може да бѣде наказанъ по единъ законъ, който не е сѣществувалъ въ врѣмето, когато е извършено прѣстѣпното дѣяние. Това е единъ принципъ, възприетъ въ всички почти културни държави. Но той се отнася до материалнитѣ наказателни закони. Тамъ този принципъ е неизбѣлимъ, тамъ този принципъ не е билъ нарушенъ никѣдъ, не е билъ нарушенъ и у насъ, не се наруши и съ закона, който се прокара въ 1907 г. и който имаше названието „законъ за анархиститѣ и прѣстѣпницитѣ противъ държавната и обществена сигурностъ отъ 16 май 1907 г.“ Тамъ, въ този законъ, който впоследствие бѣше отмененъ отъ демократическото управление, обаче не изцѣло, а отчасти, се постановяваше изрично, че прѣстѣпницитѣ по този законъ ще бѣдатъ наказвани по онѣзи закони, които сѣ дѣйствували въ врѣме на извършването на тѣхнитѣ прѣстѣпни дѣяния, а сѣденето имъ ще става по този законъ. А това показва, че принципътъ, какво никой не може да бѣде наказанъ по законъ, който не е сѣществувалъ, е съблюденъ. А колкото се касае до процесуалнитѣ правила, до процесуалнитѣ закони, тамъ такъвъ принципъ нѣма, тамъ е възприетъ принципътъ — и е възприетъ на

вредъ — че едно прѣстѣпно дѣяние ще се сѣди по онѣзи процесуални закони, които дѣйствуватъ въ врѣме на самото сѣдене. Зависи отъ законодателя да създаде едни правила или други правила, по-строга процедура или по-либерална процедура. Това е другъ въпросъ, обаче ще се приложи тази процедура, която дѣйствува въ врѣме на самото сѣдене. Прочее, и онзи законъ, както казахъ, ни най-малко не нарушаваше онзи принципъ, споредъ който никой не може да бѣде наказанъ по законъ, който не е сѣществувалъ въ врѣме на извършването на прѣстѣпното дѣяние. Обаче трѣбва да забѣлѣжа, че даже демократитѣ не се рѣшиха да отменятъ съвършено този законъ и тѣ оставиха една частъ отъ него. Какво направиха само? Развалиха закона. Законътъ бѣше много хубавъ, той бѣше създаденъ за прѣследване на грознитѣ прѣстѣпници, които сѣществуватъ навсѣкѣждъ въ свѣта — това сѣ анархиститѣ и тѣзи, които дѣйствуватъ съ взривни вещества. Навредъ, въ всички страни тия закони сѣ строги. Този законъ не бѣше измисленъ отъ насъ, а бѣше заетъ отъ процедуритѣ на западнитѣ държави. Както казахъ, демократитѣ, които не искаха да се рѣшатъ да го отменятъ изцѣло, само го изковеркаха и сега този законъ, макаръ да е въ сборника, не остава нищо отъ него, защото процедурата, най-важното, е отменена, и съ това тѣ дадоха възможностъ да се извършатъ грозни атентати, които този законъ отъ 1907 г. цѣлѣше да ги ограничи. Но това е вече пакъ заслуга на едни или други хора отъ управлението, да даватъ възможностъ да се извършатъ грозни прѣстѣпления или же да отстранятъ тази възможностъ. Считамя, прочее, г. г. народни прѣдставители, че никакво нарушение на принципа на углавното право въ разпореждането на този чл. 997 не сѣществуваше, че той е съставенъ съобразно сѣщността на работата и че иначе, ако речете да приемете това, което прѣдлага г. Такевъ, тогава отъ този отдѣлъ на военно-наказателния законъ нѣма да се получи нищо, защото, както казахъ, сега нищо опредѣлено не може да се знае: и частитѣ, които ще дѣйствуватъ, и докѣдъ ще се простиратъ завоюванитѣ области. Това сѣ въпроси на бѣдащето и тогава главнокомандующиятъ, на кѣто сѣ повѣрени интереситѣ на цѣлата армия, ще бѣде компетентенъ и той ще опредѣли, дѣ и колко извънредни сѣдилища могатъ да бѣдатъ учрѣдени, въ кои завоювани области и въ кои части ще бѣдатъ учрѣдени военно-полеви сѣдилища. Прочее, азъ мисля, че не можемъ, освѣнъ да приемемъ текста тъй, както е прѣдставенъ отъ министерството и възприетъ отъ комисията.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще направя слѣдната бѣлѣжка къмъ чл. 997. Намирамъ, че има извѣстно противорѣчие въ текста на чл. 997. Въ тоя членъ сѣ прѣдвижда да се назначаватъ въ мирно врѣме: прѣдседателтъ на сѣда, прокурорътъ, слѣдователитѣ, дѣлопроизводителитѣ и дѣловодителитѣ при прокуроритѣ, отъ военния министъръ. Останалиятъ съставъ, е казано, се назначава съ обявяване на военното положение; — и се изрежда тѣ по-нататкъ: въ царството — отъ военния министъръ, при дивизитѣ — отъ тѣхнитѣ началници и т. н. Сега азъ не искамъ да се спирамъ на въпроса, който се повдигна отъ г. Такева и Джидроза, дали въ случая не се посѣга върху конституционната отговорност на г. военния министъръ въ смисълъ тя да се отстранява и да се явятъ лица неотговорни, които да назначаватъ състава на сѣда. Азъ смѣтамъ, че съ конституцията може да се помира това послѣствие, като се приеме, че тукъ има една делегация на властъ, която по силата на самия законъ се дава, която властъ се делегира именно на онѣзи началстующи лица, които сѣ изброени въ чл. 997. Но това, което искамъ да изтъкна, то е, че при дивизитѣ и отдѣлитѣ отряди не може да има полеви сѣдилища, освѣнъ въ врѣме на война. Въ крѣпоститѣ нѣма смисълъ да се възлага на коменданта да назначава останалия съставъ на полевия сѣдъ, освѣнъ когато крѣпостта е обсадена, значи, когато има война, както и за назначаването на останалия съставъ въ извънреднитѣ сѣдилища отъ главнокомандующия, не може да става дума, освѣнъ въ врѣме на война. Е добръ, това се вижда отъ чл. 990 алинея 2, дѣто се казва: (Чете) „Освѣнъ горнитѣ“ — мѣстнитѣ полеви сѣдилища, които сѣществуватъ при военно положение — „се открива, б) въ завоюванитѣ области, в) въ обсаденитѣ крѣпости и г) извънредни“. Явно е, слѣдователно, че въ чл. 997

пости и г) извънредни". Явно е слѣдователно, че въ чл. 997 израза „военно положение“ е употребенъ въ свършено другъ смисълъ отъ онзи, който се употребява изобщо въ закона и специално въ втората алинея на чл. 990, дѣто се различава „обявено военно положение“ и „военно врѣме“, и понеже при военно положение не може да има сѣдилища при дивизиитѣ, а има само мѣстни военно-полевѣ сѣдилища, явно е, че трѣбва да се измѣни редакцията на чл. 997, като се каже така: „Останалиятъ съставъ на сѣда се назначава слѣдъ обявяване или при обявяване на война“, и слѣдватъ пунктотѣ. Азъ правя туй прѣдложение, именно, вмѣсто думитѣ „слѣдъ обявяване на военното положение“ да се каже „слѣдъ обявяване на война“.

Д. Кьорчевъ: Всѣка война се прѣдшествува отъ обявяване на военно положение.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Тогава ще бѣде обявяване на военно положение при война, а има военно положение безъ война. Днесъ, напр., има ли военно-полевѣ сѣдилища при дивизиитѣ?

Д. Кьорчевъ: Може да има угроза за война, да има военно положение, а война да не настѣпи.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Въ сѣщия моментъ ще се назначатъ, то е за една минута работа. И г. Джидровъ се съгласява съ това.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. военниятъ министъръ.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Г-да! Азъ ще бѣда кратко. Много съжалявамъ, че тукъ има едно печално недоразумѣние върху всички работи. Самото устройство на военнитѣ сѣдилища ни дава два типа сѣдилища: мѣстни военни сѣдилища, които функциониратъ при обявяване царството въ военно положение въ мирно врѣме и военно-полевѣ сѣдилища, които придружаватъ армиитѣ. Като изхождамъ отъ тази двойственостъ въ състава на сѣдилищата, че има професионаленъ, юридически и строеви елементъ, юридическиятъ се назначава отъ военния министъръ и въ първия, и въ втория случай. Останалитѣ членове на военно-полевитѣ сѣдилища въ врѣме на война — помнете това добръ, г-да — се назначаватъ допълнително отъ началниците на частитѣ. Споредъ обясненията, които дадохъ, когато разглеждахъ моя законопроектъ по принципъ, азъ допуснахъ необходимостта за една правосѣдна властъ, която изобщо не може иначе да се обясни, освѣнъ въ зависимостъ отъ нуждитѣ и условията, при които се упражнява висшето командване въ врѣме на война. Тѣй щото ще обясня и ще дамъ на г. Такева нужнитѣ обяснения, за да го успокоя относително гаранциитѣ по отношение състава на сѣда. Мѣстнитѣ военно-полевѣ сѣдилища се назначаватъ изключително отъ военния министъръ. Юридическиятъ елементъ при военно-полевитѣ сѣдилища, които придружаватъ дивизиитѣ, се назначава отъ военния министъръ още отъ мирно врѣме и по този начинъ, по който г. Такевъ каза: въ запечатани конверти се съобщава кой кождѣ е назначенъ. Тѣй е и практиката, която г. Такевъ цитира тукъ.

Сега, ако бѣхте се възрѣли, г-да, въ чл. чл. 996 и 997, щѣхте да си дадете точно обяснение за ст. 997, защото за състава на военно-полевитѣ сѣдилища се говори тукъ, а не за мѣстнитѣ сѣдилища.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Мѣстнитѣ сѣ военно-полеви.

Министъръ генералъ Фичевъ: Има два вида военно-полевѣ сѣдилища. Тѣзи сѣ мѣстни.

Д-ръ П. Джидровъ: Тѣ се прѣименоватъ въ военно-полевѣ сѣдилища.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Не.

Д-ръ П. Джидровъ: Тѣй.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Сега имаме военни сѣдилища. Тѣзи сѣдилища въ случай на мобилизация се прѣименоватъ въ мѣстни военно-полевѣ сѣдилища, а сѣдилищата, които придружаватъ армиитѣ, сѣ военно-полеви

сѣдилища. Щомъ е тѣй, ако вземете чл. 997 въ свързка съ чл. 996, въпросътъ е много ясенъ, защото тукъ се говори за военно-полевѣ сѣдилища, на които юридическиятъ съставъ назначава военниятъ министъръ, а журитѣ ги назначаватъ съответнитѣ началници, на които даваме извѣстна сѣдебна прерогатива и инициатива.

И затова, г-да, ще моля да се приеме този параграфъ tel quel слѣдъ тѣзи обяснения.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има прѣдложение, направено отъ народния прѣдставителъ г. Фаденхехтъ, поддържано сѣщо и отъ г. Джидрова, въ което се казва: (Чете) „Останалиятъ съставъ на сѣда се назначава при обявяване на война“. Които приематъ това прѣдложение, моля, да си вдигнатъ рѣката. (Малчинство) Пада.

Които приематъ чл. 997, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ рѣката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Чл. 998. Прѣдседателътъ на военно-полевия сѣдъ и членотѣ трѣбва да бѣдатъ старши или поне равни по чинъ на подсѣдимия; въ всѣки случай, когато подсѣдимиятъ е въ по-горенъ чинъ отъ постяния прѣдседателъ, послѣдниятъ засѣдава, като членъ на сѣда, независимо отъ чина на подсѣдимия.

„Ако подсѣдимиятъ е старши по чинъ отъ състава на сѣда, то за прѣдседателъ и членъ се назначаватъ:

„а) за военно-полевитѣ сѣдилища въ царството — отъ министра на войната;

„б) при дивизиитѣ и отдѣлнитѣ отряди — отъ тѣхнитѣ началници;

„в) въ завоюванитѣ области — отъ губернатора;

„г) въ крѣпоститѣ — отъ коменданта на крѣпостта;

„д) за извънреднитѣ сѣдилища съставътъ се назначава отъ главнокомандующия“.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Коста Сидеровъ.

К. Сидеровъ: Г. г. народни прѣдставители! Настоящиятъ законопроектъ дава поводъ да кажа нѣколко думи, които, споредъ менъ, сѣ въ тѣсна връзка съ въпроса, който разискваме сега. Азъ мисля, че и други г. г. народни прѣдставители сѣ констатирани това, което има да се каже. Отъ извѣстнѣо врѣме, отъ нѣколко мѣсеца, особено напоследъкъ, отъ страна на правителството, особено отъ страна на Военното министерство се внасятъ редъ законопроекти, като почнете отъ законопроекта за военното положение, съ който се чѣди едно; да се всели на масата, на българския народъ, че той трѣбва да бѣде гражданинъ на тази държава и да изпълнява своитѣ задължения подъ страхъ на наказание. Това е поне моето впечатление. Вѣрвамъ, че почти сѣщото впечатление иматъ мнозина отъ васъ. Това схващане, това разбиране на нѣщата, за голѣмо съжаление, се констатира въ нашето военно министерство, и то не ще да напусне тоя старъ пѣтъ. Това разбиране, това схващане на Военното министерство се подкрѣпя и отъ останалитѣ министри. — Не е въпросътъ само за сегашното правителство — но сега напоследъкъ то се прояви най-много. У насъ се смѣта, както се заявя оня денъ, когато се разглеждаше законопроектътъ на първо четене — това се вижда и въ мотивитѣ на законопроекта — у насъ много управляющи, за голѣмо съжаление, смѣтатъ, че бай Кольо, бай Ганьо, българинътъ е послушенъ, когато го подплашишъ, застрашишъ съ извѣстни закони, то можешъ да си служишъ съ него като съ машина, както искашъ. Азъ чакамъ възражения на това, защото това схващане като че го има въ всички управления. Вие смѣтате ли, че, ако създадете военно положение да се задуши гласа на народа въ извѣстенъ случай, когато той поиска да издигне гласъ на протестъ, или да критикува извѣстно мѣроприятие, или дѣйствие на правителството, смѣтате ли вие, че по този начинъ българскиятъ народъ е на разположение на управляющитѣ и можете да правите съ него каквото искате? Каза се оня денъ отъ тамъ: „Законопроектътъ не се крие, много ясно се вижда, че трѣбва да се взематъ мѣрки, за да бѣде българскиятъ народъ подчиненъ и послушенъ и, най-важното, да не се повтаря онова, което стана съ нашата войска, за голѣмо съжаление, въ послѣдната война.“ внесе се законопроектъ за военната цензура, — още една халка на устата на хората, още едно бѣлгиче на рѣката на хората, да не може нито езикътъ да говори, нито рѣката да пише; внесоха се законопроекти за шпионството и издайничеството, законопроекти за измѣ-

нение на военно-съдебния и военно-наказателния закон — всички тия мърки, които, казахъ по-рано, цѣлятъ едно — и азъ зная, че това е на мнозина въ главитѣ отъ болшинството и на г. военния министъръ, да ме извини — трѣбва българскиятъ народъ да се подплаши и единъ день, когато управляющитѣ иматъ нужда отъ него, да си играятъ съ него като съ машина. Това е, споредъ менъ, глѣма грѣшка, голѣмо заблуждение. Това го констатираме всички. И додѣто има врѣме, нека това разбираме, това схващане да се напусне отъ управляющитѣ. И азъ ще кажа: тежко и горко на тази държава, която смѣта единъ день да си служи съ армия, която ще бѣде карана да действува подѣ страхъ на наказание, подѣ страхъ на смъртъ и т. н. Това схващане особено днесъ, въ тия моменти трѣбва да бѣде напуснато.

(Прѣседателското мѣсто заема изново подпрѣседателъ г. д-ръ С. Ивановъ)

Тамъ, дѣто има една обществена организация, трѣбва да има извѣстенъ редъ.

Д. Кьорчевъ: Ама, г. прѣседателю, сега се разисква законопроектътъ на второ четене.

К. Сидеровъ: Азъ не отказвамъ, че трѣбва да се измѣни военно-сѣдебниятъ и военно-наказателниятъ закони, азъ съмъ ималъ случай и другъ пѣтъ да говоря по това. За мене е важно, че не сега трѣбва да се измѣняватъ тѣзи закони тъй набързо, когато сж неизвѣстни часовѣтъ и днитѣ, когато ние можемъ да действуваме. И нека не се заявява оттакъ, че, ако този законъ бѣше въ послѣдната война, никой нѣмаше да вдига врѣва, никой нѣмаше да вдига бунтъ. Голѣма грѣшка, велико заблуждение! Смѣтате ли вие, г-да, че, ако ние имаме този военно-сѣдебенъ и военно-наказателенъ законъ, който не е още разглежданъ, и ако ние съ армията попаднемъ при ония условия, при които бѣхме въ послѣдната война, ако вината за катастрофата бѣше въ самата войска, а другитѣ, както знаемъ всички — да не говоримъ за това — смѣтате ли вие, че съ тия наказания, и още тройни да прѣдвидите, ще спасите положението? Тоже заблуждение, тоже голѣма грѣшка.

К. Панайодовъ: Втори пѣтъ на първо четене не може да бѣде разискванъ законопроектътъ.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Ивановъ: Моля, г. Сидеровъ, говорете по чл. 998.

К. Сидеровъ: Азъ ще дойда и тамъ.

С. Костурковъ: Г. Панайодовъ ни е занимавалъ често пѣти съ часове, и ние сме го слушали.

К. Панайодовъ: Вие разправяте каква заплата сте получавали въ Враца прѣзъ врѣме на войната? Това се писа и се знае отъ всички.

С. Костурковъ: Тѣ сж като тебъ тия, които писаха тѣзи работи.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Ивановъ: (Звъни)

С. Костурковъ: (Къмъ К. Панайодова) Тукъ има, уважаеми г-не, закони, разбирашъ ли? Има счетоводство, има Смѣтна палата. Съ такива глупости не можешъ да оскардавашъ хората.

К. Панайодовъ: Вие мълчахте досега, не отговорихте на тѣзи работи.

С. Костурковъ: Отговорихъ, както заслужаватъ. Нѣма да намѣрите това, което търсите.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Ивановъ: (Звъни)

К. Панайодовъ: (Къмъ С. Костурковъ) Жегна ли Ви това?

Отъ крайната лѣвица: (Къмъ К. Панайодова) Дървата, дървата!

Прѣседателствующъ д-ръ С. Ивановъ: Тишина, г-да! Г. Сидеровъ! Говорете по чл. 998.

К. Сидеровъ: Това е принципътъ на въпроситѣ, които сж тѣсно свързани съ члена. У насъ се смѣта, особено въ

послѣдно врѣме, че на армията можемъ да разчитаме, ако тя е многочислена, ако бѣде добръ обучена, и като мине на тринедѣлно обучение, свършва се всичко: вие имате една храбра армия и можете наредѣ да действувате съ нея. Вие смѣтате ли, че, като я облѣчете, въорѣжите и подплашите съ тия ваши закони, ще можете да разполагате съ нея? Не. Вие можете да наредите всичко това, то може да има смисълъ, споредъ васъ, но вие имате само една войска на число, вие имате една войска, може би, добре обучена, но вие съ всичко това, което внасяте, съ всичко това, което правите, вие вадите душата на българския войникъ. Вие имате само обучена и облѣчена армия. Какво мислите вие, като внасяте този законопроектъ? Азъ казахъ, че всѣка организация трѣбва да има редъ, въ който да живѣе. Този законъ е служилъ 25 или 26 години и никой въ България досега не му е дошло на умъ да измѣни една заблѣжка или единъ членъ отъ него, сега сж се сѣтили накрай да измѣняватъ нѣкои членове отъ него. Вѣрно е, че този законъ е старъ — отъ Екатерина I или II, отъ 1869 г. — и трѣбваше да се измѣни. Сега, обаче, неговото внасяне въ масата се разбира, че се прави, за да може единъ день тя да дѣйствува подѣ страхъ отъ наказания.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Моля Ви се, говорете по статията, защото съ празни думи законодателство не става.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Ивановъ: Моля, г. Сидеровъ, говорете по чл. 998.

К. Сидеровъ: Нѣмаше нужда нито отъ чл. 998, нито отъ измѣнението на военно-сѣдебния, нито на военно-наказателния закони. Ако е въпросъ да има дисциплина въ нашата армия, че тя трѣбва да се подчинява на тази дисциплина и да има прѣдъ себе си нѣкакви отговорности, това масата го знаеше и отъ по-рано. Мислите ли вие, че сега, като прокарваме този законопроектъ или военно-наказателния, всѣки българинъ ще се спре върху единъ отдѣленъ членъ, за да види еди-кое си прѣстъпно дѣяние какъ се наказва? И мислите ли, че той отъ това ще се ръководи? Не, въ масата е сложено едно: всички знаятъ, че военнитѣ сѣдилища пилатъ бърже, не се церемонятъ, скоро качватъ на вѣжето. И когато кажете на масата това, тя ще изпитва сѣщия страхъ, както отъ прокурора въ гражданскитѣ сѣдилища. Така що, смѣтамъ, че бѣше достатъчно засега да се остави масата да мисли така, както и по-рано, че има строги наказания въ военнитѣ сѣдилища и т. н.

Н. Начевъ: Кѣдѣ бѣше на първото четене да говоришъ това?

К. Сидеровъ: Когато се разгледа законопроектътъ на първо четене, азъ внимавахъ въ това, което каза г. военниятъ министъръ, но азъ не чухъ нищо отъ него да каже по този членъ. Може би, той е пропускалъ това. Въ комисията нѣмахъ случай да участвувамъ, защото не съмъ членъ, па и да съмъ, г. министърътъ пакъ ще бѣде добъръ да ни каже, какво мисли по него. Въ мотивитѣ на законопроекта се подчерта една истина, че законопроектътъ е много старъ -- отъ 1869 г. Това е вѣрно. И по-долу въ мотивитѣ се казва, че законътъ трѣбва да се нагоди съобразно съ нуждитѣ на войската и духа на врѣмето.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Ивановъ: Права Ви бѣлѣжка, че ще Ви отнема думата, г. Сидеровъ, ако не говорите по чл. 998. Недѣйте ме туря въ едно трудно положение.

К. Сидеровъ: Нѣмамъ това намѣрение.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Ивановъ: Говорете по чл. 998 — за състава на военно-полевитѣ сѣдилища, какви трѣбва да бѣдатъ тѣхнитѣ членове и пр. Бѣдете благодарни, г. Сидеровъ. Говорихте половинъ часъ и не по прѣдмета. Това е послѣдното прѣдупрѣждение.

К. Сидеровъ: Сега по чл. 998. Искамъ да кажа, че той членъ, както и редъ други членове отъ законопроекта, не е нагоденъ съгласно духа на врѣмето. И днесъ не трѣбва да се забравя, че българскиятъ войникъ е и войникъ, и гражданинъ — това е духътъ на врѣмето — а да не се третира той, както се третираха войницитѣ едно врѣме. Тукъ, обаче, отъ 1869 г. ние се връщаме, може би, на 609 г.

(Чете) „Прѣдседателътъ на военно-полевия съдъ и членоветъ трѣбва да бѣдатъ старши или поне равни по чинъ на подсѣдимия и т. н.“; ние мислимъ, че тоя членъ е съвършено излишенъ и трѣбва да се махне, защото и безъ него законопроектътъ съ останалитѣ си членове, които минаха, може да работи. Ние не можемъ да разберемъ, защо непременно членътъ отъ съда или прѣдседателътъ трѣбва да бѣде по-старши отъ подсѣдимия.

Отъ дѣсницата: И нѣма никога да разберете.

К. Сидеровъ: Чухме, наистина, нѣколко думи отъ г. военния министъръ, че това се дължало на нѣкакви си особености въ армията, това се оправдавало съ нѣкаква си дисциплина и т. н.: чухъ вчера, че съдътъ трѣбвало да бѣде смѣненъ, за да имало хора, които да разбиратъ и отъ военни работи, и отъ юридически въпроси. Ако е така смѣсенъ съдътъ и ако така се оправдава, особено съ послѣдното, мене ми се струва, че бихме изпаднали въ такава едно положение: ако се сѣди майоръ и или двамата, или единъ отъ офицеритѣ, членове на съда, не е юристъ, — може би е добъръ строякъ — какво ще стане? Когато ще дойде да се произнасятъ по юридическия въпросъ, който е най-важенъ при издаване на присѣдата, какво ще стане? Неюристътъ офицеръ ще ви каже: „Азъ разбирамъ само отъ военни работи, по-нататъкъ дали ще бѣсите подсѣдимия или не — това е вече ваша работа“. Но и то не е важно. Азъ, като държа на този мотивъ, че законопроектътъ се нарежда съобразно съ духа на врѣмето — досегашниятъ военно-сѣдебенъ законъ е дѣйствувалъ отъ 25—26 г. насамъ — казвамъ, че той би трѣбвало да се измѣни малко въ по-прогресивенъ духъ, съобразно съ духа на врѣмето. Трѣбва да напуснемъ тѣзи стари правила, които съдържа сегашниятъ военно-сѣдебенъ законъ. Ако дойдемъ до военната организация, до иерархията, тамъ, дѣто има висши и низши началници, тамъ бихме се съгласили донѣкъдѣ съ този принципъ, че оня, който стои по-горѣ, знае много по военното искусство отъ онзи, който стои по-долу; но, когато дойдемъ до сѣдилищата, когато има да се прилага една специалностъ, тамъ трѣбватъ юридически познания, а не военни. Защото за единъ членъ на военно-полевия съдъ не сѣ достатъчни само военни познания, както се изтъква отъ тамъ, а той трѣбва да има юридически познания. Питамъ: кѣдѣ е прѣчката, защо тукъ да не могатъ да се назначатъ членове на военно-полевия съдъ юристи, макаръ и по-долни по чинъ отъ подсѣдимия? Мене ми се струва, че, ако турите единъ запасенъ поручикъ, да иматъ понятието отъ военната, трѣбва да познаватъ уставитѣ и постановленията, въ които живѣе армията. Но мене ми се струва, че ако турите единъ запасенъ поручикъ, членъ на съда, който е единъ добъръ, виденъ юристъ въ България, мислите ли, че той не е въ положение при разглеждане на дѣлото да прѣцѣни извѣстни обстоятелства по извѣстно прѣстѣпно дѣяние? Нима единъ запасенъ поручикъ, добъръ юристъ, не ще може да даде една добра прѣцѣнка на тѣзи обстоятелства и да се произнесе като единъ добъръ съдия? Защо това да не може? Напр., не може ли да се произнесе единъ запасенъ поручикъ, добъръ юристъ, че генералъ Христовъ, или еди кой си офицеръ на Бойчиновци напусналъ редоветѣ на армията и избѣгалъ? Единъ такъвъ поручикъ може да се произнесе, щомъ въ закона е запрѣтено да се напускатъ редоветѣ на армията безъ заповѣдъ, че той е направилъ това и това и т. н. Съгласете, че голѣмъ умъ не ще за тази работа. Искатъ се военни познания, които има и у поручика-юриста и той ще прѣцѣни, че еди-кой си полковникъ е нарушилъ съответния членъ отъ военно-наказателния законъ и че му се полага наказание. Защо непременно членътъ на съда да бѣде по-старши отъ подсѣдимия? Нищо, ако това се случи. Въпросътъ е тукъ, че съдиитѣ трѣбва да бѣдатъ юристи и безъ разлика на чинъ. Чухъ, обаче, г. военниятъ министъръ при първото четене на законопроекта да казва, че въ такъвъ случай би се нарушилъ принципътъ на дисциплината, на старшинството, че не може единъ по-низко стоящъ подчиненъ да сѣди единъ по-високо стоящъ отъ него. Ама съгласете се, че, както ви казахъ, този поручикъ, добъръ юристъ, никога нѣма да влѣзе съ единъ майоръ, единъ полковникъ, когато сѣди, въ споръ по неговата специалностъ, по военното искусство и поручикътъ да каже: „Азъ разбирамъ тази работа по-добъръ отъ Васъ“. Не. Този поручикъ, този добъръ юристъ ще се произнесе съ своитѣ познания по това, което знае, като юристъ.

Азъ, доколкото виждамъ, въ законопроекта не е казано, кои хора ще бѣдатъ военни слѣдователи въ врѣме на военно положение или въ врѣме на война, но, по всѣка възможностъ, се разбиратъ, че ще бѣдатъ запасни поручици или подпоручици. Ако е въпросъ да се запази иерархията по отношение на сѣда, ние излагаме тѣзи началници, стоящи по-горѣ отъ поручика или подпоручика, като ги даваме въ рѣцетѣ на такива юристи, военни слѣдователи, които стоятъ по-долу по чинъ. Напр., по чл. 1039, 1040, 1050, дѣто слѣдователътъ самъ може да почне прѣдварително дирене и да вземе мѣрки за неотклонение на обвиняемия, безъ разлика на чинъ — значи, и по-горѣ стоящъ отъ него — може да вземе, казвамъ, мѣрки спрѣмо такива обвиняеми, безъ да дочака прѣдписане на началника за неговото арестуване. Значи, тукъ, както виждате, се дава право на единъ по-низко стоящъ по чинъ офицеръ да вземе извѣстни мѣрки, съобразно съ своята специалностъ, съгласно закона, който има прѣдъ себе си. Какво ще стане тогава, какво лошо има въ това? Ако има нѣкаква опасностъ отъ този членъ, тогава съгласете се да се отнеме и това право на военнитѣ слѣдователи. Единъ слѣдователъ може да арестува единъ полковникъ, да почне прѣдварително дирене срѣщу него, безъ да има прѣдписание отъ началника. Мене ми се струва, че съобразно съ тази декларация, която направи г. военниятъ министъръ, тамъ, дѣто се пише „прѣдимно юристи“, той разбира, че непременно ще бѣдатъ юристи. Азъ така поне разбрахъ. Могатъ да бѣдатъ назначени и дѣйствующи офицери и отъ запаса на армията, безъ да се прави разлика на старшинството на по-голѣмъ или по-малкъ чинъ. Ако мога да ви убѣдя, ако се съгласите, разбира се, азъ ще направя прѣдложение тоя членъ да бѣде заличенъ. Нѣма отъ какво да се боите. За тѣзи сѣдилища ви трѣбватъ, да кажемъ 50 или 100 сѣди. 100 добри юристи въ България ще намѣрите. Ако искате, вземете най-добритѣ юристи, отъ Касацисния съдъ ще намѣрите 5—6; вземете отъ апелативнитѣ сѣдилища, вземете видни юристи въ България, съ добро име като адвокати и т. н. Колко сѣдици ви трѣбватъ за тѣзи сѣдилища? Нима мислите, че, ако поставите г. Моллова, г. Данаилова въ единъ такъвъ съдъ, не ще могатъ да осѣдятъ единъ полковникъ или че не ще могатъ да разбератъ, че е извършилъ нарушение?

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Ще вземемъ всички, г. Сидеровъ, бѣдете спокойни.

К. Сидеровъ: Азъ искамъ туй да се разбере, искамъ да се поправи тая грѣшка. Въ България има десетки такива господа, които могатъ съ чиста съвѣстъ и добро разбиране на законитѣ да издадатъ една присѣда, че еди-кой си майоръ или полковникъ нарушилъ закона. За тая работа не се иска кой знае какъвъ умъ. Въ 1912 г. тоя членъ се измѣни, и тамъ е казано: „Когато съдътъ сѣди долици членове — безъ разлика на чинъ и служебно положение“. Вие виждате, че се е трѣгнало въ тоя пътъ отъ 1912 г., сега остава да се прѣскачи малко още и за господата. Нѣма никакви опасения, г. министре, защото виждате, че тѣзи, които поддържатъ сегашната редакция на члена, ще направятъ по-лошо отъ това, което ние искаме. Ако търсите винаги така да нареждате сѣдилищата, Вие ще се натъкнете на офицери, които не сѣ юристи; тѣ могатъ да бѣдатъ добри строяци, могатъ да сѣ полезни въ друго мѣсто въ армията, но, като сѣдици, нѣма да бѣдатъ добри. Прѣсенъ примѣръ. Г. Кметовъ, полковникъ въ Русчукъ, може би е добъръ полкови или дивизионенъ командиръ, но нѣма понятие отъ правосѣдие. И видите ли каква присѣда издаде? Осѣдиха ги на смъртъ, лепнаха имъ присѣдата, по-надолу казватъ амнистия има, и свободни сѣ. Е, това, струва ми се, че добъръ юристъ въ България нѣма да го направи.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Всичко това хубаво, само че Вие забравяте състава на сѣдилищата, които ние уреждаме, и говорите по единъ въпросъ, който е разрѣшенъ. Моля Ви се, недѣйте ме прѣдизвиква. Вие дебатирате отново по единъ въпросъ, който е вотиранъ. Ако такава е парламентарната практика, à la bonne heure. Но мисля, че въпросътъ за състава на сѣдилищата е разрѣшенъ, затова ще Ви моля да говорите по същество. Виждате, че имаме двѣ различни призви и нѣма да се съгласимъ.

К. Сидеровъ: Азъ Ви казахъ въ единия случай и въ другия случай какъ е разрѣшенъ.

Министърът генералъ И. Фичевъ: Но повтаряте много, много и само се губи време.

К. Сидеровъ: Въ време на войната ние сме свидѣтели на работи, които не трѣбваше да ставатъ. Ние знаемъ неприятни офицери юристи, които се махнаха отъ сѣдилищата и се туряха офицери, добри строители, на мѣстото на офицеритѣ-юристи. Въ време на войната тая работа ставаше и съ слѣдователи, и съ прокурори затуй, защото излѣзла височайша заповѣдь, че онзи трѣбва да си отиде, а еди-кой-си да дойде, защото едикой-си се сѣдѣлъ. Боя се, да не попаднемъ въ същото положение.

Азъ правя предложение тоя членъ съвсѣмъ да се заличи.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има предложение отъ г. Сидеровъ чл. 998 да се заличи. Които сж за това предложение, моля, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Пада.

Които приематъ чл. 998, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Чл. 999. Всички членове на военно-полевия сѣдъ сж длъжни да дадатъ клетва, прѣди да почнатъ да изпълняватъ длъжността си. Прѣдседателятъ на сѣда ги подвежда подъ клетва.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сж за чл. 999, както се прочете, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Д. Благоевъ: Г. Прѣдседателю! Нѣма болшинство. Вие се приструвате, че не чувате. Нѣмате болшинство.

Отъ дѣсницата: Има болшинство.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Чл. 1000. При главнокомандующия на дѣйствующата армия, министра на войната, командующитѣ на отдѣлнитѣ армии и военния губернаторъ се назначава по единъ началникъ на военно-сѣдебната часть отъ офицеритѣ по военно-сѣдебното вѣдомство.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сж за чл. 1000 тъй, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Н. Комановъ: Меншество е, г. прѣдседателю. Обявявате меншеството за болшинство и болшинството за меншество. Вие не провѣрвате гласовѣтъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Господата, които сж противъ, могатъ да искатъ противното гласуване, да видимъ тогава. Когато се гласува предложението на г. Сидерова, 20 души вдигнаха ржка.

Н. Комановъ: Може би сж противъ закона и затова не гласуватъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Дайте противно предложение, азъ ще го положа на гласуване.

В. Коларовъ: Г. прѣдседателю! Тамъ (Сочи дѣсницата) сж само 43 души, а тукъ (Сочи лѣвицата) сж 58.

Н. Комановъ: Нека дойде болшинството, то бѣга.

В. Коларовъ: Да стоятъ тукъ, не само насъ да държатъ. (Влизатъ народни прѣдставители отъ дѣсницата)

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Чл. 1001. Общиятъ надзоръ надъ военно-полевитѣ сѣдилища и длъжностнитѣ лица по военно-сѣдебното вѣдомство принадлежи на главнокомандующия на дѣйствующата армия, министра на войната, командующитѣ на армитѣ и военния губернаторъ. Този надзоръ се упражнява чрѣзъ началникитѣ на военно-сѣдебната часть, които за всичко намѣрено донасятъ на съотвѣтнитѣ командири, а тъй сжщо и на началника на военно-сѣдебната часть при главнокомандующия на дѣйствующата армия.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сж за чл. 1001, тъй както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Чл. 1002. Началникитѣ на военно-сѣдебната часть сж длъжни да изучаватъ всичкитѣ военно-сѣдебни дѣла, които постѣпватъ за разрѣшение и да правятъ по тѣхъ доклади и заключения; тѣ водятъ всичката рѣписка по военно-сѣдебната часть, съставляватъ вѣдомости за личния съставъ на сѣдилищата и прокуроритѣ, които влизатъ въ състава на армията.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сж за чл. 1002, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Чл. 1003. Вътрѣшниятъ редъ и дѣлопроизводството въ военно-полевитѣ сѣдилища и сѣдебнитѣ мѣста се опрѣдѣлятъ чрѣзъ единъ общъ правилникъ, издаденъ отъ министра на войната.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сж за чл. 1003, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Глава II.

„Мѣстни военно-полеви сѣдилища въ царството.“

„Чл. 1004. При обявяване царството въ военно положение, военнитѣ сѣдилища се прѣименуватъ съ царски указъ въ военно-полеви и се оставятъ да дѣйствуватъ на старитѣ си мѣста.“

Въ комисията се прибави къмъ този членъ слѣдната забѣлжка: (Чете) „Въ случай на нужда, могатъ да се учрѣдятъ и повече мѣстни военно-полеви сѣдилища“.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сж за чл. 1004 тъй, както се прочете отъ г. докладчика, съ прибавената забѣлжка, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Глава III.

„Военно-полеви сѣдилища при дивизитѣ и отрядитѣ.“

„Чл. 1005. При всѣка дивизия и отдѣленъ отрядъ се назначава военно-полеви сѣдъ, който слѣдва навсѣкѣдъ дивизията и отряда и засѣдава тамъ, дѣто е нужно.“

„Ако нѣкои части отъ дивизията или отряда врѣменно се отдѣлятъ отъ нея, то въ сѣдебно отношение тѣ се придаватъ къмъ военно-полевия сѣдъ на тази дивизия или отрядъ, въ чието разпореждане сж придадени.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сж за чл. 1005 тъй, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Чл. 1006. Въ случай на нужда командующиятъ на армията може да назначи прѣдседателя на военно-полевия сѣдъ при коя да е отъ дивизитѣ за прѣдседателъ на сѣда при друга дивизия отъ армията му.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сж за чл. 1006 тъй, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Глава IV.

„Военно-полеви сѣдилища въ завоюванитѣ области.“

„Чл. 1007. Въ завоюванитѣ области, по разпореждането на главнокомандующия, се откриватъ военно-полеви сѣдилища, колкото има нужда отъ тѣхъ.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сж за чл. 1007 тъй, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Глава V.

„Военно-полеви сџдилища въ обсаденитѣ крѣпости.

„Чл. 1008. Въ обсаденитѣ крѣпости и укрѣпени пунктове дѣйствуватъ военно-полевитѣ сџдилища при дивизиитѣ, които образуватъ гарнизони на крѣпостѣта или укрѣпения пунктъ.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сџ за чл. 1008 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ рѣката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Чл. 1009. Ако пѣхотната частъ отъ гарнизона е по-малка отъ дивизия и нѣма военно-полеви сџдѣ, то комендантѣтъ на обсадената крѣпостъ или укрѣпенъ пунктъ назначава военно-полеви сџдѣ за цѣлия гарнизонъ и гражданитѣ въ крѣпостѣта.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сџ за чл. 1009 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ рѣката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Чл. 1010. Ако съставѣтъ на гарнизона въ крѣпостѣта е повече отъ една дивизия, то комендантѣтъ на крѣпостѣта опрѣдѣля отъ кой военно-полеви сџдѣ ще се сџдятъ жителитѣ въ крѣпостѣта и частитѣ, които не влизатъ въ състава на дивизиитѣ.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сџ за чл. 1010 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ рѣката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Глава VI.

„Извънреднитѣ военно-полеви сџдилища.

„Чл. 1011. Извънреднитѣ военно-полеви сџдилища се откриватъ по разпореждането на главнокомандующия.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сџ за чл. 1011 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ рѣката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Сџдопроизводство.

„Глава I.

„Възбуждане на углавно прѣслѣждане.

„Чл. 1012. Възбуждатъ углавно прѣслѣждане, като прѣдлагатъ да се произведе разслѣждане за всички прѣстѣпления, слѣдующитѣ лица:

„1) командиритѣ на полковетѣ противъ своитѣ подчинени долни чинове и оберъ-офицери;

„2) бригаднитѣ командири противъ своитѣ подчинени до дружиннитѣ командири включително;

„3) началницитѣ на дивизиитѣ противъ своитѣ подчинени до полковитѣ командири включително;

„4) командующитѣ на армиитѣ противъ своитѣ подчинени до бригаднитѣ командири включително;

„5) главнокомандующиятъ противъ командиритѣ на дивизиитѣ и по-горнитѣ началници;

„6) министърѣтъ на войната противъ своитѣ подчинени, които служатъ вънъ отъ дѣйствующата армия, до началницитѣ на дивизионнитѣ области включително.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сџ за чл. 1012 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ рѣката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Чл. 1013. Комендантитѣ на обсаденитѣ крѣпости и укрѣпени пунктове възбуждатъ углавно прѣслѣждане за всички прѣстѣпления и нарушения противъ жителитѣ на обсадената крѣпостъ или укрѣпенъ пунктъ, а тѣй сџщо противъ всички свои подчинени военно-служащи.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сџ за чл. 1013, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ рѣката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Чл. 1014. Подравненитѣ по длѣжности войскови началници и такива на разнитѣ учрѣждения иматъ сџщитѣ права, както и началницитѣ, изброени въ ст. 1012.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сџ за чл. 1014, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ рѣката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Чл. 1015. Началницитѣ на по-малки войскови части, включително до ротни командири и подравненитѣ съ тѣхъ, могатъ да възбуждатъ углавно прѣслѣждане противъ своитѣ подчинени, долни чинове и оберъ-офицери, ако дѣйствуватъ отдѣлно и самостоятелно.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сџ за чл. 1015, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ рѣката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Чл. 1016. Военно-полевитѣ прокурори, при законенъ поводъ и достатѣчно основание, възбуждатъ углавно прѣслѣждане:

„1) противъ гражданитѣ въ царството отъ сџдебния районъ за ония прѣстѣпления, за които се сџдятъ отъ военно-полевитѣ сџдилища;

„2) противъ жителитѣ на завоюванитѣ области отъ своя сџдебенъ районъ за всички прѣстѣпления и нарушения;

„3) противъ всички граждани, които служатъ въ разни войскови учрѣждения и които слѣдватъ войсковитѣ части подъ разни прѣдлози, отъ своя сџдебенъ районъ, за всички прѣстѣпления и нарушения и

„4) противъ всичкитѣ долни чинове, които по каквато и да е причина не сџ въ частитѣ си; въ тѣзи случаи прокурорѣтъ съобщава на съответния началникъ за свѣдѣние.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сџ за чл. 1016, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ рѣката. (Мнозинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Чл. 1017. Военно-полевитѣ слѣдователи почватъ разслѣждане по свое собствено усмотрѣние въ такъвъ случай, ако сџ очевидци на едно важно прѣстѣпление, извършено отъ граждански лица.

„За започване на такова разслѣждане военно-полевитѣ слѣдователи донасятъ на военно-полевитѣ прокурори.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Коста Сидеровъ.

К. Сидеровъ: Изглежда, че ние нѣма да бѣдемъ удостоивани отъ г. военния министъръ да чуемъ нѣколко думи по дебатитѣ, които сега ставатъ. Това е негова работа — ако обича, да говори.

Азъ мисля, че властѣта на военно-полевитѣ сџдебни слѣдователи, освѣнъ че е много ограничена, но ми се вижда много смѣшна, особено тѣй, както е редактиранъ чл. 1017: (Чете) „Военно-полевитѣ слѣдователи почватъ разслѣждане по свое собствено усмотрѣние въ такъвъ случай, ако сџ очевидци на едно важно прѣстѣпление, извършено отъ граждански лица“. Азъ не мога да разбера, защо се прави това. Ако искаме да подновимъ старото, тогава разбирамъ. Ако искаме да попаднемъ пакъ въ ония случаи, въ които попаднахме прѣзъ врѣме на войната, тогава пакъ разбирамъ. Но сега, слѣдъ опититѣ, които видѣхме отъ войната, и прѣдъ това, прѣдъ което стоимъ, и съгласно съ ози принципъ, съгласно духа на врѣмето, ми се струва, че трѣбва да се даде една по-голяма компетенция, една по-голяма властъ на военно-полевитѣ слѣдователи, защото, на всѣки случай, тѣ ще бѣдатъ пакъ юристи. Защо непрѣмѣнно по свое усмотрѣние слѣдователѣтъ да почва дирене, ако е очевидно, само по прѣстѣплението на граждански лица? Какво ще стане, г. министре, ако военниятъ слѣдователъ, еди-кой си поручикъ, юристъ, бѣде очевидецъ на едно прѣстѣпление, извършено отъ военно лице, което се хване на мѣстото на прѣстѣплението, en flagrant dѣlit, напр.,

убийство, мародерство и т. н. — има такива случаи, и ще има? Защо да няма право да почне дирене по свое усмотрение? Върно е, че по-нататък му се дава право да вземе известни мерки, но той няма инициатива, той не може да почне дирене по свое усмотрение. Неговата власт е ограничена: само ако види граждански лица да извършват престъпление, и то важни престъпления — както е казано в чл. 1017 — може да почне дирене по свое усмотрение. Азъ ще ви кажа, че в войната имаше титулярни следователи, запасни подпоручици, на които съобщава височайша заповед от главната квартира, ако не се лъжа, им се отнеха правата, даже и тъй ограничени, които им се даваха в закона. Разпоредбата от главната квартира се състоеше в това, че запасният подпоручик-следовател, макар и титуляр, няма право да разследва престъпленията на офицерите. И макар че такива г. г. следователи в време на войната се натъкнаха и бяха очевидци на много престъпления, извършени от военни лица, те нмаха власт да предприемат нищо в това направление, едно, че законът беше ограничил тяхната власт, а друго, защото последва и тая заповед. Азъ, когато чух за пръв път, че е имало такава заповед, не повървах — сега даже изпитвам мъжа и не мога да повървам, че това може да бъде. И азъ по-нататък ще направя едно предложение, че всички заповеди, височайши или на главнокомандующия, издадени в пръпки закона, няма да имат никаква задължителна сила за органите по съдебното ведомство, защото тук ние можем да се пнем, да се потим и да говорим, а в време на война съ една такава височайша заповед могат да хвърлят цял закон на една страна, както е станало. Затова азъ мисля, че това нещо трябва изрично да се постави в закона.

Азъ чакам г. военния министър да каже — да не би да грешим — чакам разяснение и от друго място, защото на военно-полевит следователи, поне очевидци на едно престъпление, извършено от военен, не им се дава право да почнат дирене по свое усмотрение.

Азъ правя следното предложение. Понеже следователят почва дирене по начините, указани в настоящия закон, по разпоредба на началството и по други начини, този член, тогава, да се чете така: „Военно-полевият следовател почва разследване и по свое собствено усмотрение.“ Да внесем това поне, което има в углавната гражданска процедура.

Докладчик Н. Бракаловъ: Чл. 1034 буква в е предвиденото.

Председателствующ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Никска Мушановъ.

Н. Мушановъ: Г. г. народни представители! Чл. 1017 урежда въпрос, който е разрешен по същия начин и в гражданската углавна процедура, а именно, че в случая на *flagrant délit* — приведен тук — когато следователят е очевидец на едно важно престъпление, той може да започне следствие, без да чака заповед от прокурора — а тук, от началника на частта — може да бъде инициатор за възбуждането на преследването. Това не е лошо. Не може да е иначе. Както по обикновената гражданска процедура, в обикновено време, следователят има право да направи туй, така също и по военната процедура, в военное време, когато следователят е очевидец, той може, по собствено свое усмотрение, да почне разследване на едно престъпление. Изключението, което се прави в чл. 1017, е само относително военните лица: ако военни лица извършат престъпления и военният следовател е очевидец на тия престъпления, той не може по свое собствено усмотрение да започне разследването им. Питам: има ли се нужда от туй ограничение или не? Това е въпросът, който е поставен в този член.

Азъ разбирам каква е мисълта на законодателя. Чл. 1017 иде в свързка с гл. I. „Възбуждане на углавно преследване“; и защото възбуждането на углавно преследване в тая глава става с от началника, смът се, че военният следовател не може да започне следствие по свое усмотрение, ако няма вече възбудено преследване с началника. Но ми се чини, че това изключение не трябва да се допусне, макар че поддържам принципа, че началникът трябва да възбужда всяко едно престъпление. Защо? Защото на военния началник е дадено право, както да възбужда преследването, тъй и да го прекратява. Ако военният началник има право да прекрати едно

следствие, едно преследване, защо да не дадем право на военния следовател да може да започне разследване, когато той е очевидец на едно престъпление, та, ако началникът намъри, че това преследване трябва да се прекрати, нека го прекрати? Но опасността, която се явява от разпоредбата на чл. 1017, е, че често пъти, когато съдебният следовател е очевидец и може, следователно, да улови, да схване първите улики, първите доказателства в процеса, той може да ги пропусне, защото не му позволяваме, не му даваме право да започне следствие. По тая начин ние правим една грешка, в смисъл, че можем да затрудним разкриването на престъпленията. Азъ си спомням, г. военният министър, когато говореше по принцип върху законопроекта, напомни случката с атенатата в градското казино. По свидетелствата, които имаше, г. министърът казваше, че гражданските следствени власти там не си изпълнили длъжността, защото изведнъж не са започнали разследването. Мене ме доста заинтересува така също този случай, защото е доста интересен и сериозен. И азъ имамъ тъкмо противни свидетелства, че, ако можеха гражданските следователи, както и гражданският прокурор да започнат следствието в същото време, да не чакаха предложение от военния прокурор, вероятно, вечерта още щеше да стане разследването, и може би, някои улики щяха да се хванат.

Докладчик Н. Бракаловъ: Веднага, след половин час, гражданският следовател беше на мястото, а военният го нмаше.

Н. Мушановъ: Ето, и г. Бракаловъ казва същото. — И такъв случай може винаги да се представи. Азъ се питам: защо да не позволим от гледището на интересите на правосъдието, военно-полевият следовател, когато е очевидец на едно важно престъпление, извършено от военно лице, да може да започне разследването и спрямо това военно лице, а не само ако престъплението е извършено от гражданско лице, както е казано в проекта? Не е големо опасението, че началникът не е предписал. Ако той има някакви съображения, които го карат да мисли, че не трябва да се започне преследването или че то трябва да се прекрати, той има власт да го направи — нека го прекрати.

Само този случай ме наведе на мисълта да стана да кажа тези думи, че не е хубаво да се прави изключение само за военни лица, което изключение се прави — разбирам го азъ — в свързка с разпоредбата на чл. 1012, според който само началникът има право да възбужда преследване. Нека дадем право на следователя да може да събере първите улики, защото често пъти първите улики са най-важни за разкриването на едно престъпление. Началникът пакъ има право да прекрати преследването, ако по свои съображения намъри, че това трябва да стане.

Председателствующ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. министърът на войната.

Министър генералъ И. Фичевъ: Ще отговоря на г. Мушанова.

Погледнато така, право на въпроса, който той зачекна, така е, но има едно обстоятелство, което почитаемият ораторъ изпуска изъ вниманието си, а именно: командната власт не допуска чуждо вмшателство. И азъ си въобразявам, какво ще бъде положението на един полк, на една бригада или дивизия, където следователят ще почне да шаря и да повдига обвинения противъ тогояз или оногоз: тамъ всяка командна власт ще бъде изключена.

Н. Мушановъ: Само очевидците следователи да могат да правят това.

Министър генералъ И. Фичевъ: От това гледище азъ ще Ви моля да не настоявате на това Ваше предложение.

Председателствующ д-ръ С. Иванчовъ: По чл. 1017 има направено предложение от г. Коста Сидеровъ в смисъл: (Чете) „Военно-полевит следователи почват разследване и по свое собствено усмотрение“. Конто съз на това предложение, моля, да си вдигнат ръка. (Малцинство) Пада.

Конто съз за чл. 1017 тъй, както го прочете г. докладчикът, моля, да си вдигнат ръката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Чл. 1018. При военно-полевитѣ сѣдилища при дивизитѣ, отдѣлнитѣ отряди и въ обсаденитѣ крѣпости граждански истци не се допускатъ. Увѣрденитѣ лица материально могатъ да завеждатъ граждански искове въ общитѣ граждански сѣдилища.“

Тукъ, въ печатания законопроектъ, е казано: „граждански лица“. Това е печатна грѣшка, трѣбва да бѣде „граждански истци“.

В. Молловъ: Азъ бихъ молилъ г. министра да се съгласи, въ края на члена, дѣто се казва: „... завеждатъ граждански искове въ общитѣ граждански сѣдилища“, да се прибавятъ думитѣ: „тамъ, къдѣто е постоянното мѣстожителство на осѣдения“. Инакъ, членътъ е неясенъ.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Това допълнение може да се приеме.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Г. докладчикъ! Приемате ли това допълнение?

Докладчикъ Н. Бракаловъ: Приемамъ го.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сѣ за приемането на чл. 1018 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, съ добавката, която направи г. Молловъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Чл. 1019. Военнитѣ прокурори и слѣдователи за всѣко прѣстѣпление, извършено въ частитѣ, което тѣ сѣ видѣли или за което сѣ чули, сѣ длѣжни незабавно да донесатъ на съотвѣтния началникъ; при туй, ако тѣ сѣ били очевидци, взиматъ мѣрки за спазване признацитѣ на прѣстѣлението и при необходимостъ взиматъ мѣрки за неотклонение на обвиняемитѣ.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: които сѣ за приемането на чл. 1019 тѣй, както го прочете г. докладчикътъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: (Чете)

„Глава II.

„Подсѣдностъ.“

„Чл. 1020. На военно-полевитѣ сѣдилища въ царството сѣ подсѣдни:

„а) всички военно-служещи, на които частитѣ, учрѣжденията и управленията се намиратъ въ сѣдебния районъ на сѣда, за всички прѣстѣпления, които не попадатъ подъ вѣдомството на полковитѣ сѣдилища;

„б) всички граждани отъ сѣдебния районъ на сѣда за ония прѣстѣпления, които сѣ указани въ царския указъ.“

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Алинея б отъ чл. 1020 засѣга единъ конституционенъ принципъ, заради туй вземамъ думата и искамъ да го-

Когато се въведе военното положение, азъ имахъ случай воря по този въпросъ отъ трибуната.

да говоря надълго, какъвъ е смисълътъ на измѣнения чл. 73 отъ нашата конституция и поддържахъ, че военното положение, за да бѣде създадено по единъ законенъ редъ, непременно то трѣбва да бѣде гласувано въ формата на законъ. Ще спомена само нѣколко думи по този въпросъ, защото има хора, които не сѣ го слѣдили и, може би, не знаятъ, въ какво се той състои. Старата разпоредба на чл. чл. 72 и 73 отъ конституцията даваше право на изпълнителната власть да може въ даденъ случай да обявява военно положение въ царството. Новиятъ великъ законодатель измѣни чл. 73 въ смисълъ, че обявяването на военно положение въ страната трѣбва да стане по законодателенъ редъ, само съ силата на законъ, съ едно ограничение, че ако ли Народното събрание не засѣдава, царътъ, подъ отговорността на Министерския съвѣтъ, издава наредбитъ но е длѣженъ въ срокъ отъ петъ дена да свика Народното събрание, което трѣбва да утвърди тѣзи наредби. Слѣдователно, отъ конституционно гледище, военно положение

у насъ не може да се въведе безъ законъ. Това е сѣщността на новата конституционна наредба. Старата прерогатива на изпълнителната власть се замѣства отъ прерогативата на законодателната власть. Тогава още азъ говорихъ, пакъ отъ трибуната, че въ нашето законодателство сѣществува една аномалия. Ние имаме разпоредбата на чл. 999 отъ стария военно-сѣдебенъ законъ, който се измѣни сега съ алинея б отъ чл. 1020, който сега прокарваме. Въ чл. 73, алинея втора отъ конституцията е казано: (Чете) „Въ военно врѣме или когато при належаща опасностъ, произхождаща отъ външно нахлуване или въоръжено възстание, страната или частъ отъ нея се обяви въ военно положение, дѣйствуватъ прѣвѣденитѣ въ закона военно-полеви сѣдилища“. Това казва конституцията. Стариия чл. 999 отъ военно-сѣдебния законъ казва, че, когато се обяви военното положение, тогава гражданитѣ подлежатъ на сѣдене отъ военно-полеви сѣдилища, съгласно съ указа, издаденъ отъ царя. Тази наредба на чл. 999 бѣше съгласна съ старата наредба на нашата конституция. Но, когато ние измѣнихме чл. 73 отъ конституцията и се каза, че военното положение може да се обяви само съ законъ, чл. 999 трѣбваше да бѣде измѣненъ и натѣкменъ, съгласно новата наредба на конституцията. Тогава още азъ казахъ на почитаемия г. министъръ-прѣдседателъ, че, ако желаемъ да съблюдаваме конституцията, трѣбва непременно да внесемъ измѣнение на стария чл. 999 отъ военния законъ, тѣй, както го изисква конституцията. Азъ сега виждамъ, когато ние тѣкмо законодателствуваме по тая материя, не правимъ нищо, за да отмѣнимъ старата разпоредба на чл. 999, която е флагрантно нарушение на сегашната ни конституция. (Чете) „Всички граждани отъ сѣдебния районъ на сѣда за ония прѣстѣпления, които сѣ указани въ царския указъ“, е казано. Но ние днесъ военно положение не можемъ да имаме съ царски указъ; ние го имаме само съ законъ. Ако си спомняте въ 1912 г., въ врѣме на коалиционния кабинетъ, съ законъ се опрѣдѣли, каква ще бѣде компетенцията на военнитѣ сѣдилища, съ законъ гласуванъ тукъ и послѣ, безспорно, като всѣки законъ, утвърденъ съ указъ отъ царя. Компетенцията на военнитѣ сѣдилища, слѣдователно, тогава се опрѣдѣли по законодателенъ редъ. А сега практиката, която се въвежда, е друга. Тя не е хубава и не само отъ практически съображения, ами защото не е хубаво да не иска законодателното тѣло първо да съблюдава волята на великия законодатель. Ако има нарушение на конституцията, когато нарушаваме ясно текстовѣтъ ѝ, сѣщо има нарушение и когато ние не нареждаме обикновеното си законодателство съгласно повелята на нация конституционенъ законъ.

Ето защо наша длѣжностъ е, на Народното събрание, днесъ съ тоя членъ да направимъ тая разпоредба, която конституцията диктува. До какви крайности отиваме ние, безъ да се забѣлжи даже!

Азъ смѣтамъ, че г. военниятъ министъръ — по-подиръ, ще кажа за какво говоря — което направи, не го направи отъ побуждение да направи нѣщо лошо, а напротивъ, да направи по-добро, но, все таки, пакъ несъгласно съ конституцията. Вие знаете, когато се обяви военното положение у насъ, издаде се пакъ единъ указъ, съ който се опрѣдѣляше, каква ще бѣде компетенцията на военнитѣ сѣдилища или, по-право, кои прѣстѣпления отъ компетентността на гражданскитѣ сѣдилища ще се прѣхвърлятъ на военнитѣ сѣдилища. По-подиръ Военното министерство, по свой починъ взе, че намали много компетенцията на военнитѣ сѣдилища съ една разпоредба. Азъ не казвамъ, че това е лошо. Това е направено по различни съображения, едни отъ които азъ чухъ отъ г. министра, когато той говорѣше по първото четене на този законопроектъ: че много дѣла сѣ натрупани въ военнитѣ сѣдилища, и искалъ да прѣхвърли нѣколко въ гражданскитѣ сѣдилища. Той ги прѣхвърли, но нѣма право да прави това единъ членъ на изпълнителната власть у насъ. Не можемъ да оставимъ това право на министра, защото конституцията не оставя тоя въпросъ тѣй. Въ конкретния случай г. военниятъ министъръ направи по-добро, като прѣхвърли въ гражданскитѣ сѣдилища нѣкои отъ дѣлата, но утрѣ може да направи по-лошо. Заради туй именно, мисълта на великия законодатель е била, че тая материя трѣбва да се уреди, споредъ конституцията, съ законъ.

Ето защо, г. г. народни прѣдставители, безъ надълго да ви убѣждавамъ въ една работа, която е много ясна и която всѣки ще разбере, като прочете нашата конституция, азъ прѣдлагамъ да се измѣни тая алинея б тѣй: „Всички граждани отъ сѣдебния районъ на сѣда за ония прѣстѣпления,

които са указани въ закона за военното положение". И ви моля да не оставяме тая стара разпоредба на чл. 999, защото не трябва да си затворим очите пред новата разпоредба на конституцията и да дадем доказателство, че самички ние, законодателната власт, не искаме да съблюдаваме нашата конституция. Това не трябва да става. Аз съм убеден, че Министерският съвет и министърът на войната, ако искат това нещо да се нареди, защото обстоятелствата го изискват, защото ние сме въ военно положение, защото иде, може би, по-опасен момент за живота на държавата, да си го наредят съ законъ. Министерският съвет и болшинството са тук, за да може да се нареди това съ законъ. Ще се обсъждат някои и други въпроси, но имат сила и възможност да си го наредят. Защо тогава ние да оставим тоя произвол? Защо ние първите, които законодателствуваме след измъненieto на конституцията, да доказваме, че не искаме да бъдем въ съгласие съ нея?

Аз съмтамъ, че няма защо г. военният министър, нито Министерският съвет да се противопоставят на туй. И въ този смисъл съмтамъ, че ще чуя думата на г. военния министър. Тая работа трябва да стане.

Ще хъ да свърша, ако не ми идва на ум още една бължка. Царски указъ може да има, когато Народното събрание не заседава. Защото няма законодателната власт, тогава тая компетентност, която се отдава на военните съдилища, трябва да бъде определена само съ царски указъ. Но защото военният министър е задължен от конституцията, след пет дена да внесе това непременно да се утвърди от Народното събрание, значи, то ще трябва да стане пакъ съ законъ. И ако искате, за да можем да помирим тия двъ положения, нека кажемъ: „Съ царски указъ, съгласно разпоредбата на чл. 73 от конституцията“, което значи, че ще се определи съ царски указъ, когато няма Народно събрание, и след пакъ ще има царски указъ, защото пет дена след туй, когато Народното събрание се произнесе и когато трябва да се публикува законът, той, за да бъде законъ, пакъ трябва да се утвърди съ царски указъ.

Но тази поправка не трябва да се пропусне, ако искаме да бъдем съгласни съ рѣшението на великия законодатель.

Председателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Г. министърът на войната има думата.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Не вѣрвамъ, че народниятъ представител г. Никола Мушановъ ще допусне, че това е направено съ някаква целъ, собствено да се наруши волята на великия законодатель.

Когато азъ възприехъ тази редакция, предполагахъ, че въпросътъ се касае до указа, съ който ще се обяви законътъ за военното положение възъ основание чл. 72 от конституцията. Обаче, ако хората от великата комисия, съставена от военната и правосъдната, не са обърнали внимание на това, като хора, които стоятъ по-близо до парламентарни принципи и практика, за това, разумѣва се, много съжалявамъ. Но искамъ да се поясни, че азъ съмъ първият, който искамъ да съгради тоя законъ върху конституцията. Не съмъ азъ, военниятъ министър, който ще представи законопроекта, които иматъ за обективъ нагъшението на основния законъ на българското царство. И въ този смисълъ азъ разбирамъ, че тукъ се касае въпросътъ до царския указъ, който ще обяви военното положение, защото въ една правова държава азъ не мога да си представя, че може да се обяви едно военно положение не на законно основание, не съгласно буквата и духа на конституцията. И ако отъ редакцията гледище е необходимо да се добави и „възъ основание на конституцията“ — което азъ не считамъ за необходимо — добавете го. Обаче азъ мисля, че и съ тази редакция, като съществува чл. 72 от основния законъ, няма абсолютно никаква опасност да злоупотребимъ съ тѣзи права, които ни се даватъ, като хора, които ще упражняваме и съдебна властъ въ царството.

Председателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Коста Сидеровъ.

К. Сидеровъ: Г-да! Вѣрно е, че тази буква отъ тоя членъ нарушава конституцията. По тоя въпросъ само толкова. Не може да се оправдае, защо ще бъдатъ подсъдни на военните съдилища такива и такива прѣстѣпления, извършени отъ граждански лица, които ще бъдатъ определени въ нѣ-

какъвъ си височайши указъ. Където е прѣчката, където е невъзможността да не могатъ тѣ да бъдатъ помѣстени въ закона? Това не може да се оправдае. Ние въ закона сме определили, когато се касае за военните, за едни-кои прѣстѣпления такова и такова наказание, а колкото се отнася за прѣстѣпленията, извършени отъ граждански лица, ние кръстосваме рѣцъ и казваме: не можемъ, ще чакаме височайши указъ. Кажете, г. министри, да чуемъ, дѣ е прѣчката. Какъ въ чл. 1033, тамъ, където е най-бърза процедурата, тамъ където безъ прѣдварително дирене хората ще бъдатъ оканени на вѣжето, са прѣдвидени 17—18 прѣстѣпления, а тукъ, въ този членъ, ние не можемъ да прѣдвидимъ за гражданските лица и 10 прѣстѣпления, които трябва да бъдатъ подсъдни на военните съдилища? Кажете, както тамъ сте могли да прѣдвидите прѣдательство, подстрекателство и т. н., и за всички тия прѣстѣпления наказанието е смъртъ, защо и тукъ не можемъ да направимъ същото? Колкото пъти този височайши указъ е хазайничилъ съ Народното събрание? Няма ли единъ път да се тури край на това въ този български Парламентъ? Ами това възможно ли е? Може ли това да стане?

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Защо крещите на вѣтъра?

К. Сидеровъ: Какъ тѣй на вѣтъра? За Васъ всичко е на вѣтъра, защото Вие така сте порасли и другояче не щете да мислите и не щете да удостоите хората съ двѣ думи да имъ отговорите. Ние тукъ, като законодатели, полагаме толкова трудъ да нареждаме толкова закони, да наредимъ и този, съ който се занимаваме сега, и се стараемъ да бъдемъ точни и внимателни, когато редактираме всѣки членъ. Защо и тукъ да не можемъ да наредимъ, кои прѣстѣпления са подсъдни на военните съдилища, когато бъдатъ извършени отъ граждански лица? Менъ ми се струва, че това може да стане сега и трябва да го направимъ, за да дадемъ доказателства и на двореца, че стига е хазайничилъ въ България съ българския Парламентъ и че ние сме по конституцията, които работимъ и редимъ законитъ, а той ще си гледа само неговата работа, каквато я има по конституцията. Ако управляющитъ кръгове смѣтатъ, че съ това могатъ да го оскъбятъ или да развалятъ дослуката си съ него, ако това е скритиятъ мотивъ, може да сте прави. Но менъ ми се струва, че, когато се законодателствува, такива съображения, такива мотиви нѣматъ мѣсто. Тукъ е въпросъ за едно явно нарушение на конституцията, за една явна подигравка съ Парламента.

Азъ правя прѣдложение, тая буква да се заличи.

Председателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ: Азъ чухъ обяснението на г. военния министър. То е добро, доколкото можемъ да мислимъ еднакво по въпроса. Но, ми се чини, тукъ има една нюанса, която трябва да се схване. Азъ не говорихъ, че военното положение не се обявява съ законъ — то и сега е обявено съ законъ — но въпросътъ е другъ: когато се обяви страната въ военно положение по законенъ редъ, какво то значи собствено? Тѣй както се въведе практика у насъ, то нищо не значи. Защо? Защото послѣдствията отъ военното положение, които конституцията изисква да се уреждатъ съ законъ, се уреждатъ у насъ съ царски указъ. Примѣръ. Ние казваме, страната е обявена въ военно положение. Обявена е. Първото слѣдствие отъ военното положение е, че гражданитъ ще се лишатъ отъ своя естественъ съдия, гражданскиятъ съдия, и ще се прѣддадатъ въ компетентността на военните съдилища, което трябва да стане възъ основа също на законъ, а у насъ става възъ основа на царски указъ. Ето защо, казвамъ, сега, когато разпоредбата на алинея б е същата на чл. 999, тя не може да остане тѣй, защото законно е гражданитъ да отидатъ да се съдятъ отъ военните съдилища само за ония прѣстѣпления, за които законътъ, гласуванъ отъ Народното събрание, ще покаже, че трябва да отидатъ тамъ. Това е смисълътъ, и тѣй бѣше и практиката въ 1912 г. Не си спомнямъ — г. Поповъ може да ме поправи — дали и сега даже не е пакъ по този начинъ: по законодателенъ редъ ние ограничихме компетенцията на гражданските съдилища и прѣхвърлихме известни прѣстѣпления въ компетенцията на военните. Азъ зная административни разпоредби на военния министър, който на своя воля ограничи тази компетенция, безъ да знае

никой, безъ да знае и Народното събрание. А това не е мисълта на законодателя. Конституцията иска именно този въпрос да се уреди съ законъ отъ Народното събрание. И въ тази мисълъ, азъ, като казвамъ, че бихъ искалъ да се сложатъ тукъ думитъ „съгласно чл. 72 отъ конституцията“, то значи да има царски указъ, ако ли такъвъ се издаде петъ дена прѣди да има Народно събрание, и царски указъ възъ основа на законъ, слѣдъ като е свикано Народното събрание и то гласува именно прѣхвърлянето на тая компетенция. Това е сжщината на въпроса. И азъ мисля, ако искаме да съблюдаваме конституцията, ще трѣбва да го направимъ.

Послѣ, г-да, то не е въпросъ, дѣто азъ искамъ да накръпя силата на военното положение, защото азъ смѣтамъ, че Министерскиятъ съвѣтъ и министритъ, които стоятъ тамъ и иматъ болшинство, ще могатъ да прокаратъ военното положение, уредено чрѣзъ законъ, чрѣзъ болшинството си въ Парламента; но е хубаво да станатъ дебати въ Народното събрание, да вземе всѣки думата и да може да си каже миѣнието — кои прѣстѣпления трѣбва да останатъ въ компетенцията на военнитъ сѣдилища и кои трѣбва да останатъ въ тая на гражданскитъ сѣдилища, т. е. да имаме една законодателна норма, а не често пѣти една арбитерна и произволна норма, която не е искалъ именно нашиятъ великъ законодатель.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Гочо Димовъ.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателтъ д-ръ И. Момчиловъ)

Г. Димовъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ мисля, че въ случая има само едно недоразумѣние въ разбирането на тази буква на чл. 1020. Съ нея ни най-малко не се гони цѣльта да се обяви военното положение безъ законъ, въпрѣки конституцията.

Н. Мушановъ: Никой не казва това.

Г. Димовъ: Обявяването на военното положение ще става съ законъ. Но ако се случи, щото съ този законъ, съ който се обявява военното положение, да не се изброятъ онѣзи прѣстѣпления, които ще се разглеждатъ отъ военнитъ сѣдилища, като сж извършени отъ граждански лица, а се дава пълномощие на изпълнителната властъ, тя да ги опрѣдѣли съ указа, съ който ще публикува, че се утвърждава законътъ за военното положение. . .

Н. Мушановъ: Ето това не е право.

Г. Димовъ: . . . това ни най-малко не е противъ конституцията, защото вѣрно е, че Народното събрание, когато съ законъ обявява военното положение или одобрява указа, съ който е обявено такова, когато то не засѣдава, може да гласува законъ за онѣзи прѣстѣпления, които ще бждатъ подсѣдни на военнитъ сѣдилища, макаръ да сж извършени отъ граждански лица, но може да даде право и на изпълнителната властъ, тя да ги опрѣдѣли съ указа. И азъ мисля, че, както Военното министерство съ проекта, така сжщо и парламентарната комисия е разбирала онзи царски указъ, съ който ще бждатъ изброени прѣстѣпленията на основание даденото пълномощие на изпълнителната властъ. За да се избѣгне това недоразумѣние, азъ мисля, че може да се направи слѣдната добавка и ще моля г. министра да се съгласи да я приеме — да се каже: „които сж указани въ закона за обявяване военното положение или въ царския указъ“. Така щото, ако случатъ е такъвъ, че Народното събрание, когато е обявило военното положение, въ сжщия законъ е опрѣдѣлило и онѣзи прѣстѣпления, които ще бждатъ подсѣдни на военнитъ сѣдилища, тогава ще се разбиратъ именно тѣзи прѣстѣпления, изброени въ закона; ако е дадено пълномощие на изпълнителната властъ, тя да опрѣдѣли прѣстѣпленията съ царски указъ, съ който ще утвърди това военно положение, тогава ще се разбира, че се отнася за този царски указъ, а ни най-малко нѣма да се иска да се разбира, че законодателятъ отъ обикновеното Народно събрание иска, въпрѣки конституцията, да остави обявяването военното положение съ царски указъ, а не съ законъ, както е било прѣди измѣнението на конституцията. Моля, прочее, г. г. народнитъ прѣдставители, а сжщо и г. военния министъръ да се съгласятъ да стане тази добавка, защото ни най-малко нѣма да се измѣни тогава

смисълта на закона, и цѣльта, която се гони, ще може да се постигне.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. д-ръ Иосифъ Фаденхехтъ.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Г. г. народни прѣдставители! Тукъ има едно недоразумѣние. Г. Гочо Димовъ опонира на нѣщо, което не е поддържано. Ние не твърдимъ, че пунктъ б въ чл. 1020, ако остане тѣй, ще се разбира, че може да се обявява военно положение съ царски указъ, безъ рѣшение на Народното събрание. Това ние не твърдимъ, а друго казваме, че, понеже съ обявяването на военното положение се създава, по силата на конституцията, една изключителна подсѣдностъ за гражданитъ въ смисълъ, че тѣ ставатъ подсѣдни на военно-полевитъ сѣдилища, трѣбва съ законодателенъ актъ да се опрѣдѣли, кои прѣстѣпления, извършени отъ граждани при военно положение, ще бждатъ подсѣдни на военно-полевитъ сѣдилища, а не да се остави това на изпълнителната властъ, която безъ контрола на законодателната властъ да опрѣдѣля списъка на прѣстѣпленията, за които гражданитъ ще бждатъ сѣдени отъ военно-полевитъ сѣдилища. Щомъ като ние признаваме, че създаването на изключителна подсѣдностъ въ даденъ случай, при наличността на възстание или на война, е работа на законодателното тѣло, сжщо така трѣбва да признаемъ, че съдържанието на това военно положение, което въ сжщностъ е именно изключителната подсѣдностъ, трѣбва да се опрѣдѣли отъ Народното събрание съ законъ и трѣбва да се опрѣдѣли, въ всѣки случай, ad hoc, защото, споредъ причината, заради която се обявява военното положение, ще бжде различенъ и списъкътъ на прѣстѣпленията, които ще бждатъ подсѣдни на военно-полевитъ сѣдилища. Ако, напр., военно положение се обяви, защото въ извѣстна мѣстностъ се яватъ разбойнически шайки, които не могатъ да бждатъ репримирани съ обикновенитъ срѣдства на репресии, ще се подведатъ въ подсѣдността на военно-полевитъ сѣдилища именно тѣзи прѣстѣпни дѣяния, извършени отъ разбойническитъ шайки — убийство, грабежъ, изнудване и т. н., а не и други прѣстѣпления. Ако ли, напр., се касае за обявяване на военно положение по нѣкои съвсѣмъ други прѣстѣпления, чисто политически, да кажемъ противъ държавния строй, ще бждатъ подсѣдни на военно-полевитъ сѣдилища само тѣ, а нѣма защо да имъ бждатъ подсѣдни и обикновенитъ прѣстѣпления — обикновено убийство, кражба съ взломъ и т. н. Всѣки пѣтъ правителството, цѣнейки обстоятелствата, при които е принудено да прибѣгне къмъ тази изключителна мѣрка, ще опрѣдѣли, кои прѣстѣпления, извършени отъ граждани, ще бждатъ подсѣдни на военно-полевитъ сѣдилища. Както Народното събрание ще има да цѣни, да-ли сж налице условията, за да се обяви военно положение, така сжщо Народното събрание ще трѣбва да опрѣдѣли и кои прѣстѣпления на гражданитъ ще има да се подведатъ подъ подсѣдността на военно-полевитъ сѣдилища. Това е нашата мисълъ, а не че ние смѣтаме, какво, ако остане текстътъ така, ще се разбира, че военно положение ще се обявява само съ указъ. Това никой не разбира и нѣма да се разбира, но ние не искаме да се прѣдостави на изпълнителната властъ, специално на военния министъръ, да опрѣдѣли въ отдѣлни случаи, кои прѣстѣпления да бждатъ подсѣдни на военно-полевитъ сѣдилища. И азъ мисля, че г. военниятъ министъръ ще се съгласи на това наше прѣдложение — да се направи такова измѣнение въ пунктъ б: всички граждани отъ сѣдебния районъ на сѣда, за ония прѣстѣпления, които сж указани въ закона за обявяване страната въ военнo положение. То ще се разбира, че, ако военното положение е било обявено безъ да засѣдава Камарата, то указътъ ще опрѣдѣля това, но пѣкъ подиръ 5 дена трѣбва да се свика Народното събрание, та нѣма нужда тази подробностъ да се прибави. Достатъчно ясно ще бжде, ако се каже само това: които сж указани въ закона за обявяване страната въ военно положение.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Ами нѣма законъ за настоящия случай.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Занапрѣдъ ще има законъ, г. министре. Внесете сега, внесете утрѣ законъ. Кой Ви бърка на това? Но тѣй трѣбва да бжде. Недѣйте изхожда отъ днешното аномално положение, когато и военното положение не трѣбва да го има. Ами ние правимъ законъ не само за днесъ. Ако мислите, че това Ви прѣчи, тогава внесете

законъ, съ който да узаконите тази изключителна подсждност, която създадохте съ указъ, но трѣбва въ законъ да бждатъ изброени прѣстѣпленията.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Не е отъ моята компетентностъ този въпросъ.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Отъ Вашата е.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. военниятъ министъръ.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Сега, г-да, азъ мисля, че тукъ има примѣсени два въпроса, и говорихме повече отъ колкото би се слѣдвало, за да обяснимъ самия въпросъ. Тия два въпроса сѣ обявяването на военно положение и компетентността на сѣдилищата при обявяване на страната въ военно положение. Въ случая, азъ мисля, ние трѣбва да разрѣшимъ въпроса за компетентността на военнитѣ сѣдилища.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Именно.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: И всичко, което говорихме, мисля, повече е една добавка. Ако кажемъ, че въ компетентността на военнитѣ сѣдилища ще подпадатъ прѣстѣпленията, прѣдвидени въ закона за военното положение, тогава въ такъвъ законъ, както и уважаемиятъ прѣждеговорившъ ораторъ г. Фаденхехтъ каза, не може да се прѣдвидятъ прѣстѣпленията, понеже тѣ въ зависимостъ отъ обстановката, която създава военното положение, могатъ да бждатъ разнообразни. Освѣтъ туй, азъ не зная защо не се плашите и отъ вашето гражданско сѣдопроизводство — чл. 72 — който е редактиранъ по сѣщия начинъ. Обаче възъ основание на този законъ вие можете ли да обявите военно положение съ царски указъ, мимо конституцията?

В. Молловъ: То е стариятъ текстъ, прѣди измѣнението.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Да, ама коригирайте и него. — Тѣй щото, искамъ да кажа, при наличността на чл. 72 отъ конституцията, не може да става и дума, че въ компетентността на военнитѣ сѣдилища принадлежатъ прѣстѣпления, непрѣдвидени отъ единъ специаленъ законъ, който е създаденъ при дадени обстоятелства, и заради туй, ако прѣдвидимъ тукъ „съгласно закона за обявяване военно положение“, ще бжде една законодателна грѣшка. Ето защо ще бжде по-добре да се каже: които сѣ указани не въ царския указъ, ами въ закона, обявенъ съ царски указъ за военно положение.

Н. Мушановъ: Добре. Това е все едно. Ние това искаме.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Тѣй щото, ще моля, ако се приеме това, въ тая смисълъ да се вотира.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата Петъръ Джидровъ.

Д-ръ П. Джидровъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ не мислѣхъ, че въпросътъ, който се разискваше отъ тѣхъ, е уясненъ. Въ дадения случай се касае до правата, които има Народното събрание и които не могатъ да бждатъ делегирани по този начинъ, по който се прѣдлага. Положението е освѣтлено, че военно положение може да бжде обявено въ страната при дадени условия. Мѣжнотията да се съгласи г. военниятъ министъръ съ текста, който се прѣдлага отъ тукъ, се намира въ обстоятелството, че не може прѣдварително да се опрѣдѣлятъ прѣстѣпленията, които ще бждатъ подсждни на военно-полевитѣ сѣдилища. Струва ми се, г-да, че тукъ има едно малко недоразумѣние. Не може да се обяви страната въ военно положение, ако не сѣ налице условията, които сѣ прѣдвидени отъ конституцията. И когато обсъждаме законодателно, ние трѣбва да излѣземъ отъ текста на самата конституция. Или когато има нахлуване на външенъ неприятелъ, или когато има въоръжено въстание, мѣстно или повсемѣстно, страната се обявява въ военно положение. Слѣдователно, за тия два случая прѣдварително се знае, дали ще се издаде царски указъ, или ще се издаде законъ за обявяване страната въ военно положение. Знаеятъ се причинитѣ, които го налагатъ, и, слѣдователно, могатъ да се прѣдвидятъ прѣстѣпленията, които

трѣбва да бждатъ подсждни на военно-полевитѣ сѣдилища. Касае се, наистина, до компетенцията на военнитѣ сѣдилища. Г. министърътъ е съгласенъ, че тая компетенция трѣбва да се разрѣши отъ Народното събрание. „Това е — казва той — ваша работа. А първиятъ въпросъ — обявяването на военно положение — е установенъ какъ да се разрѣши: това е работа на изпълнителната властъ“. Струва ми се, по правилното разбиране на конституцията, военното положение се обявява отъ Народното събрание. Това е правилото, такава е била мисълта на законодателя въ великото Народно събрание. Но имали сѣ прѣдъ видъ и случая, когато Народното събрание не засѣдава, а трѣбва да се взематъ бързи мѣрки, защото военното положение е изключително положение, което се налага въ моменти, когато конституционитѣ условия сѣ налице. Нѣкъдѣ има въоръжено въстание, докато се свика Камарата трѣбватъ 5 дена, да кажемъ, най-малко поне — така е прѣдвидено въ конституцията: въ 5 дена Народното събрание трѣбва да се призове, депутатитѣ да се свикатъ. Ами въ 5 дена могатъ да станатъ такива работи, въстанието може да вземе такива размѣри, жертвитѣ да бждатъ така голѣми, че, ако не е налице изключителната подсждностъ, изключителното правосѣдие, което за военно врѣме се налага, може за държавния строй да настѣпи единъ нежелателенъ резултатъ. И какво трѣбва да направи законодателятъ отъ великото Народно събрание? Да прѣдвиди и случаетъ, когато причинитѣ за военно положение сѣ налице, а Камарата не засѣдава. И понеже нашето Народно събрание по конституцията има сесия отъ 4 мѣсеца, не е перманентно, нѣма ваканция между сесиятъ, та винаги да го свикашъ, винаги да е на разположение, ами има една сесия отъ 4 мѣсеца, а прѣзъ другото врѣме е свободно и прѣзъ него не засѣдава, за това именно врѣме, ако се наложи, ако настѣпятъ условията за военно положение по конституцията, а Камарата, очевидно не може да се свика по-рано отъ 4—5 дена, и въ това врѣме трѣбва да се взематъ мѣрки, дадено е право на административната властъ да обяви военното положение съ царски указъ, по изключение, подъ условие, че тая мѣрка на административната властъ ще бжде санкционирана отъ Народното събрание. Това е моята мисълъ, това е правилното тълкувание. Никакъ не може изпълнителната властъ да си служи чрѣзъ тия чрѣзвичайни права, чрѣзъ тия върховни права, да ограничи свободата, да постанови изключителна подсждностъ. Съ тия права не може да си служи изпълнителната властъ, защото сѣ противоконституционни; съ тѣхъ, като изключение, може да разполага Народното събрание, но когато Народното събрание е въ невѣзможностъ да дѣйствува, тогава се дава право на изпълнителната властъ да дѣйствува. Сега, г-да, ако изпълнителната властъ е издала указъ и съ този указъ е обявена страната въ военно положение, тя има задължението — това значи, че не е изключително нейно право — тя има задължението, подъ общата отговорностъ на всичкитѣ министри, въ 5-дневенъ срокъ да свика Камарата да ѝ утвърди указа. Царскиятъ указъ е едно изключение. Е, какъ сега вие искате по тоя начинъ, по който г. министърътъ разсѣждава, да поставите царския указъ въ основата, когато се опрѣдѣля изключителната компетенция, когато се опрѣдѣля изключителната подсждностъ? Очевидно е, пакъ трѣбва Народното събрание да се занимае съ този въпросъ. И азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, нѣма защо г. военниятъ министъръ да се амбицира въ своя текстъ или пъкъ да прѣдлага другъ текстъ, въ който задържа думитѣ „царски указъ“, защото той се съгласи съ другъ текстъ, въ който пакъ задържа тия думи.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: Не ги задържа.

Д-ръ П. Джидровъ: Кой е новиятъ текстъ?

Докладчикъ Н. Бракаловъ: „Въ закона, съ който се обявява страната въ военно положение“.

Д-ръ П. Джидровъ: Тѣй ли се съгласи г. военниятъ министъръ?

Докладчикъ Н. Бракаловъ: Тѣй.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Г. Джидровъ! Ще ми позволите да Ви прѣкъсна, за да поясня работата, та по-скоро да свършимъ. Най-напрѣдъ Вие говорихте за нѣкакво нарушение на конституцията и пр. Такова намѣрение азъ нѣмамъ, нито имамъ намѣрение да се отклоня отъ принципа и текста на конституцията — чл. 72. Сега, понеже сте

единъ отъ най-силнитѣ юристи — съжалявамъ, че азъ не притежавамъ подобно образование — мотивирайте ми въ петъ думи Вашето искане, за да дадете най-големата гаранция, да не ставатъ злоупотребления съ това, съ което азъ, като воененъ министъръ, нѣмамъ намѣрение да злоупотребявамъ. Азъ ще искамъ да се вотира тъй, както съмъ казалъ, обаче Вие мотивирайте Вашата редакция, да видимъ, какво е прѣимуществото й прѣдъ моята. Говори се за нарушение на конституцията; такова намѣрение нѣмамъ, и ви давамъ всичката гаранция.

Д-ръ П. Джидровъ: Сега, г. министре, не говоря за конституцията, за да убѣдя нѣкого, че Вие сте противъ нея, а говоря за конституцията, за да докажа, че обявяването страната въ военно положение по конституцията е законодателенъ актъ.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: И азъ не го изключвамъ; такава ми е редакцията.

Д-ръ П. Джидровъ: Шомъ е така, трѣбва да приемете опрѣдѣление компетенцията, изброяване на прѣстѣпленията, подсѣдни на военно-полевитѣ сѣдилища, да става съ законодателенъ актъ.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Тѣй е.

Д-ръ П. Джидровъ: Сега не е тѣй. И ние Ви молимъ, шомъ Вашата мисль не е противна на конституцията, да приемете този текстъ.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Само нѣма да приема Вашата редакция.

Д-ръ П. Джидровъ: Ама това законодателствуване ли е? Нѣма да приемете нашата редакция!

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Азъ съмъ министъръ и имамъ право да давамъ редакция въ такъвъ смисль, какъвто азъ намирамъ за добръ. Ще рѣши Народното събрание.

Д-ръ П. Джидровъ: Ама ние знаемъ, можете да рѣшите каквото искате, но затова пъкъ ние сме тукъ, за да посочимъ, че този текстъ не е хубавъ, не отговаря на тая мисль, която имате.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Азъ съмъ длъженъ да поддържамъ, че е добъръ.

Д-ръ П. Джидровъ: Споредъ мене, Вие съвсѣмъ не сте длъжни. Вие сте длъжни да приемете хубавото и правилното.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: И него приемамъ.

Д-ръ П. Джидровъ: Шомъ като Народното събрание обявява по принципъ военното положение, трѣбва да приемемъ, че то, ако не дѣйствува другояче, освѣнъ чрѣзъ законодателенъ актъ, чрѣзъ законъ опрѣдѣля и специалната подсѣдностъ. Това е възражението, което трѣбва да направимъ. Въ случайтъ, когато съ царски указъ по конституцията е обявено военно положение, може въ царския указъ — това е едно изключение, обаче — да се опрѣдѣли подсѣдността, която заедно съ обявяване страната въ военно положение ще бѣде санкционирана отъ Парламента въ петъ дена врѣме.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Това е моята редакция.

Д-ръ П. Джидровъ: Вашата редакция е такава, че винаги, и когато има законодателенъ актъ, когато днесъ вие въ Парламента рѣшавате да обявите страната въ военно положение, нѣма да опрѣдѣлите съ този законъ и подсѣдността, ами само съ царския указъ ще я опрѣдѣлите.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Нищо подобно не съмъ казалъ.

Д-ръ П. Джидровъ: Така се разбира.

Н. Мушановъ: Ами когато нѣма Народното събрание?

Д. Кьорчевъ: Царскиятъ указъ иде винаги, когато Камарата не засѣдава. Това е много естествено.

Д-ръ П. Джидровъ: Така че, ако искаме да бѣдемъ правдиви и текстътъ да отговаря на онова, което искаме да установимъ, прѣдлагамъ — при прѣдседателството има едно прѣдложение, което може да се допълни — да се измѣни пунктъ 6 въ такъвъ смисль: „Всички граждани... за прѣстѣпления, указани въ закона за обявяване страната въ военно положение или въ указа за сѣщата цѣль“ — понеже законъ може да нѣма, а има указъ, който става законъ, а пъкъ искате да фигурира тази дума — значи, въ закона, а ако е обявена страната въ военно положение съ указъ, въ самия указъ, който, обаче, заедно отива да се потвърди отъ Парламента.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. министърътъ на правосѣдието.

Министъръ Х. Поповъ: Г. г. народни прѣдставители! Повдига се въпросъ да-ли е нарушение на конституцията, ако, слѣдъ като съ законъ се обяви военното положение, подиръ това пъкъ съ царски указъ се опрѣдѣли, кои прѣстѣпления ще бѣдатъ подсѣдни на военнитѣ сѣдилища. Трѣбва да не се съгласимъ съ лѣвицата. Нѣма никакво противорѣчие. Противорѣчието не съществува, защото конституцията е изрична; тя казва, че военното положение ще се обявява отъ законодателното тѣло по принципъ, а ако то не засѣдава, тогава може да се обяви и по-рано отъ изпълнителната властъ, подъ условие, обаче, въ 5 дена да се свика законодателното тѣло и да одобри това. Това дѣйствие по принципъ не е законодателно дѣйствие. Законодателнитѣ тѣла, както е нашиятъ Парламентъ, по принципъ иматъ законодателната властъ. Изключение се прави за *actes de gouvernement* — актоветѣ на висшето управление, за които изрично се дава отъ конституцията право да ги извършва изпълнителната властъ. Тамъ, дѣто не сѣ дадени, тамъ законодателната властъ не се бърка. Така што трѣбва *stricto jure*, *stricto sensu* да се тълкува всѣка норма въ конституцията въ този смисль. Когато се говори за законодателна властъ, тамъ широко се тълкува за правата на Народното събрание; когато се говори за изпълнителни дѣяния, дѣйствия, които, поради важноста имъ, се даватъ на законодателното тѣло, тамъ се говори *stricto sensu* въ полза на правителството. Така разбирамъ азъ държавното право, и вѣрвамъ всички, които боравятъ съ него, ще се съгласятъ съ мене. Нашето Народное събрание има нѣколко такива акта: напр., подвеждане подъ клетва въ великото Народное събрание, избирание на регенти, бюджетътъ — всички тия актове сѣ по съдържание незаконодателни, конкретни, но по важностъ сѣ важни, тѣ сѣ твърдѣ важни за страната, и затова законотелтъ ги дава на единъ висшъ органъ, който стои надъ всички други, и тия актове се повѣрватъ на него. Но, като ги дава, пакъ държи смѣтка, че това тѣло е законодателно и на него се дава само *stricto sensu* извѣстно право отъ изпълнителната властъ. Така е.

Сега тукъ съ чл. 73, приетъ въ великото Народное събрание въ 1911 г. какво право се е дало? Дала се е тази прерогатива, че обявяването една страна въ военно положение, макаръ това да е изпълнителенъ актъ, вече ще бѣде прѣдметъ на законодателно разпореждане. Това е. Така иска вече нашиятъ законодателъ. Не е така въ много други държави, но, казвамъ, така иска вече нашиятъ законодателъ отъ 1911 г. насамъ. И, слѣдователно, този актъ е дѣйствително прерогатива на Народното събрание. Отъ тукъ, обаче, не слѣдва сега нататъкъ, че всичкитѣ послѣдствия, които се произтечатъ отъ това изключително правно състояние, трѣбва да се опрѣдѣлятъ съ законъ, защото, ако не се опрѣдѣли, това щѣло да бѣде въ противорѣчие на конституцията. Тукъ не трѣбва да се съгласимъ, защото се противорѣчи на конституцията, ако дѣйствително се обяви военное положение безъ волята на Народното събрание, безъ одобрението му! Обяви ли се военное положение съ волята на Народното събрание, оттамъ нататъкъ вече нѣма никакво противорѣчие, когато конституцията се изпълнява тѣй, както говори. А какво тя говори? „Шомъ се обяви военное положение, дѣйствуватъ прѣдвиденитѣ отъ закона военно-полеви сѣдилища“. Нищо друго.

Н. Мушановъ: Какво значи „дѣйствуватъ военно-полевитѣ сѣдилища“? Да гледаме сѣднитѣ за хубостъ ли?

Министъръ Х. Поповъ: Оставете ме да довърша. Вие можете послѣ да вземете думата. — Конституцията казва тѣй: обяви ли се военное положение, ще дѣйствуватъ военно-

полеви съдилища, както съ тѣ, споредъ закона, постоянни. Нищо повече и нищо по-малко. Ето защо, казвамъ, нѣма никакво противорѣчие. Даже, когато се е издавала тази алинея, споредъ законитѣ е съществувало каква компетентностъ ще иматъ тия военно-полеви съдилища: и въ военно-сѣдебния законъ, и въ нашия наказателенъ законъ е билъ прѣдвиденъ случаятъ, че, когато се обяви военно положение, за компетентността на гражданскитѣ съдилища ще се произнесе царски указъ съ подписа, разбира се, на тѣзи министри, отъ които се взема компетентността. Отъ кои министри? Министърътъ на правосѣдието ще даде извѣстна компетентностъ на военнитѣ. Вътрѣшниятъ министъръ дава отчасти или отцѣло цѣлия правовъ редъ, вътрѣшния редъ на страната, и го депозира на военнитѣ власти. Защо това? Защото правното състояние е изключително, ненормално. Но въ каква степенъ ще се яви тази ненормалностъ, това е въпросъ на факта, а фактътъ се цѣни и се прѣдоставя на изпълнителната властъ, а не на другото.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Напротивъ, у насъ — на законодателната властъ.

Министъръ Х. Поповъ: Тамъ, дѣто може една норма да съществува абстрактно, при каквито и да било фактически положения, които ще се явягъ въ бъдаще, тамъ дѣйствително трѣбва да борави законодателятъ. Тамъ, обаче, дѣто фактътъ, който ще се яви тукъ прѣдъ насъ, трѣбва да се цѣни *tel-quel*, тамъ се дава право на изпълнителната властъ да се разпорежда. Ето, тази е цѣлта на чл. 52 отъ нашия законъ, тази е цѣлта на този членъ, върху когото сега разсѣждавате. Защото при военното положение може да си прѣдставите много различни, всевъзможни случаи — зависи отъ туй, кое обстоятелство прѣдизвиква военното положение. Хубаво каза ораторътъ г. Фаденхехтъ, че може да се появятъ само разбойници по горитѣ и затуй само тѣзи дѣла ще идатъ тамъ.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Събранието ще опрѣдѣли.

Министъръ Х. Поповъ: Моля, ще говорите послѣ. Азъ не обичамъ всички да ми възражаватъ. — Може, казвамъ, само отъ туй да се прѣдизвика това положение. Може да има едно сътрѣсение въ държавата, да има въ страната движение, напр., само отъ анархисти; тогава правителството може да рѣши само тѣзи дѣла да идатъ при военнитѣ. Може, обаче, да има всеобщо сътрѣсение, война или военно положение. Тогава правителството ще оцѣни кои дѣла трѣбва да отидатъ въ военнитѣ съдилища. Прѣдполага се, разбира се, че и правителството, и Народното събрание дѣйствуватъ добросъвѣстно. А така, ако вземемъ да не се довъряваме едни на други, разбира се, че то е другъ въпросъ. Но прѣдполага се, че се дѣйствува добросъвѣстно и че правителството дѣйствува добросъвѣстно. И така, то оцѣнява тѣзи факти. Защото единъ законъ ще ви създаде положение, споредъ което въ врѣме на война нѣма нужда да давате извѣстни дѣла на военнитѣ съдилища, а вие ще трѣбва да ги дадете. Отъ друга страна, нѣма нужда и толкова да се взираме, да бждемъ недовѣрчиви на своето правителство.

Н. Мушановъ: Не е тамъ въпросътъ.

Министъръ Х. Поповъ: Азъ не говоря за сега, когато едно Народно събрание намѣри за нужно да каже, че военното положение трѣбва, оттамъ нататкъ, естествено, ще дойдатъ вече различни послѣдствия и ще оставите на правителството, както сте оставяли и досега, то да дѣйствува. Чл. 52, който уважаемиятъ колега ви цитира, стои; ни единъ министъръ досега още не го е отмѣнилъ, и като дойде врѣме да се отмѣнява, ще се попитаме и ще видимъ дали трѣбва да се отмѣни, обаче досега той още стои отъ нашитѣ закони. А той, както казахъ, казва, че съ указъ трѣбва ние, всички министри, ако намѣримъ за добръ въ свѣта, да рѣшимъ тримата министри да прѣхвърлятъ извѣстни дѣла тамъ. Защо? Защото се вижда, че има нужда, че има необходимостъ. Всѣки день може да става инкъ: днесъ правителството мисли едно — както и го направихме — извѣстни дѣла прѣхвърлихме на военнитѣ; подиръ това виждаме, че нѣма нужда и ще ги прѣхвърлимъ веднага тукъ. Все съ законъ ли трѣбва да става това? Защо, кое е рационалното? Казватъ, че това е противорѣчие на конституцията. Не е противорѣчие на конституцията — азъ не

виждамъ никакво противорѣчие — а това е едно желание непрѣмѣнно всичко да става съ законъ. Е добръ, ако това ще бжде дѣйствително желанието на Народното събрание, оставете го за по-послѣ, когато ще реформираме въобще нашето съдопроизводство, и гражданско, и углавно. Ако дойдемъ до това заключение, тогава ще трѣбва да измѣнимъ чл. 52 отъ нашия законъ за съдоустройството, други нѣкои членове отъ углавното съдопроизводство и т. н. Менѣ ми се струва, че ще бжде излишно. Цѣлта ми бѣше да докажа, че ако тази редакция, която е приета отъ двѣтъ комисии се приеме тѣй, както е тя, не противорѣчи на конституцията. Ако имате желание това да стане по-послѣ съ царски указъ, компетенцията никакъ да не се измѣнява, то е другъ въпросъ, който не би трѣбвало да го разрѣшимъ само за военнитѣ, а общо за всичкитѣ съдилища. Общото начало, обаче, тукъ не трѣбва да се разглежда. То може да бжде прѣдметъ на една кодификационна комисия. Това ми бѣше желанието да кажа. И азъ мисля, че Народното събрание ще направи добръ да приеме редакцията тѣй, както си е.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. докладчикътъ.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще моля почитаемия г. воененъ министъръ да не се съгласява на никакво измѣнение на този чл. 1020, п. 6, и то по слѣдующитѣ съображения. Спорътъ се повдигна отъ г. Мушанова. Той стана на трибуната и намѣри, че тая послѣдна алинея на чл. 1020 противорѣчи на конституцията, съ нея се нарушавалъ ясниятъ текстъ на конституцията; за да се избѣгне това нарушение, той намѣри единъ другъ текстъ, друга форма въ този членъ. Нека прочеа сѣция този пасажъ на конституцията, който г. Мушановъ мисли, че противорѣчи на нея. Третата алинея на чл. 73 отъ конституцията гласи: (Чете) „Въ военно врѣме или когато при нѣлежаща опасностъ, произхождаща отъ външно нахлуване или въоръжено възстание, страната или частъ отъ нея се обяви въ военно положение, дѣйствуватъ прѣдвиденитѣ въ закона военно-полеви съдилища“. Самата конституция прѣдвѣжда, че всички други съдилища въ военно врѣме, когато се обяви това военно положение, падатъ, цѣлата компетенция на съдилищата пада. Тѣй е и тѣй трѣбва да бжде. Тѣй азъ разбирамъ и тѣй трѣбва да се разбира.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: А-а-а!

Докладчикъ Н. Бракаловъ: Асѣжъ общиятъ принципъ е тѣзи, че когато се обяви война или военно положение, отиватъ и сѣдни, и всички на война.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: За гражданскитѣ дѣла?

Докладчикъ Н. Бракаловъ: Гражданскитѣ съдилища асѣжъ спиратъ да дѣйствуватъ. Но азъ говоря не за гражданскитѣ, а за углавнитѣ дѣла. Слѣдователно, остава общата компетентностъ на военнитѣ съдилища. Сега съ единъ *acte de gouvernement*, който всѣка властъ има право да издава, се опрѣдѣля за улеснение кои дѣла могатъ да останатъ подъ компетенцията на военнитѣ съдилища и кои граждански съдилища оставатъ да дѣйствуватъ въ страната. Напр., дѣлата за обида, клевета, нѣма да се разрѣшаватъ; въ тия врѣмена, при обща война, нѣма защо да се бърза съ разрѣшаването на такива дѣла; но тѣ могатъ и да се разрѣшаватъ отъ извѣстни граждански съдилища, които оставатъ. Законодателятъ, обаче, за улеснение на гражданитѣ въ страната опрѣдѣля общата компетентностъ на военнитѣ съдилища, и слѣдъ това опрѣдѣля кои дѣла се изключаватъ отъ тѣхната компетентностъ. Поне такъвъ е текстътъ на конституцията. Може би, както ми възражаватъ отъ компетенцията на военнитѣ съдилища. То е една грѣшка. За улеснение, това може да се практикува, и никой нѣма да се противи на туй. Но отъ текста на конституцията, г-да, тѣй, както е иписанъ, не може да се дойде до друго нѣкакво логическо заключение, освѣнъ до това, до което ида азъ. Слѣдователно, общиятъ смисълъ е, че военнитѣ съдилища иматъ обща компетентностъ и ако се изключи нѣкоя компетентностъ, то е напълно съгласно съ конституцията. Слѣдователно, когато се дава право на правителството да разрѣшава този въпросъ съ царски указъ, да се изключатъ нѣкои дѣла отъ компетентността на военнитѣ съдилища или обратното, ако щете, да се опрѣ-

дѣлятъ кои само ще минатъ въ компетентността на военнитѣ сѣдилища, това е въ пълна хармония съ постановлението на конституцията и нѣма никакво противорѣчие.

Въпросътъ е другъ и не трѣбва да се смѣсва. Тамъ нѣкои оратори се отдалечиха отъ прѣдмета и смѣсиха въпроса: какъ ще стане обявяване на военното положение. Тамъ нѣма споръ; то ще стане съ законъ или, ако не може веднага да се свика Камарата, ще се обяви съ царски указъ, но ще се внесе въ Камарата до петъ дни. То е другъ въпросъ. Но еднѣжъ обявено военното положение, и еднѣжъ, по силата на чл. 72, военнитѣ сѣдилища по законъ и по силата на конституцията почнатъ да дѣйствуватъ, компетентността имъ е напълно установена за всички дѣла. Слѣдователно, изключението, което се дава на правителството да направи съ чл. 1020, буква б, е само едно улеснение, но не може да бѣде едно противорѣчие на конституцията.

В. Коларовъ: Странна теория!

Докладчикъ Н. Бракаловъ: Може да ви се види странно. Азъ разбирамъ защо. Защото се изключватъ гражданскитѣ дѣла отъ компетентността на военнитѣ сѣдилища и по никой начинъ не можете да допуснете, че военнитѣ сѣдилища могатъ да гледатъ граждански дѣла. Обаче прочетете внимателно текста на конституцията, и той ще ви наведе на сѣщото логическо заключение. Не съмъ крие азъ, че текстътъ на конституцията е тъй написанъ. Тѣй щото, азъ моля да приемете чл. 1020 тѣй, както го прочетохъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Константинъ Панайодовъ.

К. Панайодовъ: Г. г. народни прѣдставители! Слѣдъ това, което каза г. министърътъ и г. докладчикътъ, менъ ми се струва, че може много малко да се прибави. Азъ ще моля, текстътъ да си остане тѣй, както е приетъ отъ комисията. Измѣнение и допълнение може да стане, но струва ми се, удобството изисква текстътъ да си остане тѣй, както е тукъ. Два сж случаятъ, когато е обявено военното положение: когато Народното събрание засѣдава и когато Народното събрание не засѣдава. Ако се обяви военно положение, когато Народното събрание не засѣдава, тогава Министерскиятъ съвѣтъ ще обяви това военно положение съ царски указъ. Мислимъ ли ние, че Министерскиятъ съвѣтъ който обявява туй военно положение съ царски указъ, може да нѣма въ себе си довѣрието, съ сѣщия указъ да означи и прѣстѣпленията, които се сѣдятъ отъ военнитѣ сѣдилища? Не. Но понеже обявяването на военното положение може да стане поѣкога съ голѣма бързина, и Министерскиятъ съвѣтъ нѣма врѣме да се занимава съ подробности, затова всѣкакви прѣстѣпления ще бѣдатъ подсъдни на военнитѣ сѣдилища; това ще бѣде оставено да се направи допълнително съ царски указъ. Този указъ, нѣма съмнѣние, пакъ ще бѣде издаденъ съ съгласието на Министерския съвѣтъ. Сѣщиятъ Министерски съвѣтъ ще обсъди и ще постанови да се издаде такъвъ указъ. Прочее, тѣзи наредби и въ първия, и въ втория случаи ще изхождатъ отъ Министерския съвѣтъ, който послѣ ще иска санкция на своитѣ дѣйствия отъ Народното събрание. Но удобството на работата, споредъ моето мнѣние, изисква, щото тѣзи два акта да бѣдатъ раздѣлени съ акта за военното положение, а съ втория указъ да се опрѣдѣлятъ ония прѣстѣпления, които ще бѣдатъ подсъдни на военнитѣ сѣдилища. Ако бѣде обявено военно положение, когато засѣдава Народното събрание, трѣбва да прѣдполагаме, че правителството, което внесе единъ законопроектъ за обявяване на военното положение, има нужната гаранция, че той ще бѣде приетъ отъ Народното събрание; то трѣбва да има довѣрието на Народното събрание. А щомъ е така, то може прѣспокойно въ сѣщия законопроектъ да иска и да да се опрѣдѣли кои сж онѣзи прѣстѣпни дѣяния, които ще бѣдатъ подсъдни на военнитѣ сѣдилища. Народното събрание нѣма да ни откаже, защото едно отъ двѣтъ: или има довѣрие Народното събрание въ него и ще му гласува военното положение, а ще му даде и компетентностъ, или нѣма довѣрие и тогава нѣма да му даде нищо. Но пакъ искамъ да кажа, че практическитѣ условия ни диктуватъ да оставимъ, щото опрѣдѣляне компетентността да става съ царски указъ, който пакъ ще бѣде изработенъ съ съгласието на правителството и на цѣлия кабинетъ.

Отъ друга страна, ако ние приемемъ това, което искатъ нѣкои отъ г. г. прѣждеговорившитѣ, щото непрѣмѣнно да

бѣдатъ подсъдни всички дѣяния, които ще бѣдатъ гласувани съ законъ, тогава, ако правителството, като се обяви военното положение, намѣри, че въ този законъ сж прѣдвидени много прѣстѣпни дѣяния и че това ще бѣде едно излишно затруднение на военнитѣ сѣдилища и излишно освобождаване на гражданскитѣ отъ тѣхната работа, то не може да отнеме подсъдността на никои дѣла, освѣнъ пакъ съ законъ. Слѣдователно, какво трѣбва да стане? Трѣбва правителството да свика отново Народното събрание да каже: „Ние тогава обвихме, че трѣбва да бѣдатъ подсъдни на военнитѣ сѣдилища 50 прѣстѣпления. Сега намираме, че нѣма нужда отъ такава широка подсъдностъ. Интереситѣ на работата, положението, което налага необходимостта отъ военното положение е такава, че могатъ да бѣдатъ подсъдни на военнитѣ сѣдилища петъ, шестъ или десетъ прѣстѣпления“. За да се съкрати компетентността на военнитѣ сѣдилища, значи, ще трѣбва да се свика Народното събрание отново и да се гласува новъ законъ. Ето защо азъ мисля, че сѣщността на работата е сѣщата, нѣма никаква разлика. Ако правителството има довѣрието на Народното събрание, послѣдното ще му гласува и военното положение и компетентността на сѣдилищата; ако то нѣма довѣрието на Народното събрание, послѣдното нѣма да му даде нищо. Но и практическото удобство изисква да оставимъ, щото компетентността на военнитѣ сѣдилища да се опрѣдѣля съ царски указъ и, слѣдователно, да има възможностъ правителството, безъ да свика Народното събрание, да може да намали тази компетентностъ, която, както забѣлѣзвамъ, желателно е да бѣде по-малка, отколкото по-обширна. Заради това, азъ съмъ на мнѣние, че трѣбва да остане текстътъ, който е приетъ отъ комисията. И въобще, по моето мнѣние, би било много хубаво да се приеме текстътъ на законопроекта тѣй, както е изработенъ отъ комисията, която се състои отъ комисията по Министерството на войната и отъ комисията по Министерството на правосѣдието и въ които всички въпроси се обсъдиха подробно. Това ще съкрати и врѣмето, и, струва ми се, съ него нѣма да направимъ грѣшка. Заради това, азъ съмъ на мнѣние, да си остане текстътъ тѣй, както е изработенъ отъ комисията.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Марко Турлаковъ.

М. Турлаковъ: Г. г. народни прѣдставители! Ако се повдигна въпросъ по втората алинея на чл. 1020, то е заради туй, че всѣкога, когато хората гласятъ една работа, прѣдполагатъ лошитѣ страни на тая работа, лошитѣ послѣствия и отъ тѣхъ повече се мѣчатъ да се оградятъ, да се запазятъ, отколкото отъ добритѣ, защото, когато на едно законоположение прѣдполагашъ добритѣ му страни, то и да куца въ своята редакция, отъ това нѣма да послѣдва никаква опасностъ, никакви зли послѣствия. Ето защо, въ тоя моментъ, когато Народното събрание се спира на единъ всеоно-сѣдебенъ законъ, припомняйки си лошитѣ послѣствия отъ прилагането на единъ законъ, проявени въ даденъ моментъ, ние се опасяваме отъ такива лоши послѣствия. Г. г. народни прѣдставители! За да дойдемъ да вникнемъ по-добрѣ въ сѣщността на този въпросъ, необходимо е да се повърнемъ малко около историята по редактирането на чл. 72 и по създаването на чл. 73 въ великото Народно събрание. Ония опасения, г. г. народни прѣдставители, които тукъ се повдигнаха, повдигнаха се и въ V-то велико Народно събрание, не само въ самия Парламентъ, но и въ законодателната комисия, която бѣше натоварена да редактира чл. чл. 72 и 73 и която даде мнѣние и съгласие, и V-то велико Народно събрание отхвърли чл. 76. Кой бѣха съображенията, дѣто V-то велико Народно събрание, слѣдъ дълги обсъждания както въ законодателната комисия, тѣй сѣщо и въ Парламента, дойде до заключението, че чл. 76 трѣбва да бѣде отхвърненъ и чл. 73 трѣбва да бѣде редактиранъ въ тая му редакция, въ каквато го има въ конституцията? Съображенията, г. г. народни прѣдставители, бѣха, че съ чл. 76 се даваше властъ на правителството да отхвърня основнитѣ правдини на българскитѣ граждани. Но за да не се дойде въ друга крайностъ, за да не се отхвърни властътъ, т. е. правото на правителството, за да не се намѣри то въ дадени моменти съ вързани рѣшѣ, дойде се до редакцията на чл. чл. 72 и 73. Съ чл. 72 великото Народно събрание гонѣше целта да даде гаранции на българскитѣ граждани, че българското парламентарно законодателно тѣло ще опрѣдѣли точно кои прѣстѣпления отъ воененъ характеръ или отъ граждански дѣла,

извършени от лица на военна служба, се съдят от гражданските и кои от военните съдилища. Но когато дойде работата до чл. 72, Народното събрание взема въ въображение, че и ония гаранции, ония права, които изпълнителната власт има по чл. 47, въ даденъ моментъ може да се окажатъ спънати, ако се остави чл. 72 така, както бѣше въ старата конституция и се отмѣни чл. 76. Ето защо великото Народно събрание тогазъ възприе тая редакция на чл. 73 и то не съ оная мисль, която прокарваше сега въ рѣчта си г. докладчикътъ, а съ мисльта, че военно-полевитъ съдилища, които ще дѣйстваватъ, ще действуватъ, като допълнение или като съдилища, които иматъ побърза процедура за извѣстни прѣстъпления, които съставляватъ опасностъ за държавата. Мисльта на V-тото велико Народно събрание бѣше само за тия прѣстъпления — че за тѣхъ въобще се дава право на военнитъ съдилища да гледатъ дѣла и за прѣстъпления, извършени отъ граждански лица. При вотирането на третата алинея на чл. 72 великото Народно събрание не изхождаше отъ мисльта, че въ военно врѣме, или когато страната е обявена въ военно положение, гражданскитъ съдилища напълно напълно прѣставатъ да дѣйствуватъ. И самъ г. докладчикътъ даже, сега, когато даваше тия обяснения, не можа да се отдѣли отъ тая мисль, не можа да каже напълно, че дѣйствително въ военно врѣме или когато страната е обявена въ военно положение гражданскитъ съдилища напълно прѣставатъ да дѣйствуватъ. Г. г. народни прѣдставители! Щомъ е така, мене ми се струва, че сж напълно справедливи опасенията, които се изказаха тукъ, и че бѣха напълно справедливи опасенията, които възнуваха, както законодателната комисиия въ нѣколкодневнитъ й засѣдания, тѣй и V-то велико Народно събрание. Азъ не мога да се съглася и съ ония съображения, които г. военниятъ министъръ изтъкна тукъ. „Азъ, казва, не съмъ съгласенъ съ редакцията, която прѣдлагате вие, защото азъ съмъ министъръ и, слѣдователно, като министъръ честолубието, постѣтъ не ми позволява да я приема“.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Нищо подобно не съмъ казалъ, . . .

М. Турлаковъ: Такова нѣщо искахте да кажете, г. министре.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: . . . но моето становище ме задължава.

М. Турлаковъ: Г. г. народни прѣдставители! Ако вземемъ да разгледаме първоначално внесения законопроектъ и внесения сега докладъ, ние ще видимъ, че като-че-ли дѣйствително такива съображения диктуватъ на г. военния министъръ или на военнитъ у насъ да не отстъпватъ нито на йота отъ онова, което тѣ сж прѣдписали или пожелали да стане законъ. Когато говорихме по принципъ по тая законопроектъ, слѣдъ рѣчта на г. военния министъръ, азъ дойдохъ до заключение, че той ще бѣде готовъ да изслуша всички справедливи мнѣния, както въ комисията, тѣй и въ Парламента, за да създадемъ единъ справедливъ законъ, който да не се явява въ никое свое постановление въ противорѣчие съ конституцията. По едно врѣме отъ становището, което зае г. министърътъ, идѣше да се оправдае това мое заключение, до което бѣхъ дошелъ слѣдъ изслушване неговата рѣчь при дебатитъ по първото четене на законопроекта, че въобще не ще се държи на такава крайностъ. Тогава той каза на една моя бѣлѣжка, че съ това не се прѣслѣдватъ нѣкакви други цѣли, и азъ дойдохъ да се съглася.

Колкото за ония обяснения, които даде г. министърътъ на правосъдието, нека ме извинява, тѣ не могатъ да бѣдатъ доволни, да ни убѣдятъ, че дѣйствително извършването на една формалностъ отъ Народното събрание, когато обявява страната въ военно положение, е отъ по-сжщественно значение, и заради туй се изказва вѣтътъ на Народното събрание, отколкото разпоредбитъ, които се издаватъ отъ изпълнителната властъ и които иматъ много по-сжщественно значение, отколкото тая формалностъ. Г. г. народни прѣдставители! Да дадешъ разрѣшение на изпълнителната властъ да има право въ даденъ моментъ да обяви страната въ военно положение, то значи, да има извѣстни признаци, които да оправдаватъ подобна мѣрка, но да оставишъ оттамъ нататѣкъ отворена вратата за изпълнителната властъ да опрѣдѣля тѣ кои прѣстъпления ще се съдятъ отъ военно-полевитъ съдилища създадени за момента, то значи, както казва българската пословица, да

си сжжпъ на трицитѣ, а да си евтинъ на брашното. Това значи, да оставишъ на изпълнителната властъ да се бърка въ всички ония правдини на гражданитъ, които сж осветени отъ конституцията и въ които не може да се бърка дори и законодателната властъ, освѣнъ учрѣдителната. Г. г. народни прѣдставители! Че това е така, достатъчно е да си спомините, че слѣдъ обявяването на страната въ военно положение по нашъ вѣтъ въ извънредната сесия, послѣдва по-късно единъ царски указъ, както въ по-минало врѣме, който опрѣдѣля, че военната цензура има право да извършва това и това, когато имате налице въ конституцията чл. 79, който казва, че печатѣтъ е свободенъ и никаква цензура не се допуша. Привеждамъ този мотивъ, за да се види, че мотивитъ, които ни привеждаше г. министърътъ на правосъдието, сж съвсѣмъ несъстоятелни. Г. г. народни прѣдставители! Както великото Народно събрание, тѣй и всѣко едно законодателно събрание не иска да върже рѣцетъ на изпълнителната властъ докрай; заради туй сжществува въ нашата конституция чл. 47, заради туй сжществува втората и третата алинея на чл. 73. Но отъ това, че е допуснато военно положение, че сж допуснати военни съдилища, не слѣдва, че законодателната властъ, трѣбва да делегира своитъ права, както ги делегира, напр., по прилагането на нѣкой законъ — изпълнителната властъ съ правилникъ опрѣдѣли какъ ще се пригала извѣстенъ законъ. Тамъ имате една делегация отъ страна на законодателната властъ, но то е за прилагането на основнитъ принципи, които вие сте вложили въ закона. А когато обявите военно положение и оставите на изпълнителната властъ съ царски указъ да опрѣдѣли компетенцията на военнитъ съдилища, това не е една делегация, а това значи, да оставишъ възможностъ да възтържествува напълно произволътъ. Г. г. народни прѣдставители! Когато говоримъ така, нека и г. военниятъ министъръ, и цѣлото правителство не мисли, че ние говоримъ тѣй, защото то е сега правителство. Азъ го моля отъ свое име да не мисли, че когато ние говоримъ по текста на чл. 1020, алинея 2, ние имаме прѣдъ видъ само днешното правителство. Г-да! Вие днесъ сте правителство, а утрѣ можете да не бѣдете; може би сегашното правителство въ очитѣ на нѣкои да е реакционно, но трѣбва да допуснете, че може да дойде едно крайно реакционно правителство съ едно реакционно болшинство, каквото се прѣдполага, че има всѣко едно правителство въ Камарата и да издаде единъ указъ, съ който да даде на специалнитъ военни съдилища разглеждането на много маловажни прѣстъпления и по такъвъ начинъ мнозина да се лишатъ отъ естественото си правосъдие, въпрѣки прѣдписанието на чл. 73 отъ конституцията, че никой не може да бѣде съденъ, освѣнъ отъ естествения му съдъ. Ето защо, като се обърнахме къмъ г. министра на войната и го молѣхме да се съгласи съ едно измѣнение на втората алинея на чл. 1020, ние не искахме нѣкакви особени отстъпки отъ него, а искахме само да възтържествува правото въ закона, искахме въобще да ограничимъ стрѣмежитъ за едно изоставяне отъ днесъ за утрѣ изработването на единъ специаленъ законъ.

Г. г. народни прѣдставители! Като констатирамъ, че има една сжществена разлика между това, което искаме, и това, което се поставя въ закона, азъ искамъ да повдигна и единъ другъ въпросъ. Вие знаете, че указътъ се одобрява отъ Народното събрание само съ единъ вѣтъ, а законътъ се гласува на три четения. Едно правителство, една изпълнителна властъ много по-лесно може да прокара съ указъ едни реакционни мѣрки, които при тритѣ четения на закона въ Народното събрание биха могли да се поправятъ и избѣгнатъ. Отъ друга страна законътъ е една гаранция, че ще се дѣйствува въ бѣдаче въ опрѣдѣлени рамки, когато една година може да излѣзе една тюриля указъ, а друга година да излѣзе въ съвсѣмъ другъ видъ. Та гаранцията въ закона е несъмнено много по-голяма, отколкото въ единъ указъ. Скимне на правителството да обяви военно положение и свиква Камарата да одобри указа. Ние знаемъ, че всѣко правителство има своето болшинство, което, за да не падне правителството, за да не изгуби властѣта, естествено, ще гласува този указъ. Ето защо азъ не искамъ, и не желая тѣй да мисли г. военниятъ министъръ, че ние изхождаме отъ мисльта, какво сѣ това правителство ще бѣде на властъ, и въобще че обявяваме нѣкакво недовѣрие само къмъ него. Ние искамъ въ името на правдата да оградимъ правата на българскитъ граждани, осветени въ конституцията.

Прѣдседателствуващъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Василъ Коларовъ.

В. Коларовъ: Г. г. народни прѣдставители! Въпросътъ се касае за едно конституционно начало, и менъ ми прави странно впечатление обстоятелството, фактътъ, че работата се свежда въ края на крайщата къмъ една молба: да благоволи г. военниятъ министъръ да направи такова и такова измѣнение въ своя законопроектъ. Азъ нѣма да подкрѣпвамъ никаква молба. Не е въпросъ за молба тамъ, където трѣбва да се изтъкне и защити едно начало, което българскиятъ народъ, като върховенъ господаръ на своитѣ права и свободи, е поставилъ въ своя основенъ законъ, конституцията. Г-да! Касае се за единъ конфликтъ, касае се по-скоро за една узурпация на едно народно право. Лесно е за господата отъ дѣсницата да минаватъ този въпросъ мимоходомъ, да не обръщатъ даже на него внимание. Дали тѣ ще гласуватъ, или изходящето изъ тѣхната срѣда министерство съ единъ указъ ще опрѣдѣли прѣстъпленията, подсъдни на военнитѣ сѣдилища — това за тѣхъ е безразлично. Въ края на крайщата резултатътъ е единъ и същъ, и разбира се, съвършено празенъ е аргументътъ, какво Народното събрание, т. е. вотътъ на болшинството въ Народното събрание може да прѣдставлява нѣкаква особена гаранция, че народнитѣ правдини нѣма да бѣдатъ ѣтнети, какърнени. Ако ние имаме работа съ политическѣ партии, които се борятъ противъ една монархическа власт, ако имаме работа съ обществени класи, които искатъ да отстоятъ извоюванитѣ отъ тѣхъ права, дѣйствително това щѣше да бѣде така и тогазъ ние щѣхме да бѣдемъ тукъ зрители на единъ избликъ отъ негодувание и протестъ срѣщу този опитъ на правителството да накръни едно народно право. Обаче въ случая каточели съществува пълна солидарностъ между прѣдставителитѣ на монархическата властъ и болшинството въ нашитѣ парламенти. И единтѣ, и другитѣ взаимно се допълватъ, взаимно се разбиратъ, и много понятно е тогава, защо тѣ тѣй съ пълно довѣрие се отнасятъ едни къмъ други, защо тѣ не роптаятъ тогава, когато монархическата властъ взема надмощие и накрънява правата на народа. Напр., г. Панайодовъ е готовъ всичкитѣ законодателни прерогативи на Народното събрание да ги делегира, да ги възложи върху единъ кабинетъ, на който той има довѣрие.

К. Панайодовъ: Не е вѣрно това нѣщо. Вие не сте ме разбрали, какво искахъ да кажа.

В. Коларовъ: Г. Панайодовъ заявява: „Най-послѣ, ние имаме вѣра въ това правителство; правителството изхожда отъ нашата срѣда, и когато то вземе извѣстни рѣшения, очевидно, това рѣшение отговаря и на презюмираната наша воля“. Но, г-да, по такъвъ начинъ вие дохождате да суспендирате основнитѣ начала, върху които почива нашиятъ политически животъ. Вие, г-да, може да имате довѣрие въ вашитѣ министри — ние не се съмняваме въ това, то е ваша работа — но тукъ въпросътъ се касае за едно конституционно начало, за едно право на Народното събрание, като Народно събрание, като институтъ, като органъ на народната властъ, а не се касае за вашето довѣрие, като болшинство, въ тѣзи или онѣзи министри, въ това или онова правителство. По никакъвъ начинъ ние не искаме да се откажемъ, да абдикираме отъ едно право, което принадлежи на Парламента, и ние се застъпваме най-енергично за това наше право. Ние констатираме тукъ едно нѣщо: правата, собствено конституционнитѣ права, не сѣ нищо друго, освѣнъ изразъ на фактическата сила. Силенъ ли си е даденъ моментъ, господаръ ли си на положението, ето, това е конституцията; десетъ писани конституции за пара. И както въ 1912 г. при обявяването на военно положение, при конституирането на военни сѣдилища, при опрѣдѣлянето на тѣхната компетентностъ, не питаха Народното събрание; както не го питаха въ много подобни случаи, където се накръняваха основнитѣ конституционни права, тѣй също не искатъ да питатъ Народното събрание и сега.

Министерството самичко ще издаде единъ указъ, съ който ще опрѣдѣли подсъдността на военнитѣ сѣдилища. Но, г-да, странна е тази теория. Г. министърътъ на правосѣдието прави строго разграничение между изпълнителната и законодателна власти, и той допуца само като изключение, въ особено важни случаи, правото на Народното събрание да се мѣси въ управлението на страната. Г-да! Ние не можемъ да правимъ теоретически разграни-

чения между изпълнителната и законодателна властъ, когато се касае за опрѣдѣлени конкретни въпроси. Работата тукъ е, че народнитѣ събрания сѣ си извоювали извѣстна компетентностъ и не ми важи мнѣ дали гая компетентностъ е отъ законодателно естество или тя влиза въ областта на изпълнителната властъ. Важно е, че това Народно събрание, което е изразъ на народната воля, излъчало непосредствено отъ народа, си е присвоило, извоювало извѣстни права и отъ тѣзи права то не иска да отстъпи, то не бива да отстъпи. Дали тѣзи права сѣ права на законодателство или права на управление, права на ефикасенъ контролъ върху управлението на страната — това е съвършено безразлично. Бюджетътъ може да бѣде единъ управителенъ актъ, но, г. г. народни прѣдставители, най-важниятъ актъ, най-важното право на всичкитѣ народни събрания е правото да гласуватъ бюджетъ, слѣдователно, правото да управляватъ. Е добръ, тукъ трѣбва да се опрѣдѣли компетентността на военнитѣ сѣдилища. Дали отъ нашия основенъ законъ е прѣдоставено това на изпълнителната властъ или напротивъ — на законодателната властъ? Теорията на докладчика г. Бракаловъ не издържа абсолютно никаква критика. Азъ съжалявамъ, че тукъ, въ Народното събрание, въ една конституционна страна и отъ прѣдставителъ на либерализма може да се поддържа една подобна теория, може да се твърди, че тогава, когато страната бѣде обявена въ военно положение, гражданскитѣ сѣдилища прѣставатъ да съществуватъ, нѣма никакъвъ другъ сѣдъ, освѣнъ военния сѣдъ, . . .

Х. Г. Поповъ: Кой ви каза това?

К. Панайодовъ: Той не го каза така.

В. Коларовъ: Г. докладчикътъ го каза. — . . . а само по благоволение на правителството може да се остави и гражданското правосѣдие да продължава да съществува...

Х. Г. Поповъ: Не е така — да се разберемъ.

В. Коларовъ: . . . като, обаче, на него се опрѣдѣли компетентността, а не на военнитѣ сѣдилища. Но, г-да, прѣгледайте нашата конституция. Тя признава като общо правило едно правосѣдие, това е гражданското правосѣдие; тя го нарича естествено правосѣдие. Това правосѣдие вие можете да го измѣните, вие можете да го ограничите само по силата на конституцията, само въ строго опрѣдѣлени случаи, а всѣко едно ограничение е едно изключение, и като изключение, то трѣбва да бѣде строго, прѣдварително опрѣдѣлено. Никѣдъ конституцията не казва, че военното положение означава спиране функционирането на гражданския сѣдъ. Тамъ, г. г. народни прѣдставители, се казва само едно: че при военно положение функциониратъ опрѣдѣленитѣ отъ закона военно-полевѣ сѣдилища. Но военно-полевитѣ сѣдилища, които ще функциониратъ при военно положение, какво прѣдставляватъ сами по себе си? Ами тѣ не прѣдставляватъ нищо сами по себе си. Военно-полевитѣ сѣдилища, които ще функциониратъ въ военно врѣме, вие трѣбва да ги създадете въ тѣхната цѣлостъ и пълнота, а тѣхната цѣлостъ и пълнота обгръща и въпроса за тѣхната компетентностъ. Изключителниятъ сѣдъ е единъ сѣдъ съ строго опрѣдѣлена компетентностъ, и не опрѣдѣлите ли конкретно тази компетентностъ, нѣма изключителенъ сѣдъ. Нѣма нужда да бѣде опрѣдѣлена компетентността на общия сѣдъ — той е общъ, той е универсаленъ. Но еднѣжъ постановите изключителенъ сѣдъ, съ сѣщия актъ, съ който вие постановявате този сѣдъ, трѣбва да опрѣдѣлите и неговата компетентностъ, иначе вие нѣмате сѣдъ.

Докладчикъ Н. Бракаловъ: И затуй именно, защото конституцията не я опрѣдѣля — а би трѣбвало да я опрѣдѣля — азъ ъи казвамъ, че тя е обща.

В. Коларовъ: Конституцията я опрѣдѣля много добръ.

Т. Лукановъ: Това е изключително постановление.

В. Коларовъ: Конституцията характеризира военното положение само съ едно нѣщо: съ въвеждането на военно-полевѣ сѣдилища — съ нищо друго. Въвеждането на военно-полевѣ сѣдилища, споредъ сѣщата конституция, става само чрѣзъ законъ. Е добръ, ако въвеждането на военно-полевитѣ сѣдилища става чрѣзъ законъ, то само

чръзъ законъ може да се опрѣдѣли и тѣхната компетентностъ. Ако вие кажете съ единъ законъ: вѣжежда се въ страната военна положение, вие още нищо не казвате, защото нали трѣбва да дѣйствуватъ военно-полевитѣ сѣдилища, а щомъ ще дѣйствуватъ тѣ, повдига се въпросътъ, каква ще бѣде тѣхната компетентностъ? Тя трѣбва обязательно да бѣде опрѣдѣлена. Слѣдователно, ако вие само кажете: обявява се военна положение, безъ нищо повече да кажете чръзъ вашия законъ, то военното положение фактически не може да функционира. И този указъ, чръзъ който сегашното правителство е опрѣдѣлило компетентността на сега дѣйствующитѣ военно-полеви сѣдилища, е единъ указъ невалиденъ отъ конституционно гледище. Ако той се прилага, то се прилага противоконституционно, нашитѣ сѣдилища нѣматъ право да го прилагатъ или, по-скоро, биха били въ правото си да не му се подчиняватъ. Азъ зная, че го прилагатъ и ще го прилагатъ, защото, както въ началото споменахъ, ние се натъкваме на въпроса за фактическата сила: който има въ рѣшитѣ си пушката, който има полицията, който има фактическата сила, той раздава правосѣдието и такова правосѣдие, каквото нѣму е угодно, и чръзъ такива сѣдилища, каквито пакъ нѣму сѣмъ удобни. Но това не ни прѣчи да изтъкнемъ тукъ противоконституционността на този указъ, това не ни прѣчи да протестираме противъ него; нѣщо повече: това ни задължава сега, когато ние, при единъ законодателенъ актъ, като прѣдметния военно-сѣдебенъ законъ, има да разглеждаме сѣмъ въпросъ, да се застъпимъ най-енергично за запазване правото на Народното събрание, което право е, прѣди всичко, право на народа. Ние аслжъ затуй сме пратени тукъ: да пазимъ правата на народа, да не оставимъ тѣ да бѣдатъ тѣкани, да бѣдатъ узурпирани отъ една властъ, която не изхожда непосредствено отъ народа, не е делегирана на право за тая цѣль.

Сега, г-да, законътъ, който ще опрѣдѣли военното положение, eo ipso — не може да бѣде друго-яче — ще опрѣдѣли и компетентността на военния сѣдъ. Ако не я опрѣдѣлч, той е половинъ законъ, безъ всѣкакво практическо значение.

Н. Мушановъ: Никакъвъ законъ.

В. Коларовъ: И азъ това казвамъ, той е никакъвъ законъ, безъ всѣкакво практическо значение. Е добръ, вие сега ще оставите за въ бѣдаще сѣщото положение. Азъ зная, какво вась, на първо мѣсто, ви рѣководи. Вие аслжъ, като сте създали военно-полеви сѣдилища чръзъ единъ указъ, като сте опрѣдѣлили тѣхната компетентностъ чръзъ указъ, мислите, че ще се бламирите, ако сега намѣрите, че единъ подобенъ начинъ на дѣйствието е противоконституционенъ. Слѣдъ като и г. министърътъ на войната — позволете ми въ случая да кажа, че той се яви много повече конституционалистъ отколкото маса конституционалисти, които претендиратъ да иматъ диплома за това — слѣдъ като и г. министърътъ, казвамъ, се обявя...

Н. Мушановъ: Може-би, пръвъ случай.

В. Коларовъ: ... готовъ да приеме, да признае това начало, че само чръзъ законъ ще се опрѣдѣли компетентността на военно-полевитѣ сѣдилища, тогава явиха се веднага голѣмитѣ юристи, либерали, борцитѣ за либерални начала, като защитници на старото положение — на царския указъ.

К. Панайодовъ: Този законъ опрѣдѣли компетентността, г. Коларовъ.

Д-ръ П. Джидровъ: (Къмъ К. Панайодовъ) Не си кривете душата, бе джанъмъ. Това не може да се поддържа.

В. Коларовъ: Г-да, гласувайте, както щете. Вие ще гласувате тѣй, че по никакъвъ начинъ да не се допусне какъвто и да бѣде блямъ на вашето минало управление. Това за насъ нѣма никакво значение. Обаче ние сме длъжни тукъ, като защитимъ най-енергично правото на Народното събрание, същевременно и да протестираме противъ начина, по който това право на Народното събрание е било узурпирано, суспендирано и отъ бившитѣ правителства, и отъ сегашното правителство, а тѣй сѣщо да протестираме и противъ начина, по който това узурпиране е било въ послѣдствие одобрявано и поддържано отъ прѣд-

ставителитѣ ужъ на либерализма и парламентаризма въ нашата страна. (Ржкоплѣскане въ крайната лѣвица)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Ще пристѣпимъ къмъ гласуване.

Н. Мушановъ: Азъ искамъ думата, г. прѣдседателю.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Вие вече два пѣти говорите.

Има думата г. Теодоръ Теодоровъ.

Г. Теодоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Понеже при дебатиране на настоящия законопроектъ се възбудиха нѣколко принципиални въпроси, то считамъ за своя длъжностъ да изкажа моето мнѣние и мнѣнието на групата, отъ която изхождамъ, по тѣзи твърдѣ важни въпроси, по които се изказаха всички други групи. Касае се за редакцията на втората алинея на чл. 1.020, а именно въ какви случаи българскитѣ граждани, които не сѣмъ военнослужащи и не се числятъ къмъ дѣйствующата армия въ различнитѣ й разклонения, могатъ да бѣдатъ подсѣдими на военно-полевитѣ сѣдилища въ военна вѣре, когато такива сѣдилища дѣйствуватъ. Законопроектътъ разрѣшава въпроса тѣй, както той е разрѣшенъ въ досега дѣйствующето законодателство, а именно, че българскитѣ граждани, тѣзи, за които ние говоримъ и които азъ ги опрѣдѣлихъ по-рано, могатъ да бѣдатъ иззети отъ подсѣдността на обикновенитѣ граждански, респективно уголовнитѣ сѣдилища, и да станатъ подсѣдими на военнитѣ сѣдилища само за прѣстѣпленията, които сѣмъ изрично обозначени въ нарочно издаденъ за тая цѣль височайши указъ, който придружава указа за обявяване на военното положение. Въмѣсто двата указа, може да има единъ, въ който да се казва: обявява се военна положение и на военно-полевитѣ сѣдилища, които се установяватъ, ще бѣдатъ подсѣдими тѣзи и тѣзи дѣла. Нищо не е прѣдвидено въ закона по този прѣдметъ, и това може да бѣде и тѣй, и тѣй. Та казвамъ, законопроектътъ запазва сега съществуещото положение. Сега възбужда се въпросъ отъ г. г. прѣждоговорившитѣ — за краткостъ нѣма да ги дѣля на категории — че тѣй гласуванъ законопроектътъ, би билъ въ противорѣчие съ конституцията, съставлява нарушение на тая конституция, защото слѣдъ промѣната, която стана на чл. 73 отъ послѣдното велико Народно събрание, промѣна, която се състоеше въ това, че занаярѣдъ военна положение не може да се обявява отъ административната властъ, отъ правителството, а трѣбва да се обявява отъ законодателната властъ, трѣбва да става съ законъ, и указътъ, който изземва българскитѣ граждани отъ обикновената подсѣдностъ и ги прѣдава на военно-полевитѣ сѣдилища, трѣбва да мине по законодателенъ редъ. Споредъ менъ, това твърдението е абсолютно вѣрно и логично, но отъ него не слѣдва, че законътъ е противоконституционенъ — азъ ще обясня по-нататѣжъ мисълта си — че практиката, която е слѣдвана отъ 1912 г. досега, е противоконституционна или че указътъ, който издаде туй лѣто правителството, е противоконституционенъ. Не, по логически следва това, което поддържаше г. Мушановъ, че щомъ Учредителното събрание е намѣрило за нужно да въведе единъ новъ редъ на нѣщата въ България, за да запази подобръ правата на българскитѣ граждани, а именно военното положение да не може да се обявява вече отъ правителството ipso facto слѣдва, че тѣй като обявяването на военна положение има за най-важна послѣдница изземването на българскитѣ граждани, за извѣстни поне прѣстѣпления, отъ обикновената подсѣдностъ и даването имъ на военно-полевитѣ сѣдилища, по друга една процедура, безъ онѣзи установени гаранции при сѣденето, които съществуватъ въ общага процедура, той е едно отъ най-важнитѣ послѣдствия, които води обявяването на военна положение. Разумно е, слѣдователно, издаването на указъ за военна положение, който по-напрѣдъ се издаваше по право отъ административната властъ и който опрѣдѣляше компетентността на военно-полевитѣ сѣдилища по отношение на обикновенитѣ граждани, да влѣзе и то въ прерогативитѣ на законодателната властъ. Това е разумното.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Теодоровъ! За една минута.

Г-да! Частъ е 8. Съгласно правилника, би трѣбвало да вдигнемъ засѣданието, но азъ моля Народното събрание да се съгласи да продължимъ засѣданието, докато свършимъ

съ чл. 1020. Който е съгласенъ съ тая молба, моля, да си вдигне ръката. (Мнозинство) Приема се.

Продължете, г. Теодоровъ.

Т. Теодоровъ: Всѣки, прочее, общественъ дѣятелъ, народенъ прѣдставителъ, министъръ, който желае да даде значение и сила на постановленията на конституцията, тъй както то е вече направено въ 1911 г., би трѣбвало да желае, щото не само простиятъ указъ за обявяване военното положение да се одобрява отъ Народното събрание, ако то е обявено, когато Събранието не заседава. Когато ще се гласува законътъ за обявяване военно положение, да не се гласува като този, който гласувахме миналата година, прѣзъ лѣтото, въ който казахме само едно нѣщо: „Обявява се военно положение“ — не казахме даже това, ами дадохме право на правителството да го обяви когато иска. Не така да се гласува законътъ за обявяване военно положение, но като се каже: „Чл. 1. Обявява се военно положение въ царството“ — никаква делегация не трѣбва да се дава. Или има належаща нужда отъ обявяване военно положение, въ момента, когато народното прѣдставителство обсъжда законопроекта, или нѣма такава. Ако нѣма належаща нужда, делегация не трѣбва да се дава. Ама тази нужда щѣла да послѣдва по-подиръ, то трѣбва да се чака, когато послѣдва нуждата, тогазъ ще обявите военно положение; ако не заседаваме, ще ни викате въ разстояние на 5 дена да го утвърдимъ. Но отсега да ви даваме авансъ за въ бъдеще, когато вие намѣрите благоврѣменно, тогава да обявите военно положение, това е една практика, безспорно, несъгласна съ думата на конституцията. Но, ние го направихме тукъ, ние го гласувахме почти безъ роптание и той е вече единъ законъ, макаръ че не така трѣбваше да се направи. Трѣбваше да се гласува чл. 1 така: „Военното положение се обявява отъ днесъ“; ако не може днесъ, тогазъ никакъ не трѣбва да се обявява, ще се чака, когато настѣпи моментътъ. „Чл. 2. На военно-полевитѣ сѣдилища, съгласно чл. 73 отъ конституцията, ще бѣдатъ подсѣдни дѣлата по слѣдующитѣ прѣстъпления“ — и туй, което трѣбва да съдържа указътъ, ще го съдържа законътъ, ще го каже Народното събрание. Слѣдъ това законътъ ще бѣде одобренъ отъ царя. Тази би трѣбвало вече да бѣде редовната практика на Народното събрание за въ бъдеще, слѣдъ измѣнението на чл. 73 отъ конституцията, за да има той дѣйствие, за да има той смисълъ и значение, а не да остане мъртва буква.

За да подкрѣпя моята мисль, азъ би трѣбвало да се спра и да изложя до каква степенъ умоветъ и духоветъ въ великото Народно събрание бѣха заняти съ това измѣнение. Би трѣбвало да се спра върху чл. 73 въ свързка съ чл. 72, но нѣма да го направя сега. Чл. 72 пъкъ съдържа другъ единъ принципъ, по силата на който ние мислѣхме и установихме тамъ правото на Народното събрание да опрѣдѣля случаитѣ, когато обикновенитѣ граждански сѣдилища ще сѣдятъ военнитѣ лица, състоящи на дѣйствителна служба за извѣстни прѣстъпления, което трѣбва да се опрѣдѣли съ единъ специаленъ законъ. Въ великото Народно събрание ние всички — и правителство и опозиция — не само отдадохме голѣмо значение на този принципъ, който съществуваше и въ по-напрѣжния чл. 73 отъ конституцията — че българскитѣ граждани не може да бѣде иззетъ отъ компетентността на своитѣ естествени сѣдии — но искахме по всѣкакъвъ начинъ да го разширимъ, да му дадемъ едно окриляване, едно развитие. И му дадохме таква първо, въ чл. 72, въ който не рачихме да разрѣшимъ ние, правителството, въпроса още тамъ, въ великото Народно събрание, кои военни дѣла, извършени отъ военни на дѣйствителна служба, ще дадемъ на гражданскитѣ сѣдилища, а казахме: „Това ще оставимъ на разума и прѣдвѣстието на обикновеното Народно събрание; съ развитието на общественъ животъ, съ развитието на нравитѣ, съ доразвитането на туй общество и на неговитѣ граждански сѣдии, за да могатъ тѣ да извършватъ достойно своитѣ функции.“ И въ това отношение Народното събрание ще има право да имъ дава малко по малко да навлѣзатъ даже и въ областта на прѣстъпленията, които се извършватъ отъ военнитѣ — не военнитѣ сѣдилища да сѣдятъ граждански лица, ами общитѣ граждански сѣдилища да сѣдятъ военни лица въ извѣстни случаи — разумъва се, не за прѣстъпления по дисциплината и т. н. Този бѣше принципътъ въ чл. 72, а въ чл. 73, за да ограничимъ именно компетентността на военно-полевитѣ сѣдилища, ние казахме, че заапрѣдъ военното положение ще се обя-

вява отъ законодателната власть; това измѣнение го нѣмаше въ законопроекта на обикновеното Народно събрание; то се внесе тамъ въ великото Народно събрание при голѣми борби и при голѣми настоявания отъ опозицията и отъ болшинството и отъ правителството, за да се създадатъ специални гаранции за българскитѣ граждани по този прѣдметъ и да стане невъзможно повтарянето на нѣкои печални събития отъ миналото. И трѣбва да кажа, че имаше мнозина, които настояваха да не се поменаватъ дорѣ „военни-полеви сѣдилища“, да се забравятъ тѣ, въ нѣкой случай да не може да се създаватъ, и само по настояването на правителството, ако щете, и по мое лично настояване, тѣ се споменаха. Защото правителството мислѣше, че е невъзможно за всички обстоятелства, при всѣко положение, дорѣ и въ врѣме на война да се изключатъ въ България военно-полевитѣ сѣдилища, да не могатъ тѣ да засѣгатъ обикновенитѣ граждани; че могатъ да настанатъ такива събития, такова положение на вътрѣшна или външна опасност и не-сигурност на държавата, щото военно-полевитѣ сѣдилища да съществуватъ. Заради туй тѣ се споменаха, но тѣ не се споменаха, за да заключи единъ денъ единъ народенъ прѣдставителъ въ обикновеното Народно събрание, тъй както заключи г. Бракаловъ, че, щомъ се обяви военно положение, военно-полевитѣ сѣдилища могатъ да сѣдятъ всички и указътъ, който ще се издаде, не ще бѣде съ цѣль да създаде тѣхната компетентностъ ограничително, ами, тъй да се каже, да ограничи общата тѣхна компетентностъ върху всички дѣла. Такъвъ е, казваше г. Бракаловъ, изразътъ на великото Народно събрание; може друго да се е искало да се каже, но тъй е казано. Великото Народно събрание не е казало друго отъ туй, което тукъ се отдава на тази фраза отъ г. Мушанова, отъ г. Коларова и отъ др. Казано е, че военно-полеви сѣдилища ще иматъ компетентностъ и ще дѣйствуватъ въ военно врѣме. Но, какъ ще дѣйствуватъ тѣ, широка ли компетентностъ ще иматъ или малка — великото Народно събрание не искаше да се занимава съ този въпросъ и остави това на обикновеното Народно събрание. То не е казало всички углавни дѣла на гражданитѣ ще бѣдатъ отъ компетентността на военно-полевитѣ сѣдилища, нито е казало, кои отъ тѣхъ ще бѣдатъ отъ компетентността на тѣзи сѣдилища...

Докладчикъ Н. Бракаловъ: Въ 1912 г. тъй го разбирахте и тъй го приложихте.

Т. Теодоровъ: ... а е оставило всѣцѣло на мъдростта на обикновения законодатель, той да опрѣдѣли, каква ще бѣде компетентността на военно-полевитѣ сѣдилища. Сега, щомъ тоза е тъй, не само за устройството на военно-полевитѣ сѣдилища, но може да се намѣрятъ и нѣкои други закони, въ които да има постановления за военно врѣме или за военно положение; не само въ ст. 1.020, която е въ сега дѣйствующия законъ, но и въ нѣкои други статии — ми се струва и въ ст. 990 — може да има законоположения за военно врѣме, които всичкитѣ сж въ сила; конституцията не ги отмиънява, защото тя приема, че военно-полевитѣ сѣдилища могатъ да дѣйствуватъ въ военно врѣме — но съ каква компетентностъ? Съ онази компетентностъ, която съществува въ специалнитѣ по прѣдмета закони. И понеже досега, до туй измѣнение, законътъ казва, че военно-полевитѣ сѣдилища иматъ компетентностъ само такъвъ, какъто имъ опрѣдѣли височайшиятъ указъ, то значи, че едно правителство ще изработи единъ другъ законъ, който да измѣни ст. 990, или при изработването на единъ такъвъ членъ, какъвто е сегашниятъ чл. 1.020, алинея втора, ще може съвършено правилно, безъ да се упрѣква, че влиза въ конфликтъ съ текста на конституцията, да опрѣдѣли на военно-полевитѣ сѣдилища компетентностъ съ височайши указъ, какъвто направѣ бившето правителство, когато въ 1912 г. имаше да обяви военно положение. То обяви военно положение съ законъ и издаде указъ за прѣстъпленията, които ще бѣдатъ подсѣдни на военно-полевитѣ сѣдилища. И едното, и другото то даде, обаче, на одобрението отъ Народното събрание. Така се процедира. Не може друго-яче, защото докато не се измѣни чл. 990 отъ военно-сѣдебния законъ, докато той гласи, че съ височайши указъ ще се опрѣдѣля компетентността на военно-полевитѣ сѣдилища, трѣбваше да се дѣйствува по този начинъ. Ако днесъ чл. 1020, алинея втора, не се измѣни въ тая редакция, какъто се настоява да се приеме, тъй ще остане и заапрѣдъ. Това нѣма да бѣде въ противорѣчие съ текста на конституцията, обаче то нѣма да бѣде и въ съгласие съ идеята,

които великото Народно събрание е прѣслѣдвало, ние нѣма да направимъ онзи прогресъ, за който ни е далъ право учрѣдителъ-законодатель да го направимъ; ние нѣма да направимъ онзи законодателенъ напрѣдѣкъ, на който имаме право да аспирираме и да се гордѣемъ съ него. Намъ се прѣдставя първиятъ случай сега да законодателствуваме върху тази материя, т. е. върху какво да установимъ компетентността на военно-полевитѣ сѣдилища. Какво ни прѣчи да я направимъ по-широка или по-тѣсна? Съ това ние ще дѣйствуваме въ духа на учрѣдителъ-законодатель, ще си вземемъ за гарантирането на нашата лична свобода, и, може-би, за живота си, толкозъ гаранции, колкото мислимъ, че сѣ нужни сега, въ този моментъ, а утрѣ можемъ да вземемъ други, по-много или по-малко, споредъ обстоятелствата.

Прочее, не трѣбва да се говори за противоконституционност на указа, който е издаденъ прѣзъ лѣтото на 1914 г., нито на указитѣ, които сѣ издадени прѣзъ 1912 г. Тѣ сѣ законни, тѣ не сѣ противоконституционни, обаче тѣ, може-би, не отгоняватъ на изискванията на конституцията; за да върватъ малко по-напрѣдъ, трѣбва да се измѣни процедурата.

За изпълнението на чл. 72 отъ конституцията, който прѣдвѣжда, че съ обыкновенъ законъ ще се установи компетентността на обыкновенитѣ сѣдилища върху дѣлата на военнитѣ, още въ 1912 г. въ Народното събрание бѣше внесенъ специаленъ законопроектъ отъ министра на войната и тамъ бѣше прѣдвидено участието на членъ отъ окръжния сѣдъ, отъ гражданския сѣдъ, въ състава на военнитѣ сѣдилища. По причина на събитията, този законопроектъ не можа да се гласува, а ние и до днесъ нѣмаме изработенъ онзи законъ, за който толкозъ много се воюваше въ великото Народно събрание да се изработи още тамъ и който ние трѣбва да изработимъ чакъ по-скоро въ изпълнение на чл. 72.

Д-ръ П. Джидровъ: (Възражава нѣщо)

Т. Теодоровъ: Моля Ви се, оставете отъ тази страна (Сочи дѣсницата) да ме прѣкъсватъ.

Д-ръ П. Джидровъ: Азъ уяснявамъ само.

Т. Теодоровъ: Сега ние имаме случай не да законодателствуваме по материята на чл. 72, а да законодателствуваме по материята на чл. 73. Нѣма, освѣнъ да пострѣпимъ добросъвѣстнo. Ако ние мислимъ, че по-добъръ ще бѣде, въ интереса на реда, на свободата въ тази страна и на неприкосновеността на благата на гражданина, щото прѣстѣпления, които ще се сѣдятъ отъ военно-полевитѣ сѣдилища, да се гласуватъ отъ законодателното Събрание, а не да се установятъ отъ административната власт, трѣбва да приемемъ това измѣнение. И азъ отдавамъ всички похвали на доброто разположение на г. военния министъръ, който по едно врѣме се съгласи съ такава една промѣна. Отъ тази промѣна — увѣрявамъ и болшинството, и меншеството — нѣма да пострада ни най-малко редѣтъ въ страната, нито пъкъ ще падне указътъ, който е сега издаденъ. Сегашниятъ указъ е издаденъ при едно законоположение, което му дава право да съществува, но при новото законоположение вече обявяването на военно положение ще трѣбва да съдържа въ себе си и изброяване на случаитѣ, върху които военно-полевитѣ сѣдилища ще бѣдатъ компетентни. Но тукъ се развива една теория: щомъ ние, болшинството, имаме довѣрие въ правителството, защо ще правимъ тази работа; нека си я направи то. Ами то, щомъ има болшинство, не може ли, вмѣсто да създаде указъ, подъ своя отговорност, да вземе да прѣдстави неговото съдържание въ законопроектъ и да го внесе въ Народното събрание и пакъ ще го приеме болшинството? Нѣма съмнѣние, че едно правителство, за да бѣде правителство, трѣбва да разчита на едно болшинство, и ако едно правителство мисли да прокара извѣстна компетентност на военно-полевитѣ сѣдилища въ извѣстенъ моментъ, то, щомъ я приеме за себе си, има голѣма върיותностъ, че ще я прокара и прѣзъ Събраниято, но не трѣбва да забравяме, г-да, че когато извѣстни укази се издаватъ само въ канцеларията на военния министъръ или дори на Министерския съветъ и се обсъждатъ само тамъ и за да станатъ задължителни, нѣма нужда отъ друго, освѣнъ царятъ да подпише указътъ и да се обяродватъ, гаранциитѣ за българскитѣ граждани, че ще се дѣйствува острожно, внимателно, безъ да се нащърбяватъ тѣхнитѣ права, сѣ много по-малки,

отколкото когато ще се внасятъ въ Камарата. Всѣко едно правителство, което ще внесе такъвъ единъ законопроектъ въ Камарата, ще го обсъди два пѣти, три пѣти, да види, кое е стриктно необходимо, кое е абсолютно необходимо за сигурността на държавата и него ще поиска; а инакъ, ако то може да го издаде отъ канцеларията си, може и да го промѣнява подиръ нѣколко врѣме, защото като го издаде единъ пѣтъ, подиръ двѣ недѣли може да издаде новъ указъ. Щомъ ще бѣде административенъ актътъ, той може да се измѣнява, да се съкратява или разширява; може да се намѣри за нужно да се отнесе къмъ компетенцията на военно-полевитѣ сѣдилища и дѣлата по печата — нѣма съмнѣние, изрѣстни дѣла по печата, като прѣдизвикване на бунтъ, въстания или противъ държачия глава и т. н. могатъ да подпадатъ подъ военно-полевитѣ сѣдилища — но нищо не прѣчи на правителството да отнесе тамъ и дѣлата по клевети, оскърбления и т. н. За да не ставатъ такива злоупотребления, които, нѣма съмнѣние, сѣ повече възможни, когато се прѣдоставя на административната власт, на правителството да издава укази, отколкото когато материята се узаконява чрѣзъ Народното събрание, желателно е туй Народно събрание, което за прѣвъ пѣтъ се сезира съ въпроса, да не остави да го надминаватъ други въ либерализма, въ свободолюбието, въ демократизма и въ добра уредба на държавата и да не понесе върху себе си единъ укоръ, отъ който нѣма да спечели никой, защото, казахъ и пакъ повтарямъ, разумнитѣ искания на правителството да се даде една извѣстна компетентност на военно-полевитѣ сѣдилища винаги ще намѣрятъ подкрѣпа въ Народното събрание, и не само отъ болшинството, ами и отъ меншеството. Защото, когато една страна прѣкарва събития, които прѣдизвикватъ военно положение, обикновено въ такива случаи не се касае вече за въпросъ на партии, за псѣвче или по-малко свободолюбие, ами се касае за съществуването на държавата и твърде често опозицията въ такива случаи толкова подкрѣпя правителството, което не излиза стъ границитѣ на позволеното, на необходимото, на нужното, на неизбѣжното, колкото и болшинството. И, както лѣтосъ г. Радославовъ можа да вземе отъ насъ не само да му гласуваме закона за военното положение, ами и да му делегираме нашата власт да обяви военно положение, когато иска, и както ние можахме да оставимъ безъ възражение, безъ да оспорваме единъ указъ, който не е миналъ тукъ, тъй ще можемъ да приемемъ единъ такъвъ законопроектъ съ същата снизходителностъ, съ същата отстъпчивостъ, защото има нѣщо по-силно отъ нашитѣ капризи, отъ нашитѣ партизански борби въ подобни случаи. Законопроектитѣ ще внася военниятъ министъръ, който никога не принадлежи къмъ никоя партия и който, когато ги внася, очевидно е, че има голѣми гаранции, че ще дѣйствува въ интереса на охраната на страната и поддържането на реда. Най-послѣ, ние сме тукъ сѣдни, ако има нѣщо прѣкалено, ще го намалимъ. Такава една компетентностъ има много по-голѣмъ авторитетъ, много по-голѣмо значение и не ще прѣдизвиква никакво роптание, ако Народното събрание въ изключение на общия принципъ, който е изразенъ въ чл. 73, алинея първа на конституцията, опрѣдѣля и до каква степенъ ще бѣде компетентността на военно-полевитѣ сѣдилища. Слѣдователно, самъ то прѣдварително изземва извѣстни граждани, бѣдаци прѣстѣпници, отъ обыкновения имъ сѣдъ. Никой не може да се плаче отъ това. Но когато правителството опрѣдѣли тази компетентностъ, когато то може днесъ да издаде единъ указъ, и утрѣ другъ, нѣма съмнѣние, ние влизаме въ единъ опасенъ пѣтъ. Г. г. народни прѣдставители! Ако се касае за днешното положение, ако се касае за прѣстѣпления, които туй правителство иска да даде на военно-полевитѣ сѣдилища, както казахъ, това е установено вече, но сега се касае да се създаде единъ законъ за нѣкое друго по-лошо правителство, не дай Боже, за по-малко благоразумни хора, за едно положение, когато нѣма да има Камара, когато нѣма да има въ Камарата 119 народни стражари на страната на опозицията, за да контролиратъ правителството да не направи нѣкое прѣстѣпление, ами може да бѣдатъ само 30 или 40. Ето, за такива случаи нека се даде възможностъ да влѣзе Народното събрание въ своята сфера на дѣйствие, нека не го ограничаваме. И азъ моля г. военния министъръ да не се отказва отъ онова прѣдложение, което самъ той формулира прѣди малко, и много правилно, и моля неговитѣ колеги и господата отъ болшинството да не показватъ чрѣзмѣрно усърдие, като се противятъ. Никой нищо нѣма да изгуби. Военно-полевитѣ сѣдилища ще останатъ и при тази ре-

дакция, тѣ ще иматъ компетентностъ и при тази редакция, само че тази компетентностъ ще има повече авторитетъ, защото ще е създадена отъ едно Народно събрание и ние ще можемъ да кажемъ днесъ, че сме се проникнали отъ онзи свободолюбивъ духъ, който е вѣлѣлъ въ Търново, при измѣненіето на чл. 73, и че ние не сме останали по-долу отъ нашитѣ прѣдшественици законодатели въ великото Народно събрание. Ето кое е моето прѣдложение. Азъ разчитамъ, че то ще бѣде прието въ смисълъ, че вмѣсто да се казва на края: "... за онѣя прѣстѣпления, които сѣжъ указани въ царския указъ", може да се каже: "които сѣжъ прѣдвидени въ закона за военното положение", а занаярѣдъ ще накараме правителството, като създаде законъ за военно положение, да каже кои прѣстѣпления ще обгръща той. Може военното положение, г-да, да се отнася до една частъ на страната, може да се прави за една категория хора, както едно врѣме, когато имаше разбойничество, и нѣма нужда тогавъ да се отдаватъ толкова много прѣстѣпления на военно-полевитѣ сѣдилища, колкото когато страната се заплашва отъ една война, отъ едно нашествие на неприятеля, и споредъ обстоятелствата, които прѣдизвикватъ военното положение, ще бѣде компетентността на военно-полевитѣ сѣдилища. По този начинъ военно-полевитѣ сѣдилища нѣма да бѣдатъ страшилище за едни и срдство за застрашаване за други, защото въ моитѣ очи военно-полевитѣ сѣдилища за врѣмето си, за онова, което въ извѣстни моменти е нужно, сѣжъ също така добри и необходими сѣдилища, както сѣжъ и обикновенитѣ сѣдилища за мирно врѣме. И заради туй великото Народно събрание не ги изключи по принципъ, но то разбираше, че тѣхното въвеждане трѣбва да става само съ голѣма прѣдосторожностъ и само въ крайни наложителни случаи. Тази работа се постига, когато се постави подъ контрола на обикновеното Народно събрание, а не на военния министъръ и на Министерския съвѣтъ. Азъ не гарантирамъ, че когато военниятъ министъръ ще докладва указъ въ Министерския съвѣтъ и изброява статиитѣ на военно-наказателния законъ, да-ли неговитѣ колеги, които го приематъ, ще отворятъ всѣкога наказателния законъ да видятъ тѣзи статии.

Нѣкой отъ дѣсницата: Ако Вие така сте правили ...

Т. Теодоровъ: Какъ азъ съмъ изпълнявалъ длъжността си, е друго, но какъ я изпълняватъ своята други, то е пѣкъ съвсѣмъ друго нѣщо. Заради туй, азъ ви казахъ, че не гарантирамъ, а когато дойде въпросътъ въ Камарата, тогава ще бѣде съвсѣмъ друго.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Ще гласуваме.

А. Христовъ: Нека се изкаже г. министърътъ на войната.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Ще се изкажа.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. министърътъ на войната.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Слѣдъ всички дебати, които бѣха доста продължителни, азъ се спирамъ върху редакцията, която е прѣдставена въ проекта.

Н. Мушановъ: Много по-правъ бѣхте по-напрѣдъ.

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Защото видѣхъ тенденции — заради това.

Д-ръ П. Джидровъ: Слѣдъ като се съгласихте!

Министъръ генералъ И. Фичевъ: Не съмъ се съгласилъ. Азъ казахъ, че може да се прѣдстави такава една редакция, дебатитѣ не сѣжъ изчерпани; моето мнѣние не сте взели окончателно, тѣй щото, не можете да кажете, че съмъ се ангажиралъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: По чл. 1.020 има прѣдложение отъ г. Коста Сидеровъ, което гласи така: (Чете) "Буква б отъ чл. 1.020 да се заличи". Които сѣжъ съгласни съ това прѣдложение на г. Сидерова, моля, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Не се приема.

Прѣдложение отъ д-ръ Джидрова: (Чете) "Въ чл. 1.020 буква б, думитѣ "въ царски указъ" се заличаватъ и се приуря: "въ закона или указа за обявяване страната въ во-

енно положение". Които приематъ това прѣдложение на г. Джидрова, моля, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Пада. (Оспорване отъ лѣвия центъръ)

Квесторъ И. Ионовъ: Азъ ги броихъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Които приематъ чл. 1.020, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се. (Оспорване отъ лѣвия центъръ)

Н. Комановъ: Нека се прѣброятъ гласовѣтѣ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Защо да си губимъ врѣмето да броимъ, когато е болшинство?

Постѣпилъ е законопроектъ отъ народния прѣдставителъ г. Иванъ Поповъ, относително държавната помощ на сѣмействата на повиканитѣ подъ знамената войници.

В. Коларовъ: Ние отъ по-рано сме внесли подобно законодателно прѣдложение.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Този законопроектъ ще се напечати и раздаде на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Слѣдующето засѣдание, съгласно правилника, ще бѣде утрѣ, въ 2 ч. слѣдъ обѣдъ, съ дневенъ редъ: ...

Д. Благоевъ: Кой ще гласува този дневенъ редъ?

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Ще го опрѣдѣлимъ, че тогава ще се гласува.

Д. Благоевъ: Но болшинството си отива.

Т. Лукановъ: По дневния редъ има да говоримъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Димитъръ Благоевъ.

Д. Благоевъ: Г. г. народни прѣдставители! Ние внесохме едно прѣдложение за помощ на безработнитѣ и на сѣмействата, главитѣ на които се повикватъ подъ знамената. Това прѣдложение отдавна вече — два мѣсеца стана — е раздадено на г. г. народнитѣ прѣдставители, но досега не се тури на дневенъ редъ.

Х. Г. Поповъ: Та Вие противъ това прѣдложение ли сте сега, заради туй, защото вашето прѣдложение не се е турило на дневенъ редъ?!

Д. Благоевъ: Не съмъ противъ.

Х. Г. Поповъ: Това е достатъчно.

Т. Лукановъ: Вие ограбихте нашитѣ прѣдложения.

Д. Благоевъ: Не съмъ противъ прѣдложението, но вие винаги тѣй правите: вземате нашитѣ прѣдложения и ги внасяте отъ страна на болшинството. Ние искаме нашитѣ прѣдложения да се турятъ на дневенъ редъ. Тѣ сѣжъ раздадени.

Х. Г. Поповъ: Не е вѣрно, че вземаме вашитѣ прѣдложения. Правителството си има своя програма.

Х. Бояджиевъ: Ние, болшинството, ще дадемъ на работницитѣ каквото ще имъ дадемъ — не опозицията.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Дневниятъ редъ за утрѣшното засѣдание ще бѣде: продължение на

днешния дневен редъ, като въ п. 3 се прибави първо четене законопроекта за сключване бюджета за 1912 г., и разнитъ законопроекти въ този пунктъ слѣдватъ така: а) за разпрѣдѣление облога на поземелния данъкъ въ новоосвободенитъ земи за 1914 г. върхи земитъ, лозята и горитъ; б) за допълнение чл. чл. 2 и 14 и измѣнение чл. 5 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия; в) за административното

дѣление територията на царството; г) за сключване бюджета за 1912 г.; д) за отпущане народна пенсия на Невѣна д-ръ Т. Кръстева, съпруга на покойния бившъ министъръ д-ръ Т. Кръстевъ и т. н.

Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 8 ч. 25 м. вечерята)

Прѣдседателствующи, подпрѣдседатели: { Д-ръ И. МОМЧИЛОВЪ.
Д-ръ С. ИВАНЧОВЪ.

Секретарь: М. ЗЕЛКОВЪ.

Начальникъ на стенографското бюро: Т. ГЪЛЖБОВЪ.